Rostocker Dokumentenserver
Dieses Werk wurde Ihnen durch die Universitätsbibliothek Rostock zum Download bereitgestellt.
Für Fragen und Hinweise wenden Sie sich bitte an: digibib.ub@uni-rostock.de

David Chyträus

Davidis Chytraei Catechesis

Postremo recognita, Rostochii: Myliander, 1607

http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730494985

Druck Freier Zugang PUBLIC DOMAIN

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730494985/phys_0001
DFG

231

Fi -3343 1.2

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730494985/phys_0002
DFG

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730494985/phys_0003
DFG

Lars Renström

Lars Renström
1852

Lars Renström

Lars R

Lars Renström

Lars Renström

Lars Renström

Lars Renström

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn730494985/phys_0005
DFG

olim [illegible] Liber constat 1. Thalerum 1770.

nunc autem. Alet Dalbergs 1903.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730494985/phys_0006
DFG

Davidis Chytræi

CATECHESIS,

Postremò recognita.

ROSTOCHII
Ex officina typographica Stephani Myliandri.
Anno 1607.

PIO ET CANDIDO LECTORI.

Filium Dei Doctorem & Servatorem nostrum Iesum Christum ardentibus votis quotidie precor, ut omnes in scholis docentes & discentes, & me in eis, Spiritu suo sancto, ipse doceat & gubernet, ut ipsi grata, & teneræ ætati, quæ seminarium est Ecclesiæ & Republicæ, salutaria discamus & doceamus. Cùm autem in hac Balthici littoris Sarepta studijs seruirem: tradidi auditoribus, inter cætera, hæc Catecheseos Christianæ elementa, ex locis Theologicis præcipuè ediscenda. Quæ ante viginti annos, me planè inscio & ignaro, à præceptore & collega tùm meo, D. Iohanne Aurifabro, primùm typographo data & exprimi cœpta sunt. Ea cùm aliquoties à me deinceps retexta & aucta, in multis scholis vsurpari intelligerem: denuò adhibitis collegis meis, hoc mense relegi. Ac ne prolixitas discentes remoraretur: typis grandioribus, pauca, quæ pueris ad ediscendum initiò vtiliter proponi iudicavimus; cætera verò, quæ statim mandari memoriæ non est necesse, exilioribus literis, excudi à typographo petiuimus. Et quanquam tenuem adhuc & puerilem hunc libellum esse, & multiplici lima indigere ipse agnosco: tamen nihil in eo mutare deinceps decreui, Oro igitur typographos, qui Cathechesin istam denuò expriment, ut hanc potiss. editionem sequantur, & discri men typorum, grandium, mediocrium, ac exilium, ipsi etiam seruent. Deum precor, ut studijs piæ iuuentutis benedidicat, & depositum veræ doctrinæ purum & illibatum inter nos custodiat & tueatur. Benè vale Die Lucæ. Anno 1575.

Ex Bibliotheca Academiae Rostochensis
1924. G 1256/7

NOBILITATE GENERIS ET VIRTVTE PRÆSTANTIS, D. PETRI à MENZINGEN, equitis aurati, & Mecenatis, optime de se merити filio, BERNHARDO à MENZINGEN. SD.

PVRISSIMA ET optima pars generis humani, & seminarium ac flos Ecclesiæ Dei præcipuus, est tenera ætas, quæ donum Spiritus sancti in Baptismo acceptum retinens, veram de Deo & redemtore nostro IESV CHRISTO doctrinam studiosè discit, & casta mente, simpliciq; ac pura fide Deum invocat, & alacri ac læto corde pro beneficijs ab eo acceptis gratias agit, & in studijs ac reliquæ vitæ partibus mandata officia exequens, Deo & parentibus reverenter obedit.

Præcipue igitur placent Deo primæ ætatis studia: inuocatio, obedientia, & laudes quantumuis infirma & balbutienti voce Deum celebrantes. sicut hac ingenti gloria ornatur à Christo, quod non modo probetur, & iucunda ac curæ sit Deo, verùm etiam laudes Deo perficiat, & Christo inserta, regni cœlestis civis existat. Talium est enim regnum cœlorum, inquit Christus: &, Non est voluntas Patris

cœlestis, ut pereat unus de parvulis istis. Nisi conversi fueritis, & fiatis sicut pueri, non ingrediemini in regnum cælorum. Item, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.

Hæc ampla & gloriosa teneræ ætatis præconia, singuli parentes & præceptores, in suis cubiculis & Musæis inscribant, & quantus thesaurus ipsis commendatus sit in docenda & regenda iuventute considerent, & se præclarè de Ecclesia Dei mereri, & cultum Deo gratissimum præstare sciant, cùm in suis familijs & scholis, παισὶν χρήσιμα διδάσκεσι, & pueritam de Deo & Redemtore nostro IESV CHRISTO fideliter erudiunt, & vnà cum primis artibus & literis, seu potius cum lacte nutricis, succo veræ agnitionis Dei, & pietatis ac cæterarum virtutum Deo placentium imbuunt. Omninò enim teneris puerorum mentibus instillari necesse est, quicquid radices agere & firmiter hærere in omni reliqua ætate volumus.

Prima autem & summa omnium, qui homines à Deo conditi, & per Filium ipsius redemti sunt, cura & solicitudo hæc esse debet, ut Deum conditorem & Redemtorem nostrum IESVM Christum rectè agnoscant, & vero timore ac fide, & omnibus pietatis officijs ab ipso mandatis religiosè colant. Etsi enim non

omnes

omnes, qui in ſtudijs verſamur, ex profeſſo Theologi eſſe poſſumus: nam hæc hominum vita multis etiam alijs artibus indiget: tamen omnes, qui ſe homines dici volunt, aliquid temporis diſcendæ veræ de DEO doctrinæ, quam immenſa bonitate certis ſcriptis comprehenſam Deus eccleſiæ tradidit, & veræ ſui agnitionis & invocationis, & conſiliorum actionumq; vitæ omnium normam eſſe voluit, tribuendum eſſe intelligunt. Cumq; agnitio & invocatio Dei & Filij ipſius Domini noſtri IESV Chriſti, ad omnes homines, & ad omnes ætates pertineat: profecto non ſenes tantùm, & prudentia ac eruditione præſtantes, ſed teneram quoq; & puerilem ætatem imbui vera pietate & agnitione Dei, & ad librorum ſacrorum & doctrinæ in eis traditæ lectionem & ſtudia, præſertim in ſcholis & familijs Chriſtianis, aſſuefieri oportet. ſicut graviſſima hæc oracula divina, primæ ætati, ſtudia doctrinæ à Deo traditæ mandant: A puero ſacras literas noveris, quæ te poſſunt erudire ad ſalutem per fidem in CHRISTO IESV. Item, Erunt verba, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis, ſeu, ut Ebræi fontes habent, ACVES ea liberis tuis, hoc eſt, diligenter & accuratè limata & illuſtrata propones, & aſſiduè repetes & inculcabis, &

seuerè à liberis tuis diligentiam discendi exiges, & dictata reposces Notum est & Pauli præceptum: Educate liberos in disciplina & doctrina Domini: quòd non tantùm mores primæ ætatis honestè & diligenter regi, & ingenia literis ac optimarum artium cognitione excoli, verùm etiam Doctrinam de Deo & Domino nostro Iesu Christo, in libris sacris traditam, ipsis legendam & discendam proponi, & assiduè inculcari & infigi iubet. Et Psal. 78. Mandavit patribus nostris, nota facere ea filijs suis, & filij, qui nascentur, narrabunt ea filijs suis, ut ponant in Deo fiduciam suam, & non obliuiscantur operum Dei, & mandata eius seruent. Psal. 119. Qua re mundam facit adolescens viam suam? custodiendo sermones tuos.

Hæc seueriſsima mandata Dei, quæ & ipsis adolsscentibus, sacrarum literarum & verbi divini studium & custodiam diligentem præcipiunt, & parentes præcipue ac præceptores, qui in parentum locum succedunt, liberis suis ac discipulis semina veræ de Deo doctrinæ instillare iubent: me etiam impulerunt, ut in hac Balthici littoris Sarepta, inquam fato quodam meo delatus sum, pro officij mei ratione, iuuentuti studioſæ, summam doctrinæ diuinitus traditæ, distributam in paucos locos, & additis definitionibus ac parti-

partitionibus illustratam, ante sedecim annos proponerem: & velut παίσομαι locorum Theologicorum præceptoris Philippi, quos tunc profitebar, tradere conarer.

Eam veræ de Deo doctrinæ methodum, superiori anno à me recognitam, & multis definitionibus, aliisq; vtilibus quæstionibus auctam, Tibi, carissime BERNHARDE, dedico: tùm ut clarissimi patris tui, & beneficiorum, quæ ab ipso, sumtus, studiorum, mihi in aliquot Academijs benignè & liberaliter suppeditante, amplissima & planè paterna accepi, memoriam gratam me conservare, qualicunq; testimonio ostendam: tùm ut tibi, studia doctrinæ & virtutis, magna cum spe & expectatione omnium nostrûm ingressò gratuler. Et quanq; scio à viris eruditissimis & optimis præceptoribus tuis eadem, te isthic quotidie audire: tamen meo etiam loco hortator sim, ut eximiam generis nobilitatem, eximiæ eruditionis & virtutis ornamentis augeas, & cæterarum artium & linguarum studijs, veram de Deo & Redemtore nostro IESV Christo doctrinam adiungas.

Cùm enim fines studiorum proximi & immediati sint, sapientia seu cognitio rerum, & facultas rectè & perspicuè de rebus propositis dicendi aut scribendi: primus & sum-

mus ſapientiæ & virtutis gradus eſt agnitio DEI ſeu pietas vera, ut graviſsime dixit religioſa antiquitas: ἡ τοῦ θεοῦ γνῶσις, σοφία ἐστὶ καὶ ἀρετὴ ἀληθινὴ. ἡ δὲ ἄγνοια, ἀμαθία ἤδη καλία ἐναργής. Vt autem alijs animantibus homines ratione & oratione excellunt: ita homo homini præſtat his ipſis dotibus doctrinâ excultis & politis.

Maximè igitur natos in familijs nobilibus & heroicis, quos reliquæ hominum multitudini præeſſe, & publica gubernationis conſilia regere Deus voluit; præ cæteris ſe doctrina liberalium artium, divinarum humanarumq; legum noticia, & imprimis agnitione Dei, iuſtitia & pietate vera inſtruere & exornare decet, ut quemadmodum loco & ordine, ſeu ſplendore familiæ & opibus, ita etiam ſapientia, pietate & iuſtitia ac doctrina cæteris hominibus antecellant. Fundamentum enim veræ nobilitatis eſt, non maiorum dignitas tantùm & opes poſteris relictæ, ſed virtus, ſapientia, iuſtitia, fortitudo, doctrina & eloquentia eximia, quæ Dei gloriæ, patriæ, Eccleſiæ ac Reipublicæ ſeruit, & de reliquo genere humano benè meretur. Etſi autem, cùm divinitus ordinum diſtinctio facta ſit, præſtantes ad virtutem inclinationes, & motus animorum acriores & ardentiores, in familijs

milijs Heroicis propagari consentaneum est: tamen hos doctrina & legibus ac disciplina & exemplis honestis exuscitari, regi & expoliri oportet.

Ac Leges & Regulas consiliorum & actionum vitæ honestarum ferè omnium, tùm in multis alijs, præcepta institutionis vitæ & morum laudabilium continentibus scriptis, tùm vero etiam in hoc Catecheseos libello breviter expositas habes, virtutum omnium & officiorum Deo & alijs hominibus, & nobis ipsis debitorum, Definitiones, in Decalogi præcepta distributas, ad quas tanquam normas, non facta solùm & dicta, verùm etiam consilia & cogitationes nostræ omnes sunt dirigendæ.

Exemplum autem pij & iusti viri, & prudentia politica, omniumq; virtutum Deo placentium complexione ornati Herois, & industrij ac sedulj patris familiâs, tibi in clarissimo patre propositum est. Ad quod si literarum etiam, & latinæ eloquentiæ decus adiunges: nova & amplioris Nobilitatis initium, & illustrioris virtutis exemplum posteris futurus es.

Doctrinam vero altricem sapientiæ, & virtutum cæterarum rectricem, & Disciplinam, quæ admonitionibus & exercitijs quotidianis, exemplis, præmijs, pœnis, & adi-

mendis delinquendi occasionibus, animos teneros, ad pietatem erga Deum, & gubernationem morum honestam assuefacit: scio tibi optimam & laudatissimam contigisse, viuenti iam aliquot annos in celeberrima Argentoratensi Academia: quæ, ut olim Athenæ, ἑλλάδος παίδευσις, magistra doctrinæ & virtutis toti Græciæ esse dicebantur, & Romanis temporibus Massylia, honestæ & seueræ disciplinæ custos, & artium bonarum officina laudatissima fuit: ita hodie in Germania, & Massyliam seueritate disciplinæ ac morum, & Athenas doctrinarum omnium luce, & orationis præcipuè sanitate, prudentia, puritate, & elegantia repræsentat. Vtrunq; verò superat hoc illustri & summo decore, quòd veri Dei domicilium & templum est, & veræ ac incorruptæ de Filio Dei, Domino & Redemtore nostro IESV Christo, doctrinæ custos fidelis & vindex est. Benè & feliciter vale. Ex Academia vrbis Rosarum, postride γενεθλίων Filij Dei: inchoantium annum 1568. qui est ab initio mundi annus 5530. Quem ut felicem & faustum, tibi, & nobilissimæ matri tuæ, & toti Ecclesiæ ac Reipublicæ, tribuat Filius Dei nobis datus, toto cum pectore precor.

DAVID CHYTRÆVS.

CATECHESIS DOCTRINAE CHRISTIANÆ.

Quid est Catechesis?

EST SVMMA DOctrinæ Christianæ, certa methodo comprehensæ.

Quid est Theologia seu doctrina Christiana?

THEOLOGIA est doctrina de DEI essentia & voluntate, ac beneficijs generi humano propter CHRISTVM Mediatorem exhibitis, & cultibus ipsi vicissim debitis, patefacta in verbo Dei, per Prophetas & Apostolos tradito, & illustribus testimonijs miraculorum confirmato, per quam DEVS verè efficax est, & veram sui agnitionem, remissionem peccatorum & vitam æternam credentibus impertit.

Quæ sunt capita doctrinæ Christianæ præcipua?

Duo.

SVMMA CAPITA DOCTRINÆ,

Duo.

LEX DEI, seu Præcepta Decalogi: & EVANGELION, seu Promissio Gratiæ DEI & vitæ æternæ, propter CHRISTVM gratis donandæ.

Ex his duobus fontibus, qui velut metæ & normæ sunt totius sacræ scripturæ rectè intelligendæ ac explicandæ, omnes reliqui doctrinæ Theologicæ loci nascuntur & emanant: & ad duo hæc prima puerilis Catechismi nostri capita, videlicet Decalogum, & Symbolum fidei, omnes sacræ scripturæ conciones, dogmata & Historiæ referri possunt. Sed tamen ut series & summa doctrinæ amplissimæ, in plura membra distributæ, illustrior sit, & facilius conspici & infigi animo ab adolescentibus possit: numerabimus sine superstitione DECEM LOCOS Doctrinæ Christianæ præcipuos, ad quos omnia, quæ in verbo Dei, Patribus & quibuscunq; alijs scriptis, concionibus, lectionibus & disputationibus Theologicis legunt, vel audiunt studiosi, referre, & velut in classes certas, seu membra vnius corporis, aptè inter se coagmentata, digerere, animoq; complecti queant.

LOCI DOCTRINAE CHRISTIANAE PRÆCIPVI DECEM SVNT.

I. DE DEO, seu vera Agnitione & Invocatione vnius veri DEI, Patris, Filij, & Spiritus sancti.

II. De HOMINE ad imaginem DEI creato.

III De LEGE DEI.

IIII. De PECCATO.

V. De EVANGELIO annunciante Remissionem peccatorum propter CHRISTVM, & de FIDE IVSTIFICANTE.

VI. De Nova obedientia seu BONIS OPERIBVS.

VII. De SACRAMENTIS Baptismo, & Cœna Domini.

VIII. De Pœnitentia & Absolutione.

IX. De ECCLESIA, & de cruce, ac Consolationibus Ecclesiæ.

X. De Immortalitate Animæ, Resurrectione corporum, extremo Iudicio, & VITA ÆTERNA.

Quid

Quid est RELIGIO Christiana?

RELIGIO Christiana, est in Christum credere, & Deum colere iuxta ipsius verbum; vel RELIGIO Christiana, est praxis Theologiæ, videlicet vnum verum Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, iuxta doctrinam ab ipso patefactam agnoscere, & verè timere iram ipsius adversus peccata, & credere propter Christum mediatorem sibi peccata remitti, & Deum propitium esse, & hanc fidem Sacramentis à Christo institutis obsignare, & prælucente hac fide, eum invocare & colere bonis operibus, quibus se in suo verbo coli præcepit, propter hunc finem, ut Deus honore afficiatur. Ignatius: οὐ μόνον καλεῖσθαι δεῖ χριστιανοὺς, ἀλλὰ καὶ εἶναι. οὐ γὰρ τὸ λέγειν, ἀλλὰ τὸ εἶναι, μακάριον ποιεῖ.

Quod est Discrimen inter Religionem Christianam & Ethnicam?

RELIGIO Ethnica est sine certo Dei verbo & sine vera in Christum fide vagantem, loco vnius veri Dei, varia & commenticia numina & idola multi-

multiplicia, colere ceremonijs & operibus ac sacrificijs humano arbitrio electis, quibus peccata sua compensari, & Deos sibi placatos & propitios reddi, & velut emi ab illis bona singuli.

Etsi autem Cicero, Plato, Seneca & similes Ethnici saniores, ex lege naturæ, & opificio mundi, agnoscunt, esse Deum, mentem æternam conditricem mundi, sapientem, iustam, vindicem scelerum: & de officijs virtutum & externis moribus multa honestissimè præcipiunt: tamen hi ipsi, cùm non regantur verbo Dei, contra ipsius naturæ iudicium, idolatricos monstrosæ multitudinis deorum cultus retinent, & pariter creatorem mundi, Angelos bonos, dæmones, diabolos, & Heroas mortuos, Deos nominant: & hæc idola, ut lege & more quolibet loco recepta sunt, colenda esse sanciunt. sicut Pythagoras, summam religionis Ethnicæ complectens præcipit, Ἀθανάτους μὲν πρῶτα θεοὺς, νόμῳ ὡς διάκειται, πρᾶα.

Deinde, Ethnici Euangelium de Filio Dei Domino nostro Iesu Christo, & de gratuita remissione peccatorum, & vita æterna credentibus gratis propter Filium mediatorem donanda, prorsus ignorant. Nulla est autem vera religio, & Ecclesia Deo placens, vbi non est vera notitia Christi, Iohan. 14. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Iohan. 3. Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum.

Præterea

Præterea etiam Legis Dei & virtutum doctrina apud Ethinicos mutila & manca, & multipliciter depravata est, *ut Cicero in officijs, & Aristoteles in Ethicis, ex professo virtutum explicationem instituentes, nullam ferè mentionem faciunt DEI, & primarum virtutum, Pietatis erga Deum, Timoris Dei, Invocationis, Gratiarum actionis, quarum tamen notitiam aliquam natura in mentibus hominum lucere, Platonis etiam & Homeri sententiæ ostendunt. Deniq; totius primæ tabulæ Decalogi & sexti etiam præcepti notitia, & tota doctrina de interiore cordis immundicie, quam Lex arguit, & perfecta cordis obedientia, quam Lex flagitat, apud Ethnicos planè obscurata & corrupta, & ferè prorsus deleta fuit.*

Quæ est causa certitudinis in doctrina Christiana?

Summa & præcipua causa certitudinis est Autoritas & FATEFACTIO divina, in libris prophetarum & Apostolorum comprehensa, seu, DIXIT DOMINVS: qui veritas ipsa est, & mentiri nescit. Huic æternæ & immotæ veritati, Spiritu sancto duce assentientes, plurimùm etiam sequentia Testimonia confirmant: ut certius statuant, quòd sola hæc doctrina de Deo, in scripturis sanctis tradita, sit certa, vera, divina, & sola hominibus

minibus arcanam voluntatem DEI patefaciat. I. MIRACVLA propria naturæ divinæ & omnipotentis, ut resuscitatio hominum mortuorum, repressus cursus solis, & similia, quibus sola doctrina Christiana confirmata est. Deinde, Vniversalis experientia omnium piorum in quotidiana invocatione & exercitijs pœnitentiæ. III. Antiquitas Doctrinæ Moysis & Prophetarum. IIII. Vaticinia illustria & perspicua de rebus maximis, de voluntate Dei, de adventu Christi, de serie & mutationibus imperiorum, quæ omnia sic evenerunt, ut prædicta sunt. V. Ipsum genus Doctrinæ, patefaciens arcana & ignota humanæ rationi. 6. Miranda conservatio Ecclesiæ. 7. Odium Diaboli adversus hanc Doctrinam. 8. Series doctorum & instauratorum doctrinæ continua, inde usque ab initio Ecclesiæ. 9. Series Annorum mundi continua, quæ nusquam alibi conservata est. 10. Noticia Legis Dei integra. 11. Doctrina de conjugio & castitate, quæ in sola etiam Christiana religione illibata permansit. 12. Sanguis omnium Martyrum. 13. Pœna blasphemorum & persecutorum. 14. Testimonia scripturæ, 1. Tess. 2. Accepistis non verbum hominis, sed sicut revera erat, verbum Dei, quod & efficax est in vobis credentibus. 2. Pet. 1. Non voluntate hominum allata est doctrina Prophetica, Sed à Spiritu sancto impulsi, locuti sunt sancti Dei homines.

Qua est optima ratio studendi in Theologia?

Tria sunt præcipua instrumenta, (quæ Lutherus in præfatione primi Tomi Germanici, ex Psalmo 119. commemorat) quibus vera & salutaris doctinæ Christianæ cognitio parari potest.

I. PRECATIO ardens & quotidiana, ut Deus ipse nos doceat, & studia nostra Spiritu suo sancto gubernet & adiuvet. sicut David precatur: Domine, fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, & justificationes tuas doce me. Servus tuus sum ego, da mihi intellectum, ut discam Testimonia tua. Vias tuas Domine ostende mihi, & semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, & doce me. Nulla enim studia sunt felicia & salutaria, nisi à Deo mentes regantur. Irenæus. Deum discere nemo potest, nisi Deo docente.

II. Studium seu Meditatio & diligentia in discendo.

III. EXPERIENTIA seu PRAXIS, qua doctrina discendo percepta, in quotidiana invocatione & exercitijs pœnitentiæ, in doloribus ortis ex sensu iræ Dei & pœnarum, in studijs & laboribus nostræ vocationis, in petendo & expectando Dei auxilio, denique in toleranda sancta cruce, & tentationibus ac ærumnis multiplicibus, ad usum transfertur: in qui-

in quibus, fides, invocatio spes, patientia, humilitas, & cæteræ virtutes, in quarum cultura religio Christiana potißimùm sita est, exercentur, crescunt & expoliuntur, & vis ac efficacia verbi divini experiundo cognoscitur.

STVDIVM autem THEOLOGICVM, seu labores discendi, hisce regulis gubernentur. Prima cura sit, ut TEXTVM BIBLIORVM nobis familiarißimè notũ reddamus, ex quo solo, tanquam ex augusto & perenni fonte, vult Deus doctrinã de vera sui agnitione & æterna salute nostra hauriri. Et hoc uno modo, & non aliter quàm per lectionem & cogitationem Textus verbi divini efficax est, & veram sui cognitionem, justitiam, & vitam æternam in cordibus accendit. Quotidie igitur manè postquam surrexerunt & vesperi cùm cubitum ituri sunt, unum caput in Bibliis studiosi legant, & ordine ea evoluant, & præcipua dicta & historias, in partes Catecheseos, seu in locos qui summam doctrinæ Christianæ continent, digestas, meminerint.

2. Summa doctrinæ Christianæ, continens præcipuos articulos pia & erudita methodo expositos, animo complectenda est ad quos omnia quæ in Theologia legimus, audimus, discimus, dextrè referantur. Hanc commodißimè ex libello Examinis vel locorum Theologicorum, assiduè & attentè lecto & relecto, studiosi discent.

3. LINGVÆ *Ebrææ & Græcæ cognitio necessaria est, ut ex fontibus, veram de Deo doctrinam haurire, & cum Filio Dei, Prophetis & Apostolis sine interprete colloqui possimus.*

4. *Dialectica Methodo in discenda & docenda cœlesti doctrina & refutandis veritatis corruptelis opus est.*

5. *Disputationum & declamationum exercitia suscipienda sunt; quæ & iudicium de veris sententijs confirmant & acuunt, & facultatem propriæ & perspicuæ orationis, ad explicationem dogmatum necessariæ pariunt.*

6. *Aliorum eruditorum & Patrum commentarij legendi sunt, ut iudicijs & consensu Ecclesiæ catholicæ nostram fidem confirmemus.*

7. *Historia totius Ecclesiæ, & inprimis veterum certaminum & iudiciorum primitivæ Ecclesiæ, quæ Apostolorum temporibus vicinior fuit, cognoscenda est, ex Patribus vetustissimis, & scriptoribus historiæ Ecclesiasticæ, & actis Conciliorum, ex canonibus Iuris Pontificij, Magistro sententiarum, &c.*

8. *Totius Philosophiæ, artium dicendi, Ethicæ ac Politicæ, Arithmeticæ, Physicæ, Astronomiæ, Geographiæ, & cæterarum artium, quæ in Scholis traduntur, cognitio, in explicandis doctrina & libris sacris, magno usui, & alioqui Ecclesiæ singulari præsidio & ornamento est.*

Quid sunt scholæ?

SCHO.

SCHOLÆ sunt cœtus docentium & discentium literas, linguas & artes, Deo gratas, & Ecclesiæ Dei ac Reipublicæ necessarias.

Propter quas causas necesse est coli in Scholis studia literarum, & præcipuè Catechesin disci?

Homines ideò conditi sunt, vt Deum conditorem & Filium ipsius redemptorem nostrum Iesum Christum agnoscant, invocent, & colant, iuxta doctrinam ab ipso traditam, & libris Prophetarum & Apostolorum comprehensam. Quare aliquos homines esse oportet literarum peritos, qui hunc librum doctrinæ cœlestis legere, & alijs prælegere, & explicare possint.

Præcipuè igitur singuli ad discendum moveantur, primum severissimis Dei mandatis, qui præcipit doctrinam à se traditam audiri, disci, propagari.

Matth. 17, Æternus pater de cœlo iubet audire Filium, HVNC AVDITE. Necesse est igitur conciones doctrinam Christi, in Evangelistis, Prophetis & Apostolis descriptam legi, cognosci & alijs cognoscendam perspicuè & diserte propon.

 1. Tim. 4.

1. *Tim.* 4. Attende lectioni & doctrinæ.

Colos. 3. Sermo Christi habitet in vobis opulenter cum omni sapientia.

Iohan. 14. *Christus iube servari, hoc est, disci ac custodiri sermonem suum, & amplissimam promissionem addit, quòd custodes suæ doctrinæ domicilia & templa totius divinitatis futuri sint.*

2. *Timot.* 3. *A puero sacras literas noveris, quæ te possunt erudire ad salutem. Omnis enim scriptura* θεόπνευστος *vtilis ad docendum, &c.*

Deinde, Finis ad quem conditi sumus in discendo & docendo nobis propositus sit, ut Deum rectè agnoscamus, & gloriam ipsius illustremus. 1. *Cor.* 10. *Matth.* 5. 1. *Pet.* 4 *Tertiò, ut prosimus Ecclesiæ Dei, adiuvantes conservationem ministerij euangelici, & gubernationem ecclesiæ. Quartò, ut Reipublicæ, quæ hospitium est Ecclesiæ Dei, in consilijs, judicijs, legationibus, negocijsq; omnibus ad communem tranquillitatem & salutem pertinentibus, seruire possimus. Tit.* 3. *Discant & nostri, ut possint bonis operibus præesse, ad necessarios usus, ne sint infrugiferi. Quintò etiam, ut honestum locum incommuni vita, victum, & necessaria ad vitam honestè sustinendam consequamur:* ἐφόδιον γὰρ ἡ παιδεία.

Sed principalis finis semper nobis in conspectu sit, videlicet, Vera Dei agnitio & celebratio, *iuxta doctrinam ab ipso Deo per Christum patefactam.* Ideoq; prima cura omnium nostrum esse de-

esse debet, ut Catechesin doctrinæ Christi discamus. *Matth. 6. Primùm quærite regnum Dei.*

Quid vocatur Catechesis, & unde est appellatio?

CATECHESIS in genere significat formam institutionis, in qua viva voce auditoribus initia alicujus doctrinæ in certos locos methodicè distributæ traduntur: & auditores ea, quæ ipsis tradita sunt, & quæ didicerunt, vicissim reddere & recitare coguntur.

A verbo κατηχεῖν, quod significat audire, sonum ab alio accipere, docendo dicta repositare, behören.

Propter quas causas Catechesis, hoc est, talis forma institutionis, quæ fit per examen, in Ecclesia usurpatur? seu,

Quæ sunt utilitates Examinum in genere?

1. EXAMINA *Augent in discentibus diligentiam, intentionem animi, & curam rectè & integrè discendi ea, quæ proponuntur, cùm sciunt sibi ea, quæ audiverunt, in examine reddenda esse. Deinde, in Ecclesia necesse est singulos homines edere confessionem suæ fidei. 3 Ideo in primitiva Ecclesia instituebantur Examina, in quibus Catechumeni, priusquam in Ecclesiam per baptismum reciperentur, testari seu confitere solebant, se veram doctrinam de Christo amplecti. Inde examen in ceremonijs baptismi reliquum est. Pertinet etiam ad fidelitatem Pastorum & docentium in Ecclesia, scire quid intelligant, quomodo proficiant discentes.*

4 *Postea, totum cursum studiorum examina intra certas metas continent, ne vagentur & aberrent.* 5. *Adigunt ad discenda necessaria & utilia, omissis non necessarijs & inutilibus. Plerunq; enim, ut Seneca ait, necessaria ignoramus, quia non necessaria didicimus.* 6 *Corrigunt errores prius animo conceptos.* 7 *Augent acumen ingeniorum,* 8 *& formant judicium.* 9. *Aluntur & augent facultatem loquendi, & facundiam extemporalem.* 10 *Adjuvant memoriam, ut ea, quæ percepit, promtè & celeriter, ubi res poscit, reddere possit.* 11 *Tollunt superbiam & inanem persuasionem doctrinæ ac sapientiæ.* 12 *Adsuefaciunt ad communicationem sermonis & humanitatem in omni vita.* 13 *Formant pronunciationem seu actionem, in moderanda voce, vultu, & vitandis gestibus inepta.*

eptis. Deniq; Colloquia de doctrina salutari, dulcis consolatio sunt bonarum mentium, in doloribus & ærumnis, ut in veteri versu dicitur: ψυχης νοσουσης εἰσιν ἰατροὶ λογοι· & sunt imago cœlestis illius scholæ, in qua coràm audiemus Doctorem Filium Dei & cum præceptoribus nostris, Prophetis & Apostolis colloquemur, & dictata reddentes plura ab eis discemus. Has utilitates recitavi, cùm pleriq; adolescentes, vel ignavia, vel superbia fugiant examina, ut aliquas bonas mentes, ad amorem κατηχήσεως, seu examinum, cum in ceteris artibus, tùm verò præcipuè in doctrina Christiana exuscitem.

Nunc singulos doctrinæ Christianæ locos, eo ordine, quo propositi sunt, breviter & perspicuè exponemus.

PRIMVS LOCVS.

DE VERA DEI AGNITIONE ET INVOcatione.

Quid est DEVS?

SImplicissima & optima definitio DEI est SYMBOLVM APOSTOlorum, vel Nicenum:

num: *quod iuniores omnes accuratè ediſcere, & nos grandiores etiam quotidiè & attentè recitare utiliſſimum eſt, ut nos ad cogitationem de Deo, & de tribus perſonis, de omnibus Dei operibus & beneficijs, de creatione, de redemptione generis humani per Filium, de perſona, officio, paſſione, morte, reſurrectione & regno Chriſti, de perpetua Eccleſiæ collectione, de extremo judicio, de remiſſione peccatorum, & vita æterna, excuſcitemus. & hac cogitatione, per vocem* CREDO, *in pijs fit applicatio beneficiorum Chriſti, & ipſa recitatio eſt confeſſio contra Diabolos, & in doloribus ac ærumnis conſolatio dulcis & efficax.*

Deinde & uſitata deſcriptio Dei teneatur:

DEVS eſt eſſentia ſpiritualis, vnica, æterna, verax, juſta, miſericors, omnipotens, Pater æternus, & Filius, imago patris, & Spiritus Sanctus à Patre & Filio procedens: patefacta in creatione mundi & verbo Eccleſiæ tradito, iuxta quod ſolum ab hominibus agnoſci & coli vult, & in omni æternitate celebrari.

Quot ſunt Perſonæ Divinitatis? Tres.

Pater

Pater, Filius, & Spiritus Sanctus.

Quid est Persona?

Persona est substantia individua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alio.

Cur tantùm tres Personæ Divinitatis agnoscendæ & invocandæ sunt, & non plures vel pauciores?

Quia DEVS sic, se patefecit in Baptismo Christi, & in institutione Baptismi nostri, & alijs testimonijs. Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. *Psal. 2. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, Osculamini Filium. Psal. 33. Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritus oris eius omnis exercitus eorum.*

Fundamentum autem totius doctrinæ Theologicæ est hæc sententia. Quod non aliter sit de Dei essentia, & voluntate, & cultibus ipsi præstandis sentiendum aut docendum, quàm sicut se Deus, in suo verbo per Prophetas & Apostolos tradito, patefecit. Deut. 12. Non addetis ad verbum, quod vobis

vobis loquor, nec auferetis ex eo. Esaiæ 8. Si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.

Recita Descriptiones & discrimina trium personarum Divinitatis?

PATER est prima Persona divinitatis, quæ ab æterno genuit Filium coæternum imaginem suam, & unâ cum Filio & Spiritu sancto omnes res ex nihilo condidit & conservat.

FILIUS est secunda Persona divinitatis, genita ab æterno à Patre, & est substantialis & integra imago æterni Parris. qui Filius postea fuit intercessor inter Deum & primos homines lapsos, & constitutus mediator, assumsit ex virgine Maria humanam naturam, factus est victima pro nobis, & per eum, ac propter eum solum, datur ab æterno Patre, remissio peccatorum, justitia & vita æterna.

SPIRITUS SANCTUS, est tertia Persona divinitatis, quæ à Patre & Filio procedit: & mittitur, ut ministerium docendi in Ecclesia gubernet, & per Evangelium corda piorum regeneret & sanctificet.

Testi-

Testimonia de Divinitate Filij Dei Domini nostri Jesu Christi?

Rom. 9. Christus est super omnia, DEus benedictus in secula. 1. Iohan. 5. *Sumus in vero (Deo) in filio ejus Iesu Christo. Hic est verus Deus.* Ierem. 23. *Invocabunt eum, IEHOVA justitia nostra.* Iohan. 20. *Dominus meus, & Deus meus.* Iohan. 1. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, *Et Deus erat illud verbum.*

Quare Filius Dei nominatur λόγος seu Verbum.

Primùm respectu æterni patris, quia est imago Patris, in qua integrè lucet sapientia & bonitas ac essentia Patris: sicut noster sermo cogitationum mentis effigies est. Deinde respectu nostri, Quia primus dixit humano generi promissionem Evangelij, ex arcano sinu patris prolatam, & subinde in colloquijs cum patribus eam repetivit, (Iohan. 1. Filius, qui est in sinu Patris ipse enarravit.) Et per ministerium huius sui verbi seu Evangelij efficax est, & dicendo seu verbo suo, veram agnitionem æterni Patris, veram consolationem & vitam accendit. Matt. 11. Nemo novit Patrem nisi Filius, & cui voluerit filius revelare. Ebre. 4. Vivum verbum Dei & efficax. Psal 119. Verbum tuum vivificat me.

Testi-

Testimonia de Divinitate Spiritus sancti.

Matt. 28. Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Cùm enim Baptismus sit fœdus cum vero Deo: nosq; non solùm in nomine Patris & Filij, verùm etiam Spiritus Sancti baptisemur: necesse est Spiritum sanctum etiam, eadem divinitate, potentia, maiestate & gloria cum æterno Patre & Filio, præditum, & vtriq; ὁμοούσιον esse. *Deinde multa sunt testimonia, in quibus palàm Dei & Domini seu* IEHOVÆ *nomen Spiritui sancto tribuitur.* 1. Cor. 12. 6. 3. 2 Cor 3. Act. 5. 28. Esa. 6 *Postremò propria solius divinæ & omnipotentis naturæ opera & effectiones, ut creatio, regeneratio, vivificatio: item, omniscientia, omnipræsentia, Spiritui Sancto in sacris literis asscribuntur.* Iob. 33. *Spiritus Dei fecit me.* Iob. 26. *Spiritus Dei ornavit cœlos.* Psal. 33. *Verbo Domini (λόγῳ τοῦ παντὸς) cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius (non creato, sed creante) omnis exercitus (omnes stellæ) eorum. Et Ecclesia canit: Veni creator Spiritus, Imple superna gratia, quæ tu creasti pectora.*

Qua-

Qua persona Divinitatis assumsit humanam naturam?

Secunda persona, videlicet Filius Dei, assumptam ex substantia virginis Mariæ humanam naturam, personali vnione sibi copulavit, ita ut sit una persona, IESVS CHRISTVS Emanuel, noster mediator, redemtor, iustificator, & salvator.

Quid est Incarnatio Filij Dei?

INCARNATIO FILII DEI est unio personalis duarum naturarum, divinæ de substantia æterni Patris ab æterno genitæ, & humanæ ex substantia Mariæ virginis assumptæ, facta mirando consilio divinitatis, in Christo mediatore, ut sit Emanuel, æterno Deo Patri & nobis hominibus ὁμοούσιος, reconcilians nobis Deum, & sufficienti λύτρῳ placata justissima ira Dei adversus peccatum, æternam justitiam & vitam hominibus restituat.

Cur Filius Dei nominatur EMANVEL.

EMANUEL, id est, NOBISCUM DEUS, vocatur propter quatuor causas,

sas. Primum propter assumtionem nostræ naturæ, quia θεάνθρωπος seu Deus homo & frater noster, caro de carne nostra, & os ex ossibus nostris factus est, *Iohan. 1. Verbum caro factum est & habitat in nobis, seu assumpta nostra natura: non tantùm effectivè & separabiliter, sed σωματικως, ita, ut sit vna persona.*

Deinde, Quia PRO NOBIS apud æternum Patrem intercedit & deprecatur, & precium redemptionis persolvit. *Rom. 8. Est ad dexteram Patris, & interpellat pro Nobis. Si Deus pro nobis, quis contra nos. 1. Timoth. 2. Vnus meditator Dei & hominum, homo Iesus Christus, qui dedit se ipsum precium redemptionis pro omnibus.*

Tertio, Quia IN NOBIS fide eum agnoscentibus habitat Filius Dei, & corda nostra regit & sanctificat, & sibi conformia reddit. *Galat. 2. Viuit in me Christus, Ephes. 3. Habitat Christus per fidem in cordibus nostris.*

Postremò, APVD NOS, in omnibus periculis, doloribus & morte ipsa præsens adest Emanuel noster, Deus & homo, protegens & saluans nos, *vt dixit Ecce ego vobiscum sum vsq; ad finem seculi. Psal. 46 Dominus Zebaoth nobiscum, protector noster Deus Iacob. Psal. 91. Cum ipso sum in tribulatione.*

Quid

Quid est Mediator?

MEDIATOR, est persona inter Deum irascentem Peccato, & genus humanum reum peccati & iræ Dei constituta, vt iusticiæ Dei satisfaciat, sustineat iram & pœnam pro peccato, deprecetur pro nobis, applicet sua merita, & invocantium gemitus & præces exaudiat. *Ebre. 9. Iohan. 17. 1. Tim. 2.*

Cur necesse fuit in Christo Mediatore nostro duas naturas, Divinam & humanam inter se vnitas esse?

Causæ ab Athanasio in libro de incarnatione Verbi, & alijs recitantur. Hominem esse oportuit, quia homo peccaverat, à quo pœnam persolvi ordo iusticiæ postulabat. Deinde, ut pati & mori pro homine posset, & per mortem aboleret mortis imperium. Ebr. 2. Item, ut φιλανθρωπίαν suam erga homines ostenderet assumtione humanæ naturæ, eamq; horribiliter à Diabolo conuulsam & oppressam, assumtione sua et collocatione ad dexteram Dei patris glorificaret.

Deinde, oportuit esse Deum, ut λύτρον seu pretium pro peccatis æquivalens, & meritum novæ justiciæ & vitæ sufficiens esset? ac molem iræ DEI & pœnarum sustinere, & mortem ac diabolum vincere, & justiciam ac vitam æternam restituere posset. Item, ut ingredi in Sanctum Sanctorum, introspicere pectus Patris, & corda invocantium, & ubiq; Ecclesiæ adesse, invocantes exaudire, defendere, servare, & sapientiam Dei ac Spiritum sanctum petentibus donare posset. Cumq; in prima creatione Filius Dei λόγος vitam & lucem, quæ fuit Imago Dei, hominibus tribuisset: congruebat sapientiæ divinæ, ut per idem verbum, quo condita est, Imago Dei depravata in nobis restauraretur.

Quid est Christus?

CHRISTVS est summus Sacerdos & Rex Ecclesiæ: DEO æterno Patri & nobis hominibus ὁμοούσιος: unctus plenitudine Spiritus sancti, ut Evangelion ex sinu Patris prolatum hominibus patefaciat, per quod colligit, sibi ex genere humano æternam Ecclesiam. & sua intercessione, merito ac efficacia, remissionem peccatorum & salutem æternam impetrat ac donat Ecclesiæ, quam in hac vita, verbo & Spiritu sancto regit, adversus Diabo-

Diabolos ac Tyrannos defendit: & tandem ex morte resuscitatam ornabit vita & gloria æterna.

Quod est discrimen inter Christum, & Iohannem Baptistam ac cæteros sanctos?

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primùm, PERSONA differunt. Habitat enim divinitas in Christo, non, ut in cæteris sanctis hominibus, tantùm effectivè & separabiliter: sed etiam tali ratione, ut Filius Dei, & humana natura assumta, sint una indissolubilis persona, sicut anima & corpus vnum hominem constituunt.

Secundo, Differunt OFFICIO. Solus enim Christus est redemtor & salvator, placans suo merito iram Dei, liberans nos à peccatis & morte, & restituens justiciam & vitam æternam. Sancti non sunt redemtores, sed tantùm ministri verbi, per quod Christus sua beneficia hominibus annunciat & impertit.

Tertiò, EFFICACIA. Nam Christus propria potentia efficax est per verbum

illuminans mentes vera agnitione DEI, dans Spiritum Sanctum, & vivificans corda nova & æterna justicia & vita. Iohannes Baptista & cæteri sancti non sunt efficaces propria potentia, sed tantùm ministri verbi & sacramentorum.

Quartò, Christus est ἀναμάρτητος, expers omnis peccati & labis. (2.Cor.5.1.Pet.3.) Sancti omnes sunt peccatores. (1.Ioh.1. Psal. 32.) & propter Christum à peccatis absoluuntur.

Quis est vsus & praxis doctrina de Deo, & de tribus personis Divinitatis?

Vt Deus rectè à nobis agnoscatur & invocetur, *seu, ut vera agnitio* DEI, *Timor iustissimæ iræ Dei adversus nostra peccata, Fides seu fiducia misericordiæ propter Filium mediatorem promissæ, ardens invocatio Dei, qua petimus nos à Filio Dei doceri & servari, & à spiritu Dei paracleto regi & sanctificari, vera gratitudo pro summis beneficijs Dei, ac imprimis promisso Filio redemtore, & effuso in pectora nostra spiritu sanctificante, & totius vitæ obedientia & conformitas cum sapientia & justicia, & cæteris virtutibus Dei, in nobis excercitetur, alatur & confirmetur.*

metur: non ut ociosis speculationibus & argutijs ac quæstionibus prophanis, quæ ab hac vera & practica Dei noticia mentes abducunt, & tamen arcanam DEI naturam non explicant, inanem ingeniorum curiositatem alamus.

Præcipuè autem in quotidiana Dei invocatione hæc doctrina de Deo, de tribus Personis divinitatis, de beneficijs Filij Dei mediatoris, de spiritu Gratiæ & precum, de promissionibus, de fide, proferenda; & Invocatio nostra, ab Ethnica, Turcica, Pontificia & omnium aliarum gentium battologia segreganda est.

Quid est vera Invocatio Dei?

VERA INVOCATIO DEI, est à vero Deo, Patre Domini nostri IESV CHRISTI, prælucente vera agnitione & fiducia filij DEI mediatoris, petere bona spiritualia & corporalia, præsentia & æterna, iuxta ipsius promissiones: & certò statuere se Deo curæ esse, & à DEO tanquam Patre φιλοστόργως preces nostras, propter Filium Dei interessorem exaudiri, & nobis salutaria tribui: ideoq; vicissim Deum omnibus grati animi & obedientiæ officijs celebrare.

Quæ sunt partes veræ Invocationis, quas in omnibus nostris ad Deum precibus, piè & attentè considerare, & simul complecti ac conjungere singuli debemus?

I Compellatio veri Dei, Patris Domini nostri Iesu Christi, illustribus testimonijs in Ecclesia patefacti, *ut scriptum est: Dominum Deum adorabis, & illi soli servies. Non habebis Deos alienos coram me.*

II. Cogitatio Mandatorum DEI, *quæ invocationem præcipiunt, & bona à Deo promissa peti & expectari severissimè jubent. Matth 7. Luc 18.*

III. Pœnitentia seu Confessio propriæ indignitatis & peccatorum, *cujus in precatione Davidis Psal 61. & Danielis cap. 9. exemplum insigne habemus.*

IIII. Consideratio Promissionis de remissione peccatorum, & de exauditione precum propter Christum Mediatorem. *Psalm. 50. Matth. 7. 11. 18.*

V. Fides certò statuens sibi remitti peccata, & se DEO placere, & suas preces exaudiri propter Christum. *Iacob. 1. Oret in fide nihil hæsitans. Ephes. 3. Per fidem audemus accedere.*

VI. Commemoratio rerum petendarum, *quæ*

quæ ab ipso Christo in septem petitiones inclusæ sunt. His Gratiarum actionem pro beneficijs Dei spiritualibus & corporalibus annectamus.

Quod est Discrimen veræ & falsæ Invocationis?

Discrimina *illustria sumi possunt à causis efficientibus, impulsivis, objectis, & adiacentibus, sed usitatè recensentur hæc duo*:

Prius sumptum ab Essentia Dei.

Posterius à voluntate Dei.

Ethnici, Turci, Iudæi, etiamsi jactitent, se invocare Deum conditorem cœli ac terræ: tamen à verò Deo aberrant, & sibiipsis idolum sculpunt, quod compellant. Unicus enim est, & solus conditor cœli ac terræ, qui est æternus Pater, Filius, & Spiritus sanctus, quem ipsi vel prorsus ignorant, vel contumelia afficiunt. Iohan. 5. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Deinde, de voluntate Dei sunt incerti, quia promissionem Evangelij & Filium mediatorem aspernantur.

Vera autem Invocatio ad hunc unum

DEUM, patrem Domini nostri JESU CHRISTI, patefactum misso filio & dato Evangelio directa est. Deinde, certò statuit, se recipi & exaudiri propter Christum mediatorem.

Hactenus de Deo Creatore rectè agnoscendo & invocando: Nunc de Creaturis, ad imaginem Dei, ut Deum agnoscant & celebrent, conditis, dicemus.

SECUNDUS LOCUS.

DE CREATIONE MUNDI, ANGELORUM ET Hominum.

Quid est Creatio?

CReatio, est actio externa DEI, qua DEus volens, immensa bonitate, omnes res alias, visibiles & invisibiles, ex nihilo fabricavit, consilio suo, ut æternam Ecclesiam sibi conderet, à qua agnoscatur & celebretur, & in qua in æternum habitet.

Creatio cujus persona opus est?

Omni-

Omnium trium personarum divinitatis, æterni Patris, Filij & Spiritus Sancti, quæ simul omnes res alias condiderunt & conservant, *ut dicitur Psal.33. Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum. De Filio dicitur Iohan.1, Omnia per ipsum facta sunt.*

Condita sunt autem omnia mundi corpora, non eodem temporis momento sed ordine distinctis sex diebus. Genes. 1.2. Prima die, Materia cœli & terræ rudis ac indigesta, & Lux. II. Cœlum seu Orbes cœlestes. III. Terra & Plantæ, IIII. Sol, Luna & cæteræ stellæ. V. Aues & Pisces. VI. Terrestria animantia, & Homo.

Cur conditus est à Deo mundus?

Vniversum hoc theatrum naturæ rerum ideò conditum est à Deo, & miranda arte & sapientia distributum, & ornatum, vt Deum opificem nobis monstret, & utilitatibus hominum serviat, & schola sit sapientiæ, bonitatis, præsentiæ, & omnipotentiæ Dei, qui ab Angelis & hominibus à se conditis, vult agnosci & celebrari: ijsq; vicissim se ipsum & omnia sua bona impertire. *Rom.1. Ephes.3. Psal.148.*

Quid est Providentia Dei?

Providentia est actio mentis divinæ, qua omnia cernit, & cunctos eventus futuros prospicit. deinde gubernatio Dei, qua naturam universam, à se conditam, sustentat & conservat, & præcipuè curat genus humanum, custodit civilem societatem, punit atrocia scelera atrocibus pœnis, & tandem iustos præmijs ornat.

Pars Providentiæ est Determinatio divina, qua DEVS, omnia cernens, cunctos etiam futuros eventus, sive bonos sive malos, prospicit: & bonos adiuuat, malos autem permittit, & terminos ac metas constituit, quo usq; sit permissurus.

Hactenus de creatione: nunc de Creaturis, ex quibus æternam Ecclesiam Deus elegit, dicemus.

Sunt autem creaturæ Rationales, aliæ incorporeæ & invisibiles, ut Angeli & Animæ hominum: aliæ Corporales & visibiles, ut Homines.

Quid sunt Angeli?

ANGELI BONI sunt essentiæ spirituales, creatæ à Deo ad Imaginem ipsius, hoc est, intelligentes, veraces, justæ & liberæ, quæ non sunt pars alterius speciei, ut animæ hominum: & sunt immortales, ordinati à Deo, ut ipsum celebrent, & sunt ministri Ecclesiæ, & custodes piorum.

Ebre. 1. Psal. 34. 103. 104.

Quid

Quid sunt Diaboli?

DIABOLI sunt essentiæ spirituales, initiò creatæ ad imaginem Dei, hoc est, intelligentes, veraces iustæ & liberæ, sed libera voluntate à Deo deficientes, facti sunt hostes Dei, & genus humanum à Deo avulsum in peccatum & mortem præcipitarunt, & ad omnis generis peccata & calamitates quotidie impellunt. Quam Tyrannidem mirando consilio permittit Deus, & reprimit, usq; ad extremum iudicium: in quo Diabolos omnes, una cum hominibus impijs, in æternos cruciatus abijciet. Ioh 8. 1. Pet. 5. 1. Pet 2.

Quid est Homo?

HOMO est substantia creata à DEO, habens corpus & animam rationalem, conditam ad Imaginem Dei, vt Deum agnoscat & celebret.

Quid est Anima?

Anima Hominis est essentia spiritualis, creata à DEO ad Imaginem ipsius, hoc est, intelligens, libera, & iusta, quæ est pars hominis: nec extinguitur, cùm à corpore discesserit, sed est immortalis.

Qua

Quæ sunt præcipuæ vires Animæ in homine?

Quinq;: Rationalis, sentiens, appetens, locomotiva, & vegetativa

Quæ sunt partes Animæ Rationalis?

Duæ: MENS & VOLVNTAS cum qua in seriis motibus copulati sunt AFFECTVS cordis.

Quid est mens?

MENS seu INTELLECTVS est potentia Animæ rationalis cognoscens, illustrata in creatione radijs sapientiæ & lucis divinæ, qua Deum & Legem Dei discernentem recta & prava, quæ vitæ rectrix est, & numeros, ordinem, κοινὰς ἐννοίας, quæ sunt principia & normæ artium, & omnes res cæteras singulares & universales utcunq; cognoscit, meminit, & alia ex alijs ratiocinatur, & rectè ac secus cohærentia cernit ac judicat. Quæ potentia eam ob causam præcipuè condita est in homine, ut Deum conditorem, & testimonia de Dei sapientia & bonitate toti rerum universitati impressa, cognoscat, & alijs cognoscenda demonstret.

Quid

Quid est Voluntas?

VOLUNTAS, est potentia Animæ rationalis motiva, ut in scholis loquuntur, seu appetens suprema, qua Homo objectum ab intellectu monstratum, velle & expetere, vel aversari & rejicere potest, vel suspendere actionem, & imperare externis membris, ut aliquid faciant aut omittant. Ideò autem sic condita est voluntas, ut ante omnia Deum & virtutem expetat & amet, & in Deo lætetur & acquiescat.

Quid est Affectus?

AFFECTUS, sunt variæ species & forma actionum voluntatis cum aliquo dolore aut lætitia conjunctæ: seu affectus sunt motus voluntatis aut cordis, sequentes cognitionem, quibus objectum, à mente vel sensu monstratum, prosequimur aut fugimus.

Quid est Imago Dei?

Imago Dei, ad quam homo conditus est, erat similitudo & conformitas præcipuarum virium hominis, cum Archetypo, seu ipso Deo, videlicet: Mens, illustrata luce veræ noticiæ DEI, & sapientia, discernente recta & prava: & voluntas, liberrimo arbitrio expetens & probans recta & justa, ardens dilectione DEI, & vera obedientia erga DEUM:

& cor

& cor rectum, omnes affectus & motus habens conformes Legi Dei. Geneſ. 1.

Coloſ. 3. Induite novum hominem, qui renovatur in agnitionem Dei, ſecundum Imaginem eius qui creavit eum. Epheſ. 4. Induite novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſticia, & ſanctitate veræ. 2. Cor. 3. Nos vero omnes, revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem Imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu.

Quid eſt liberum Arbitrium?

LIBERVM ARBITRIVM in genere ſignificat, & judicium Mentis diſcernens bona & mala, & facultatem Voluntatis, qua ſponte eligit aut facit, vel averſatur & negligit ea, quæ mens decernit.

Quid fuit liberum Arbitrium in Homine ante lapſum?

Fuit facultas mentis & voluntatis, qua poterant Angeli & Homines eſſentiam & voluntatem Dei conditoris, ſine ulla caligine & errore agnoſcere, & iuſticiam ac ſanctitatem veram, in qua conditi erant, iuvante Deo, retinere, & ſponte ac ſeriò Deo perfectè obedire, vel ab eo deficere & peccare.

Quid

Quid est liberum Arbitrium in Homine post lapsum?

Est facultas, qua mens hominis, bona & mala civilia, seu honesta & turpia, item artes mechanicas & liberales, & alias res humanæ rationis judicio subjectas, aliquo modo intelligere, discere ac judicare, & Voluntas sine coactione eadem eligere aut expetere vel aversari & fugere potest, vel suspendere electionem, & imperare externis membris, ut suscipiant actiones cum judicio mentis congruentes vel non congruentes.

Sed IN REBVS SPIRITVALIBVS, ut in primo motu conversionis ad Deum, seu regenerationis sui ipsius, & prima scintilla fidei in Christum accendenda, Liberum vel potius servum & peccato captivum & mortuum hominis arbitrium, est naturalis impotentia, seu defectus & pravitas mentis & voluntatis, secuta lapsum Adæ, & nobiscum nascens: qua mens cæca & tenebris peccati oppressa, nec essentiam nec voluntatem Dei rectè agnoscere, nec viam æternæ salutis sua acie cernere potest; & voluntas ac appetitiones cordis aversæ & adversæ Deo, nec seipsas propriis viribus ad Deum convertere, & in Christum credere, & cultu Deo placentes præstare, nec quicquam aliud quàm peccare possunt, nisi per gratiam Christi fuerint liberatæ.

Libe-

Liberum arbitrium IN RENATIS EX AQVA ET SPIRITV, *est facultas, qua mens & voluntas per filium Dei à servitute peccati liberata, & adiuta per Spiritum sanctum, suo etiam conatu & diligentia, non modò externos mores honestè regere, & externa scelera vitare, verùm etiam interiores & spirituales animi motus, ut veram agnitionem Dei, invocationem, patientiam, exuscitare, fovere, augere, & vitiosis inclinationibus resistere vel indulgere, & rursum à* DEO *deficere potest.*

Cùm autem dixerimus, Hominem ad Imaginem Dei creatum esse, quæ fuerit conformitas naturæ hominis cum LEGE *Dei: nunc doctrina de* LEGE *Dei, ad quam congruere nostras mentes, voluntates & corda oportebat, statim addenda est.*

TERTIVS LOCVS.

DE LEGE DEI.

Quid est Lex Dei?

LEX DEI sunt Decem Præcepta: vel LEX DEI est doctrina, quam DEVS in creatione hominibus indidit, & postea in monte Sina & alibi repetiuit, præcipiens quales nos esse, quæ facere, quæ omittere oporteat,

porteat, Et permittens bona præstantibus perfectam obedientiam: ostendens ac arguens peccatum in hac corrupta natura: & denuncians iram DEI & æternas pœnas omnibus peccato pollutis.

Alia & illustrior Legis Definitio proximis annis à Philippo tradita est?

LEX DEI, est æterna & immota sapientia & regula iusticiæ in Deo, discernens recta & non recta, & horribiliter irascens omni dissimilitudini & contumaciæ, quæ repugnat huic normæ in ipso, & est patefacta hominibus in creatione, & postea sæpe repetita est & declarata voce divina, ut sciamus, quod sit Deus, & qualis sit, obligans omnes creaturas rationales, & postulans, ut omnes sint conformes Deo, & damnans & destruens omnes non conformes Deo, nisi fiat remissio & reconciliatio propter Filium mediatorem.

Quod sunt partes Legis Mosaicæ? Tres.

1. Decalogus seu Lex moralis & æterna, *quæ iam definita est.*

2. Leges Ceremoniales seu Ecclesiasticæ.

3. Forenses seu Iudiciales.

Recita causas Legis moralis?

Causa efficiens, est immediatè ipse DEVS, *qui hanc normam suæ sapientiæ & justitiæ omnium hominum mentibus in prima creatione insevit, & postea voce suâ, in monte Sina & alibi, illustravit.*

Materia in qua, est primùm ipsa mens Dei, in qua perfectè lucet hæc sapientia & justitia, in lege expressa, cuius radij in mentes humanas posteà derivati sunt.

Materia circa quam, est conformitas ac obedientia, & dissimilitudo seu contumacia totius naturæ rationalis, quæ cum hac norma mentis divinæ, in lege expressa, perfectè congruere debeat.

Forma est æterna & immota normæ iustitiæ in Deo, obligans omnes vel ad obedientiam perfectam, vel ad æternas pœnas.

Fines sunt. I. Vt doceat, quòd sit Deus & qualis. II. Vt hominum natura cum hac norma congruat. III. Vt monstret, accuset, & æternis pœnis damnet omne peccatum, non congruens cum hac norma.

Quid

Quid est Lex naturæ?

Lex naturæ Proprissimè est noticia Legis diuinæ, insita à Deo naturæ humanæ, *vt Rom. 2. dicitur: Opus Legis scriptum in cordibus eorum. Et summa Legis naturæ in Decalogo comprehensa est.*

Quid est Lex positiva seu humana?

Leges Politicæ seu positiuæ, sunt sententiæ seu leges, probabili ratione à magistratibus latæ, vt sint adminicula legis naturæ, videlicet determinantes circumstantias aliquas, in executions Iuris naturæ, vel sancientes aliquid de occasione seruandi Ius naturæ, non pugnantes cum Iure naturali aut diuino.

Quod est Discrimen inter Legem Dei, & Leges Humanas?

Discrimina maximè illustria sunt hæc quatuor.

1. Leges humanæ seu positivæ Magistratuum sunt mutabiles, & obligant tantùm certos homines, quibus latæ sunt, vel ad externam obedientiam præstandam, vel ad pœnas corporales sustinendas.

1. Sed Lex Dei est æterna & immutabilis, & obligat omnes Angelos & homines, vel ad perfectam obedientiam, vel ad pœnas æternas sustinendas.

Cur Ceremoniæ & Leges Forenses Mosi nunc abrogatæ sunt, cùm tamen Decalogus perpetuò retineatur?

Tota Politia Moysi propter hanc causum præcipuè à Deo constituta est, ut esset certa sedes Ecclesiæ, & certus locus, in quo Christus, iuxtæ promissiones, exhiberetur: seu, ut esset hospitium nascentis, & Schola docentis Christi. Et Ceremoniæ ac Forenses Leges ideo latæ sunt, ut continerent hanc politiam, & à cæteris gentibus distinguerent, usq; ad tempus exhibiti Christi. Postquam autem exhibitus est Christus, tota politia concidit, & unà cum politia etiam Ceremoniales & Leges Forenses, quæ tantùm propter ipsam politiam institutæ fuerunt, extinctæ sunt.

Sed

Sed Lex moralis, seu Decalogus est æterna & immutabilis norma sapientiæ & iustitiæ in ipso Deo obligans omnes creaturas rationales vel ad obedientiam vel ad pœnam. Ideo nequaquam abolita est. exhibito Christo, ut Matth. 5. dicitur: Non veni solvere legem, sed implere:

Implet autem Christus Legem quatuor modis:

Primùm. Habendo & præstando perfectam obedientiam pro sua persona. II. Persolvendo pœnam sufficientem, quam nos nostra inobedientia meriti eramus. III. Docendo & illustrando verum & genuinum intellectum Legis. IIII. Efficiendo in credentibus novam obedientiam cum lege congruentem, per Spiritum sanctum.

Cùm Lex Moralis sit æterna & immutabilis, quomodo intelligenda sunt hæc dicta, 1. Tim. 1. Iusto non est Lex posita. Rom. 6. Non estis sub Lege?

Iustificati fide in Filium Dei, liberati sunt etiam à lege morali, quod ad maledictionem, seu obligationem ad æternas pœnas attinet, sed tamen manet æterna & immota obligatio ad obedientiam, *Ideo enim Christus maledictionem Legis in se derivavit, ut in natura humana obedientiam seu conformitatem cum Lege Dei instauraret.*

Hinc intelligi potest

Quid sit Libertas Christiana?

Non licentia faciendi quicquid libet, sed liberatio à peccato, ab ira Dei, à maledictione Legis, à cæremonijs & legibus forensibus Mosi, & à ritibus adiaphoris extra casum scandali. *Iohan.8. Roman. 6.7.8. Ephes.2. Galat.3.4.5.*

Quæ sunt præcipuæ sententiæ Legis Moralis? seu, Quot sunt Præcepta Decalogi?

Decem. Recita.

PRI-

PRIMVM PRÆCEPTVM.

EGo sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, Non habebis Deos alienos coram me.

Quæ sunt Virtutes seu bona opera primi præcepti, juxta declarationem Euangelij?

Omnes virtutes oriuntur à cognitione seu à Notitia guhernatrice, quia ignota nulli cupido. Ideo & primum præceptum ab agnitione Dei orditur: (Ego sum Dominus Deus tuus:) & discernit Deum certo verbo & testimonijs miraculorum in eductione ex Ægypto patefactum, ab omnibus creaturis & commentijs numinibus. est autem hæc cognitio vel essentiæ divinæ, vel voluntatis patefactæ aut in lege & comminationibus, aut in promissionibus & Evangelio. Cùm Legem Dei & comminationes cognoscimus & vera assensione amplectimur, oritur Timor Dei. Cum autem promissionem gratiæ & amoris Dei in Christo amplectimur, oritur Fides seu Fiducia acquiescens in Deo, & vivificans corda, & pariens dilectionem erga

Deum, & erga proximum. Ex hoc fonte sumpta est distributio Virtutum primi præcepti, quas his duobus vocabulis, Timoris Dei & Fidei, Philippus in locis complectitur.

Visitatum est autem, una voce Pietatis seu Religionis, omnes totius primæ tabulæ virtutes comprehendi. sed ut illustrior sit explicatio, prodest eas evolui, & in plures species distribui, quam singulæ appellationes, sæpe plures aliás per Synecdochen includunt. Recitabimus igitur sine superstitione octo genera operum primi Præcepti. ac studiosos hortor, ut sequentes Virtutum definitiones ediscant, & velut normas & Regulas omnium consiliorum & actionum in omni vita sibi proponant.

Omnium primæ Tabulæ virtutũ commune genus est

PIETAS ERGA DEVM seu RELIGIO.

Huius partes sunt, Virtutes, quæ ad primam Decalogi Legem pertinent.

I. Vera

I. Vera Noticia Dei, seu Sapientia.
II. Timor Dei, seu Pœnitentia.
III. Fides.
IIII. Dilectio.
V. Spes.
VI. Humilitas.
VII. Patientia.
VIII. Perseverantia.

PIETAS ERGA DEUM seu RELIGIO, est verum Deum, patefactum in creatione mundi & Verbo Ecclesiæ tradito, rectè agnoscere, & fiducia Christi mediatoris invocare, & colere, sicut in verbo suo præcepit.

SAPIENTIA in sacris literis idem est quod Pietas, videlicet, vera agnitio DEI & redemtoris nostri Iesu Christi, coniuncta cum vero timore Dei, & Fide, ac totius vitæ obedientia, iuxta verbum diuinitùs traditum.

VERA NOTitia DEI, est essentiam & voluntatem Dei, in Lege & Evangelio patefactam, rectè agnoscere, juxta verbum per Prophetas & Apostolos traditum, & certis ac illustribus testimonijs miraculorum, ut eductione populi Israel ex Ægypto, resuscitatione mortuorum, & similibus, confirmatum.

Peccata pugnantia sunt, Caligo & cæcitas mentis

ignorantis Deum, omnes falsæ opiniones de essentia & voluntate Dei, non congruentes cum verbo per Prophetas & Apostolos tradito, videlicet Ethnicæ, Philosophicæ, Turcicæ, Iudaicæ, omnes hæreses, corruptelæ Euangelij, blasphemiæ.

4 TIMOR DEI, est expavescere conspectu iræ Dei adversus peccatum, & filiali metu iræ ac judicij divini vitare delicta, & se reverenter Deo subijcere, & voluntate ac verbo Dei omnia consilia & omnes actiones, in vita spirituali & ciuili gubernare. *Extrema sunt, Securitas, seu esse sine cura, sine timore iræ Dei & iudicij divini: & Superstitio trepidans timore, vbi non est timor. Hoc autem nobis præstet Dei timor, ut omnes alios timores contemnamus.*

5 FIDES, est noticia omnium articulorum doctrinæ Christianæ, & assensus, quo amplectitur totam doctrinam à Deo nobis traditam, & in hac Promissionem gratuitæ reconciliationis, certò donandæ propter Christum Mediatorem, & est fiducia acquiescens in misericordia Dei, propter Filium Mediatorem promissa, & certò statuens, sibi ipsi peccata remitti propter Christum.

Peccata pugnantia cum fide sunt: *Dubitationes Epicureæ & Academicæ, de Deo, de Providentia, de certitudine doctrinæ per CHristum & Aposto-*

Apostolos traditæ, Diffidentia erga Deum Dubitare de remissione peccatorum, an simus in Gratia Dei, an Deo placeamus. Desperatio. Confidentia seu præsumtio. Fiducia humanorum auxiliorum. Superstitio. Magia.

6 DILECTIO DEI est ardens incendium amoris, quo mens & voluntas, agnita Dilectione DEI erga nos, quam misso Filio declaravit, vicissim DEVM complectitur, & sese DEO subijcit, & servat omnia mandata Dei cum quadam lætitia acquiescente in Deo. vel Dilectio est obedientia vniversalis iuxta totam legem, ut dicitur: Rom. 13. Dilectio est impletio Legis.

Peccata pugnantia sunt omnes prauæ inclinationes, Odium Dei, Stupor nostrorum pectorum non sentiens ardentes flammas dilectionis, deniq; omnium cæterarum virtutum extrema.

7 SPES est certa expectatio vitæ æternæ, iuxta promissionem in Euangelio expressam, & expectatio mitigationis calamitatum in hac vita, iuxta consilium DEI. *Extrema Fidei & Spei sunt, Desperatio & Præsumtio.*

8. HVMILITAS seu ταπεινοφροσύη est virtus, qua in timore DEI agnoscentes propriam infirmitatem, non superbimus, sed vero corde nos Deo, & in officijs nostræ voca-

vocationis, fiducia auxilij divini obeundis, & præstanda in pœnis & ærumnis obedientia, & exhibendo alijs honore debito, subijcimus.

Extrema sunt, ficta seu simulata humilitas, & SVPERBIA, quæ est sine timore Dei, & sine agnitione infirmitatis propriæ sese admirari & magnificere, propter certas dotes, & propria sapientia aut viribus confidere, & alios despicere, & cùm accidunt adversa, irasci Deo tanquam injustè punienti.

PATIENTIA est virtus, quæ in doloribus & ærumnis, moderatè & placidè ferendis, reverenter se voluntati Dei subijcit, nec inconcessa auxilia quærit, sed fide statuit DEum sibi propitium esse, & petit & exspectat auxilium Dei, mitigationem ac liberationem, & hac fide & spe dolorem lenit, & pacem ac læticiam in corde sentit.

Partes Christianæ patientiæ sunt Timor Dei ac Fides. *Extrema sunt Impatientia, & Hypocritica tolerantia cruciatuum sponte accersitorum, ut in flagelliferis, eremitis, & similibus.*

PERSEVERANTIA, est in vera agnitione Dei, & fide in Christum, constanter & perpetuò usq; ad extremum vitæ spiritum permanere. *Extrema sunt, Defectio à fide, & Pertinacia in opinionibus impijs, aut superstitiosis cultibus.*

Extre-

Extrema communia, seu peccata pugnantia cum tota prima tabula sunt:

Epicureus ac Cyclopicus contemtus DEI.

IDOLOLATRIA, est vel fingere, aliquid esse Deum, quod non est Deus: vel honorem Deo proprie debitum tribuere cuicunq; rei, quæ non est Deus: vel alligare DEVM ad aliquam rem, ad quam se ipse non alligavit suo verbo: vel eligere & instituere cultus sine verbo ac mandato Dei, & confidere his cultibus, quod propter eos Deus nobis propitius sit & benefaciat. *Sunt enim* Dij alieni, *non tantùm ficta Ethnicorum numina, & statuæ ac Imagines, quæ coluntur; sed in genere omnia quæ plus amamus & timemus, quam Deum, & quibus confidimus magis quam Deo.*

HYPOCRISIS, est simulatio pietatis, iustitiæ & sanctitatis externæ, cùm tamen cor sit sine vero Timore Dei, & sine fide, plenum dubitationibus, pravis inclinationibus & affectibus superbia, admiratione sui, &c.

SCANDVLVM, est aut falsa doctrina, aut malum exemplum, quod gloriæ DEI & saluti aliorum hominum nocet, vel quia seducit alios, vel quia deterret alios ab Euangelio, vel quia præbet occasionem maledicendi

cendi Euangelio & Ecclesiæ, vel quia alios ad imitationem inuitat, vel quia ferit alia plura peccata.

SECVNDVM PRÆCEPTVM.

Non assumes nomen Domini DEi tui in vanum.

Virtutes seu bona opera secundi præcepti, in quibus consistit verus vsus nominis diuini.

I. Vera Inuocatio Dei.
II. Gratiarum actio.
III. Vera prædicatio.
IIII. Confessio.
V. Iusiurandum.

I. Vera INVOCATIO DEI, est vero motu cordis & linguæ, à vero DEO, præfacto in promissione Euangelij & misso filio, petere & expectare bona æterna & corporalia, & repugnantem dubitationi certo statuere, à Deo recipi, & exaudiri preces, iuxta ipsius pro

promissiones, propter Christum Mediatorem. *Extrema sunt. Omissio invocationis frigida & oscitans precatio, qualis est omnium nostrum. & omnes falsæ invocationes, Ethnicæ, Turcicæ, Papistica inogatio hominum mortuorum.*

11. GRATIARVM ACTIO est mente & voce confiteri, quòd bona spiritualia & corporalia non casu offerantur, nec nostra sapientia & viribus tantùm parentur & conserventur, sed quòd Deus verè omnium beneficiorum autor sit, & propterea vero corde se ei subijcere & obedire, ut Deus gloria ornetur, & plures ad veram agnitionem & invocationem Dei inuitenter. *Extrema sunt, Ingratitudo, & simulata gratitudo Pharisæi, Luc. 18.*

VERA PRÆDICATIO est doctrinam à Deo traditam Legem & Evangelion, vel in publico ministerio, vel alibi pro suo loco & vocatione, recte & purè docere, & corruptelas dextrè refutare. *Extrema sunt, Corruptelæ doctrinæ, Hæreses, negligentia in docendo; Curiositas in tractandis materijs non necessarijs, &c.*

CONFESSIO est veram de Deo doctrinam constanter profiteri, nec abijcere eam propter terrores, odia, supplicia, vel gratiam

potentum, propter hunc finem, ut Deo obtemperetur, & ne vera Dei noticia in terris exstinguatur. *Extrema sunt, Defectio ab Evangelio, & Pertinacia in causis impijs.*

IVSIVRANDVM est invocatio veri Dei, qua petitur, ut sit testis, nos vera dicere, & severè puniat mentientes. *Extrema sunt: Periuria: & superstitiosa observatio impiorum iuramentorum.*

TERTIVM PRÆCEPTVM.

Memento, ut diem sabbati sanctifices.

Quid significat vox Sabbati?

SABBATVM, Ebræis Quietem, seu otium & ocium ad studia doctrinæ de significat: *cui septima hebdomadis dies ipso in prima creatione destinata fuit.*

Cur lata est Lex de Sabbato?

Septem causæ sunt. I. *Voluit Deus diem* [illegible] *singulis hebdomadis esse monimentum doctri-* [illegible] *de creatione mundi, sex distinctis diebus perfecta,* [illegible] *qua* [illegible] *Deus requieuit,* (Gen. 1. 2.) *nec post Homi-*

nem

nem formatum, alios mundos, vel alias novas animantium species condidit, ut Hominem esse extremum & summum opus, in quo Sabbatum agere & adquiescere velit, Deus demonstraret.

Cùm autem in Scholis perpetuum Sabbatum, seu ocium studijs doctrinæ de Deo destinatum, agamus: præcipua etiam nostra cura sit, ut Sabbatum creationis ritè celebremus, & Testimonia de Deo, in toto hoc pulcherrimo naturæ rerùm à Deo creatæ theatro nobis proposita, attentè contemplemur, & doctrinam de cœlo, stellis, elementis, plantis, animantibus, & humanæ animæ & corporis natura, studiosè discamus.

II. Vt commonefaceret de Sabbato Animæ spirituali, quo à nostris operibus & cupiditatibus vicio quiescentes, à Deo nos doceri & agi petamus & tiamur: ac præcipuè in schola sanctæ crucis qui placidis animis Deum pro sua voluntate pate biscum agere sinamus.

III. Vt perpetuam & æternam quietem, bore & dolore vacantem, & perpetuò cele Deum significaret. Hebr. 3. 4. Esa. 66.

IIII. Vt nos de Sabbato Redemtionis seu lij Dei in passione & sepulchro, qua nobis h terni Sabbati in Lapsu amissam restituit; a

V. Oeconomica est, ut Homines & iumen ritorum dierum laboribus defatigata & f diei ocio & quiete recrearentur, Deut. 5.

VI. Vt monimentum esset liberationis ex servitute Ægyptica, & Gratiarum actionis Deo præstandæ pro quiete à laboribus, quos in Ægypto graviss. ac penè intolerabiles sustinuerant. Deut. 5.

VII. Et præcipuè in tertio Præcepto considerandum, ut singulis hebdomadis septima die, homines ad discendam & propagandam Legem Dei & promissiones de Christo, & ad communem precationem & gratiarum actionem & laudes divinas convenirent. Id enim est Sabbatum Sanctificare.

Quæ sunt igitur bona opera in tertio Præcepto mandata?

Sex sunt:

I. SANCTIFICATIO sabbati seu conservatio Ministerij.

. Fidelitas ministrorum seu docentium.

II. Diligentia auditorum.

IIII. Reverentia & obedientia erga Ministros.

. Liberalitas benignè contribuens ad conservationem ministerij.

VI. Pia obſervatio Ceremoniarum in Eccleſia.

SANCTIFICATIO SABBATI eſt, præſucente vero timore Dei & fide, diem miniſterio docendi & adminiſtrandi ceremonias divinitùs inſtitutas deſtinatum, non prophanis ſed ſanctis operibus, hoc eſt, docendæ & diſcendæ veræ de Deo Doctrinæ, publicæ Precationi, Gratiarum actioni, uſui Sacramentorum, tribuere: nec in otium prorſus iners & ignavum, nec in corporis labores, alioſve prophanos uſus à miniſterio abducentes collocare.

Huic cognata virtus eſt CONSERVATIO MINISTERII EVANGELICI, quod eſt Officium prædicandi in publico Eccleſiæ cœtu verbum Dei, & legitimè adminiſtrandi Sacramenta, inſtitutum à Deo, ut per illud veram ſui agnitionem, Fidem, Invocationem, & cæteras virtutes ipſi placentes accendat, & omnia beneficia Chriſti ac æternam ſalutem Evangelio credentibus impertiat.

Peccatum pugnans cum tertio Præcepto, eſt Prophanatio Sabbati, vel per neglectionem & contemtionem miniſterij, vel ſuperſtitioſam obſervationem

Sabbati Iudaicam, aut transformationem ministerij in regnum mundanum.

FIDELITAS Docentium est virtus, qua ministri Ecclesiæ, conscij sibi mediocris peritiæ doctrinæ Christianæ, officia fidi dispensatoris mysteriorum Dei omnia, in docendo, arguendo, consolando, exhortando, & veræ pietatis ac omnium virtutum exemplo auditoribus prælucendo, diligenter & sedulò obeunt, & constanter tuentur. *Extrema sunt: Infidelitas vel ignaræ doctrinæ, vel negligens in officio & nimia anxietate seu cogitatione propriæ imbecillitatis deserere ministerium.*

DILIGENTIA Auditorum, in audienda & discenda doctrina, & crebro vsu sacramentorum, & Obedientia debita ministerio, præstanda.

Extrema communia sunt, Negligentia & Contemtus doctrinæ & sacramentorum, & superstitio.

REVERENTIA & OBEDIENTIA erga Ministros, in his quæ ad ministerium pertinent, videlicet cùm proponunt præcepta Dei, annunciant consolationem Evangelij, adhortantur ad bona opera, excommunicant contumaces. Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.* Ebr. 13. *Obedite præpositis vestris & obtemperate. Ipsi enim vigilant pro animabus vestris, ut cum gaudio & non gementes officium suum faciant.*

Extre-

Extrema sunt: contemtus & contumacia adversus ministros, & simulatio arte premens ministerium. & impia obedientia in corruptelis doctrinæ aut traditionibus impijs.

Contributio ad conversationem ministerij Evangelici, & alendos docentes in Templis & Scholis. *sicut Israelitæ quotannis viritim didrachmon, & primitias, decimas, primogenita, partes victimarum, ministris Ecclesiæ sustentandis conferebant, & in novo testamento Dominus ordinavit, ut qui Euangelion annunciant, ex Evangelio vivant.*

Extrema sunt, nihil conferre, sed potius rapere bona ministris Ecclesiæ ab alijs attributa, ut multi principes, nobiles & rustici Evangelici faciunt: aut profundere opes in Epicurea aut Idololatrica collegia Canonicorum vel monachorum.

PIA OBSERVATIO CEREMONIARVM, quæ institutæ sunt, ut per eas innotescat alijs doctrina de Deo, & sint signa Ecclesiæ, & nervi publicorum congressuum, ut omnia in ijs decenter & ordine gerantur.

Extrema sunt, Impietas contemnens omnes ceremonias publicas: & superstitiosa observatio impiorum rituum.

Quid de Ceremonijs in Ecclesia sentiendum est?

CEREMONIÆ in genere sunt gestus seu actiones externæ, incurrentes in oculos vel alios sensus externos, ordinatæ ad certos fines.

Suntq; aliæ Divinæ, seu à Deo mandatæ, vel in veteri Testamento, *ut circumcisio & sacrificia Mosaica, quæ fuerunt signa promissionis & typi beneficiorum Christi, & notæ veræ Ecclesiæ, & vincula ac nervi publici ministerij*, vel in novo Testamento, *ut Baptismus & cœna Domini, quorum fines infra recitabimus.*

Aliæ ab Hominibus in Ecclesia Dei institutæ, quas Paulus Traditiones humanas nominat, *quæ vel palàm pugnant & prohibitæ sunt verbo Dei, ut invocationes & cultus statuarum & hominum mortuorum, Missæ pro defunctis, indulgentiæ, &c. vel sunt* ADIAPHORÆ, *quas Deus in specie nec præcepit nec prohibuit, & quas sua natura liberum est servare aut non servare.*

Harum aliæ sunt vtiles ad bonum ordinem & disciplinam, seu pædagogiam rudiorum, & ad tranquillitatem & dignitatem publicorum congressuum ornandam: *ut ordinatio temporum, locorum, lectionum, precum, cantionum in publicis congressibus, Catechesis seu examen rudiorum, ritus publicæ Ordinationis cum impositione manuum, ritus copulationis sponsi & sponsæ, deductiones funerum*

rum cum pijs canticis, &c. Aliæ sunt ludricæ, vel etiam stolam superstitiosæ, ut ridiculæ gesticulationes sacrificulorum in sacris, processiones cum statuis, circumductio asini in die palmarum, Depositio crucis in sepulchrum, & excubiæ, vestitus & rasura Monachorum, & similes.

Hos ritus, etsi propter infirmos & dociles, aliquantisper unà servare licet, ne subita aut intempestiva abrogatione veterum rituum, quibus assueverunt, ab Evangelio deterreantur (Rom. 14.) tamen nec his ludicris, nec ritibus revera Adiaphoris assuenda est opinio, quod sint iusticia coram Deo, aut, cultus Dei per sese, aut necessarij ad salutem, aut opera meliora quàm ea, quæ Deus in Decalogo præcepit.

Cùm Præcepta Decalogi sint æterna & immota, cur Lex de observatione Sabbati à Christianis abrogata est?

Lex de Sabbato, partim moralis est, quod ad genus, hoc est, ad conservationem publici ministerij attinet: partim ceremonialis, scilicet quatenus ritum

ritum septimi diei præcipit, qui vnà cum cæteris cæremonijs Mosaicis abrogatus, & in locum ejus prima dies hebdomadæ substituta est, qua Christus Dominus ex morte resurrexit.

QVARTVM PRÆCEPTVM.

Honora patrem & matrem.

Quid est Honor?

HONOR est comprobatio alterius, tribuens ei præstantiam propter diuinum aliquod bonum, & propterea reverenter se ei subijciens.

Sunt autem partes Honoris, parentibus, magistratibus & præceptoribus debiti.

1. *Agnoscere eorum ordinem & officia parentum, magistratuum, iudicum, & Præceptorum, esse opera diuina quæ à Deo sint instituta & conseruentur: & in his lucere ac conspici sapientiam Dei, iusticiam, ac bonitatem erga genus humanum.* 2. *Honorifica com-*

comprobatio Personarum, agnoscens ipsas personas parentum, fidelium præceptorum, & salutarium principum esse Dei, munera & à Deo iuuari. 3. Reuerentia amans politicum ordinem & personas, ac se eis subijciens ac prædicans dona Dei. 4. Gratiarum actio pro his donis Dei. 5. Precatio, ut Deus res & personas, pios parentes & Magistratus seruet, regat, & adiuuet. 6. Obedientia debita. 7. Candor & æquitas in legibus & actionibus magistratuum & parentum iudicandis. 8. Ἐπιείκεια aliquas infirmitates & nævos eis condonans.

Quæ sunt Virtutes seu bona opera Quarti præcepti.

I. Pietas seu philostorgia.
II. Iusticia universalis, seu Obedientia erga Leges.
III. Iustitia distributiva.
IIII. Sedulitas.
V. Gratitudo.
VI. Reuerentia.

PIETAS seu PHILOSTORGIA est virtus, quæ parentibus & liberis & ceteris sanguine iunctis tribuit convenientem honorem

rem, & debita officia. *Peccata pugnantia cum pietate sunt, Asiorgia, Indulgentia & impietas.*

IVSTICIA VNIVERSALIS est obedientia ergo omnes Leges & magistratus, in societate politicâ, quæ honestis legibus regitur.

Quid est Politia?

POLITIA est legitima ordinatio certi cœtus hominum, honestis legibus cum norma legis naturæ congruentibus consociati, in quo per certos magistratus legibus ordinatos, iuxta certas leges, retinetur Disciplina, & Pax, propter hunc finem principalem, ut in pace ciues sint quam beatissimi, & quàm maximè inter se amici, hoc est, ut doceri homines de Deo, & educari ac institui soboles, honestè regi Disciplina, & colligi DEO æterna Ecclesia possit.

Quid est Magistratus?

MAGISTRATVS est gubernator DEI ordinatione constitutus, ut sit nutritius Ecclesiæ Dei & Scholarum, & sit custos disciplinæ ac pacis, iuxta Leges naturæ & congruen-

gruentes Leges, & sit executor Legum, puniens pœnis corporalibus contumaces, & defendens contra iniustam violentiam obedientes. *Extrema Iusticiæ sunt, inobedientia, seu contumacia, seu contemptus superiorum Magistratuum & Legum, Seditio, & superstitiosa observatio quarumlibet legum.*

IVSTICIA DISTRIBVTIVA est, quæ proportione Geometrica discernit gradus personarum & officiorum in vita, & singulis conuenientem locum & honorem & conueniens munus attribuit. *Extrema sunt, Confusio graduum, Tyrannis.*

SEDVLITAS est Iustitia, suos cuiq; labores atribuens, & inclinans voluntatem, ut diligenter, fideliter & constanter, propter Deum & communem salutem, faciat labores vocationi conuenientes. *Extrema sunt, Ignavia & πολυπραγμοσύνη seu curiositas.*

REVERENTIA est virtus, qua tribuimus alijs suum locum, & dona Dei in alijs agnoscimus & magnificamus, & agnoscentes nostram infirmitatem, nos eis subijcimus, & hanc subjectionem externis significationibus declaramus. *Extrema sunt, Superbia, contemnens alios, & assentatio.*

GRATITVDO est Iusticia, quæ bene-

benemeritis debitam gratiam, cûm animi benevolentia, tûm alijs officijs reddit.

Extrema sunt, Ingratitudo, & simulatio gratitudinis, quæ fit verbis manibus.

QVINTVM PRÆCEPTVM.

Non occides.

Quæ sunt Virtutes seu bona opera quinti Præcepti?

Omnium Quinti præcepti ac totius ferè secundæ Tabulæ virtutum commune genus est

DILECTIO PROXIMI.

Hujus partes sunt:

I. Iustitia particularis.
II. Iustitia puniens scelera.
III. Fortitudo bellica.
IIII. Fortitudo togata.
V. Patientia Philosophica.
VI. Mansuetudo.

VII.

VII. ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ.
VIII. Misericordia.
IX. Candor.
X. Amicitia.
XI. Fidelitas.
XII. Studium concordiæ.
XIII. Humanitas.
XIIII. Nemesis.

DILECTIO PROXIMI est, præ-lucente verâ agnitione Christi & fide, statuente se à Deo gratuita bonitate propter filium diligi, vicissim se Deo subijcere ac obedire, & propter Deum alios homines vera benevolentia complecti: & detrimenta eorum arcere, & pro virili eis benefacere, quibuscunque officijs possumus.

Pugnant cum dilectione, Malevolentia, Odium, Inuidia, Simulatio beneuolentiæ & cætera sequentium virtutum extrema.

IVSTITIA PARTICVLARIS est virtus, quæ nullius corpori, famæ vel bonis nocet, vi aut fraude, sed debitum cuiq; reddit, & seruat æqualitatem.

Peccata opposita sunt, INIVRIA, quæ est, vel vi

vel vi, vel desertione, vel fraude, alterius corpus famam, vel bona lædere sine iusta causa.

PETVLANTIA, quæ sine ullâ causâ alios contumeliâ afficit, & pro delectamento habet alijs damnum dare, vel quoslibet contumeliâ afficere.

NEQVITIA est affecta levitas, sive cum aliorum iniurijs, sive cum libidinibus coniuncta, sive gratis ludens.

Excessus est summum Ius seu calumnioſum.

IVSTICIA Distributiva in Magistratibus, afficiens sceleratos pœnis.

Extrema sunt, Crudelitas & indulgentia.

FORTITVDO est Virtus, propugnatrix Iustitiæ, suscipiens pericula & labores pro defensione Ecclesiæ, patriæ, honestæ disciplinæ, conjugum, liberorum: non abjiciens animum in rebus adversis, nec efferens animum in rebus secundis. *Extrema sunt, Timiditas deserens eos, quibus debetur defensio, & Temeritas accersens pericula non necessaria, & non depellens ea rectâ ratione.*

FORTITVDO Togata, est constantia animi perseverantis in proposito honesto rectè suscepto juxta vocationem, & tolerantis iniurias propter honestam causam, & excelso animo despicientis voluptates, honores, corruptelas, opes, obtrectationem, invidiam, virtutis casua, ita videlicet, ut propter hæc impedi-

impedimenta propositũ honestũ non abijciat. *Extrema sunt, Mollicies animi, iniusta Pertinacia, & Stoica morositas.*

Vicina virtus est PATIENTIA Philosophica, quæ obædit rationi in tolerandis iniurijs, & omnibus rebus aduersis, & moderatur dolori, ne opprimat naturam, & ne impellat, ut contra iustitiam, Constantiam, Modestiam, vel alias Virtutes faciat. *Extrema sunt, Impatientia & Stupor.*

MANSVETVDO est Virtus, quæ moderatur iracundiæ & vindictæ cupiditati, remittit offensiones, & condonat etiam veras iniurias, publicæ concordiæ causa.

Extrema sunt, Iracundia, Odium, & Lentitas.

Vicina, & fere prorsus eadem Virtus est ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ, seu ÆQVITAS, quæ in persequendis iniurijs remittit aliquid de summo Iure, & tolerat in alijs multas infirmitates, ut morositatem, iracundiam, segnitiem, πολυπραγμοσύνη auiditatem gloriæ, publicæ concordiæ causſa, & ambiguè facta non calumniosè in deteriorem partem rapit.

Vicina

Vicina priori, MISERICORDIA est virtus, quæ dolore afficitur in aliena calamitate, præsertim bonorum vel seductorum hominum, & probabili ratione lenit pœnas, & opitulatur miseris: vel propter Iusticiam, ut cum sævitur erga innocentes: vel propter bonitatem relaxantem aliquid de summo Iure, ut Deus misereatur generis humani: vel quia nobis quoq; in communi sorte aliorum misericordia opus est. *Extrema sunt, Crudelitas vel* Ἀσυγία, *non affici sensu alienæ calamitatis:* Φιλανθρωπία, *Indulgentia, non punire cùm est puniendum, aut non est ignoscendum.*

CANDOR est virtus volens bonis bene esse, & lætans eorum rebus secundis, & approbans alienas voluntates probabili ratione, quædam etiam ambigua flectens in meliorem partem. *Extrema sunt, Maleuolentia, Suspicacitas, Livor, & stulta credulitas.*

AMICITIA est virtus pro vera benevolentia reddens veram benevolentiam, & pariens mutuam communicationem officiorum & rerum liberalem, virtutis caussa. *Extrema sunt, Inimicitia, Odium, Simulatio beneuolentiæ.*

FIDELITAS est constantia voluntatis in vera beneuolentia & omnibus officijs

officijs amicitiæ debitis. *Extrema sunt, Perfidia & Assentatio.*

STVDIVM CONCORDIÆ seu φιλησυχία est virtus, quæ humiliter de se sentiens, & frenans ac moderans iracundiam, & tolerans aliorum infirmitates, & condonans etiam veras iniurias, tuetur concordiam, & cavet ne pugnet de vlla re non valde necessaria, ne publica tranquillitas Ecclesiæ & Reipublicæ turbetur. *Extrema sunt:* φιλονεικία *&* Lenitas.

HVMANITAS est copulatio iustitiæ cum virtutibus mitioribus & suauioribus, cum comitate, manſuetudine, φιλεκία, affabilitate.

Extrema sunt, Morositas, non ostendens ullam significationem benevolentiæ erga alios, & Lenitas.

NEMESIS vel ZELVS est indignatio adversus turpitudinem, seu iustus dolor propter admissum ab alio scelus, & cupiditas depellendi illud ac puniendi.

SEXTVM PRÆCEPTVM.

Non Mœchaberis.

Virtutes Sexti Præcepti.

I. Castitas.
II. Verecundia.
III. Temperantia.

CASTITAS seu Pudicitia, est virtus, retinens mundiciem animi & corporis cum voluntate DEI congruentem, & vitans omnes libidines à Deo prohibitas.

CASTITAS vitæ cœlibis, est mundicies animi & corporis, sine commixtione & contaminatione corporum, & sine vllo feminis abusu.

CASTITAS CONIVGALIS, est corpus suum vni conjugi castum & sanctum seruare, seu leges coniugij divinitus institutas, reverenter tueri.

Est autem CONIVGIVM, legitima & indissolubilis coniunctio vnius maris & vnius fœminæ, instituta divinitus, ut agnoscamus Deum esse mentem castam, & ei in castitate serviamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur æterna Ecclesia Deo.

Extrema sunt, Vituperationes & prohibitiones coniugij & sexus muliebris, vagæ libidines, & Scortationes, Adulteria, Divortia vulgaria, incendia libidinum, omnes effusiones seminis extra coniugium, simulata castitas.

VERE-

VERECVNDIA seu Pudor, est virtus, quæ veretur veram infamiam semper comitantem delicta, & metu iudicij divini, & propriæ conscientiæ, & aliorum rectè iudicantium, coërcet omnes cupiditates, & vitat delicta, & gestus animorum ac corporum ita regit, ut conveniant ordini naturæ, personarum & locorum.

Extrema sunt, IMPVDENTIA, *quæ est contemnere Dei & omnium hominum iudicia, & sine respectu iudicij conscientiæ propriæ & aliorum sanorum, omnibus cupiditatibus frenos laxare.*

Stupor, δυσωπία, *nimia verecundia.*

Lascivia, seu pronitas ad varios ludos & varias voluptates, sine cupiditate nocendi.

Protervitas est pronitas ad pravas voluptates, & ad contumelias faciendas.

TEMPERANTIA, est virtus, quæ moderatur appetitiones cibi & potus, ita ut nec precationem nec somnum impediant.

Extrema sunt, Voracitas, Ebrietas, & nimia Abstinentia.

SEPTIMVM PRÆCEPTVM.

Non furtum facies.

Virtutes seu bona opera Septimi præcepti.

I. Iusta possessio & bonus usus propriarum rerum.

II. Iusticia commutativa.

III. Beneficentia seu liberalitas.

IV. Hospitalitas.

V. Frugalitas seu Parsimonia.

VI. Αὐτάρκεια.

IVSTA Possessio & bonus usus propriarum facultatum est virtus, quæ in timore Dei & fide ac bona conscientia tenet proprias facultates, & agnoscens eas à Deo dari & custodiri, sedulo studet eas honestis rationibus augere, & ad usus à DEO ordinatos conferre. *Pugnantia sunt omnia injusta aucupia opum, superstitiosa collocatio facultatum in commune, furtum &c.*

IVSTITIA Commutativa est virtus, quæ in contractibus seu commutatione rerum servat æqualitatem Arithmeticam. *Pugnant cum hac virtute omnes fraudes in contractibus.*

BENE-

BENEFICENTIA seu Liberalitas est virtus, quæ communicat facultates & operas non debitas obligatione civili, sed naturali seu divina, ubi & quando decet, & mediocritatem efficit inter profusionem & sordes.

HOSPITALITAS est virtus vicina Beneficentiæ, qua peregrinos & hospites, ac præcipuè propter veræ doctrinæ professionem exulantes, vera benevolentia & omnibus officijs hospitalibus complectimur.

PARSIMONIA est virtus, quæ res proprias custodit, utiliter collocat, vitat sumtus non necessarios, emacitates, luxum, ædificationes, & tamen ubi ratio postulat, expendit, quantum opus est.

Extrema sunt, Auaritia, Sordes, & Profusio.

AYTAPKEIA est virtus, vicina Parsimoniæ quæ contenta est præsentibus bonis, & placide fert paupertatem & alia incommoda, nec appetit aliena bona, nec frangitur inopia, ut contra pietatem Deo debitam vel alias virtutes faciat.

OCTAVVM PRÆCEPTVM.

Non loqueris falsum testimonium contra proximum tuum.

Virtutes seu bona opera Octavi Præcepti.

I. VERITAS.
II. Simplicitas.
III. Constantia.
IV. Modestia & Gravitas.
V. Appetitio Gloriæ.
VI. Taciturnitas.
VII. Eloquentia.
IIX. Docilitas.
IX. Comitas.
X. Vrbanitas.

VERITAS est virtus, quæ inclinat voluntatem, ut veras sententias, hoc est, cum rebus quales sunt, congruentes, in doctrina de Deo, & aliis artibus amemus, & vera, recta, explicata & salutaria constanter dicamus & faciamus, & in moribus fugiamus insidiosas occultationes & simultationes,

Objecta sunt.

1. Doctrina de Deo, *natura rerum, moribus.*
2. Iudicia *videlicet Accusationes, Defensiones, Testimonia, Sententiæ iudicum.*
3. Pacta, *seu promissiones omnes in fœderibus & contractibus, emtionibus, venditionibus.*

Con-

Consilia *in gubernatione & privata vita.*

Sermones de aliorum virtutibus & turpitudine, *seu laudes & vituperationes.*

Significatio nostræ voluntatis erga alios, *in sermonibus, gestibus.*

peccata pugnantia cum veritate, sunt omnia MENDACIA, *omnes opiniones, sermones & gestus non congruentes cum rebus ipsis, & nocentes vel ipsi mendaci, vel alijs, & tota Sophistica, quæ falsas opiniones & malas causas fucosis prætextibus tuetur.* Hæreses & *studium discendi, docendi aut defendendi falsas opiniones, vel inutiles & non necessarias subtilitates in omnibus doctrinis.* Calumniæ *forenses omnes, in accusationibus, testimonijs, sententijs iudicum.* Perfidia *in non servandis promissis, & fœderibus ac amicitijs.* Periuria, *& fraudes in contractibus.* Perfidia & Ironiæ in dandis consilijs. Obtrectatio, *Maledicentia, Vanitas, iactantia.* Omnis hypocrisis, *seu simulatio in moribus & gestibus.*

SIMPLICITAS est perspicua & aperta veritas, sine involucris & ambagibus. seu est vera, recta, & explicata, in artibus, & in communi vita, proprie & perspicue dicere & facere. *Extrema sunt, Duplicitæ, fuci, ambages in doctrina & moribus. & simulatione simplicitatis alteri insidiari & nocere.*

CONSTANTIA & GRAVITAS est

perseverantia in Veritate & Iustitia: & gubernatio omnium actionum & gestuum, cum norma rectæ rationis congruens.

Extrema sunt, Lenitas & Morositas.

MODESTIA est virtus, quæ frænat nos, ne in opinione de nobis, aut sermone, plus nobis tribuamus, quàm nostræ imbecillitati convenit, nec in actionibus supra nostras vires nos efferamus, aut extra vocationem aliquid suscipiamus, nec despiciamus alios: sed in timore Dei & fide diligenter faciamus officia vocationis, & in gestibus non discedamus à naturæ, personarum & locorum ordine.

Extrema sunt, ARROGANTIA, quæ in opinione plus sibi tribuit quàm adest. IACTANTIA, quæ verbis immodicè & falsò de se prædicat. AMBITIO, quæ tentatis actionibus non necessarijs aut iniustis extra vocationem, alijs antecellere quærit. & Nimia modestia seu Stupor præterea incivilitas morum, scurrilitas in gestu & vestitu, obscœnitas, & impudentia.

APPETITIO veræ GLORIÆ est virtus, quæ opus suum probans, seu consilia & actiones vitæ omnes ad normam voluntatis divinæ gubernans, & vocationis officia divinitus

nitus mandata fideliter & sedulò faciens, studet consequi approbationem Dei, & propriæ conscientiæ recte judicantis, & aliorum bonorum ac rectè iudicantium comprobationem.

Extrema sunt, Levitas ac impudentia: & Ambitio.

DOCILITAS est virtus, quæ flectit animos, ne arrogantes de se sentiant, sed ut alios audiant, discant, & veris sententijs assentiantur. *Extrema sunt, Pertinatia, & Academica* Ἐποχὴ *seu Levitas semper & omnia discens, & nunquam ad agnitionem veritatis perveniens.*

TACITVRNITAS seu ratione tacere, *Extrema sunt, Garrulitas, Futilitas, & Dissimulatio eorum, qui tacent tunc quoq; cùm mandatum Dei præcipit confessionem.*

ELOQVENTIA est virtus, quæ mentem & linguam regit, ut Deo grata & hominibus salutaria, perspicuè & ornate dicat. *Extrema sunt, Omnes abusus facultatis loquendi.*

COMITAS seu AFFABILITAS est virtus, inclinans nos, ut in loquendo, in audiendo, in respondendo, & officijs præstandis, in vultu & gestibus, quadam suavitate benevolentiam nostram erga alios declaremus.

Extrema sunt Levitas, & Morositas fastidiosè audi-

diens alios, duriter respondens, & difficulter officia præstans, nec ullam suavitatis & benevolentiæ significationem erga alium ostendens.

VRBANITAS est ornamentum veritatis, quâ iocosè, vel figuratè, vel falsè, dictis, tempestivè, & honestè alij admonentur, aut leniuntur, aut etiam in loco irritantur. *Extrema sunt, Scurrilitas, quæ iocos obscœnos & contumelioses spargit, & gestus vel mordaci dicto petulanter reprehendit: & stoliditas ac insulsitas.*

NONVM ET DECIMVM PRÆCEPTVM.

Non concupisces, &c.

In IX. & X. præcepto præcipitur rectitudo omnium virium hominis congruens ad normam legis, vel conformitas cum lege Dei, seu congruentia, seu convenientia, seu similitudo totius naturæ humanæ, mentis, voluntatis, cordis, omnium virium & membrorum externorum, quæ cum norma mentis divinæ in Lege expressæ, perfectè congruere debebant. In summa, Iustitia originalis, seu imago Dei, ad quam homo conditus est.

Peccatum pugnans cum IX. & X. præcepto est CONCVPISCENTIA, quæ est ἀπαξία seu corruptio omnium virium hominis, videlicet in mente cæcitas, caligo & dubitatio-

bitationes de Deo, in voluntate & corde aversio à Deo, & vacuitas timoris dei, dilectionis, invocationis, fidei. Item pravæ inclinationes, inordinatæ appetitiones & flammæ vitiosorum affectuum.

Qui sunt Fines seu usus Legis divinæ? & cur assiduè meditandus est Decalogus?

1. Legis noticia est testimonium, quòd verè sit Deus.
2. Docet, Qualis sit Deus, videlicet iustus, verax, beneficus, castus, qualem lex describit.
3. Docet, ad quid condita sit natura humana, videlicet ut Deum agnoscat, & ei iuxta legem obediat.
4. Ostendit peccatum, & est perpetuum iudicium Dei, accusans ac damnans omnes homines, qui non confugiunt ad Christum mediatorem.
5. Est Regula bonorum operũ, in quibus renati suã obedientiã erga Deũ exercere debent
6. Est norma vitæ hominũ etiã non renatorũ ut mores honesta disciplina regãtur.

Potest ne Homo Legi Dei satisfacere? Ne-

Nemo hominum, in hac tristi corruptione naturæ, potest integram & perfectam obedientiam Legi Dei debitam præstare. Rom. 8. 7. sed externi mores utcunq; regi iuxta Legem etiam à non renatis possunt, & disciplina honestè frenari.

Quid est Disciplina?

DISCIPLINA est regere externos mores, ut cum lege Dei seu recta ratione congruant, & reprimere impetus affectuum vitiosos, & vitare externa scelera, quæ Lex Dei prohibet.

Propter quas causas exigit Disciplinam Deus etiam à non renatis?

Propter quinque causas.

1. Mandatum Dei, Rom. 13. *Necesse est obedire, non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Proinde quod bonum est, facito, & habebis laudem ab eo.*

2. Vt

2. Vt vitentur pœnæ. *Nam regulæ iudicij Divini in Ecclesia & apud Ethnicos certa & immota est: Atrocia scelera puniuntur à Deo atrocibus pœnis, vel immediatè, vel per Magistratus, Rom. 13. Non frustra gladium gerit, sed tibi ad vindictam, si malè egeris.*

3. Vt societas civilis tranquilla & incolumis conservetur.

4. Vt nostro exemplo alios ad honestatem morum & virtutem invitemus.

5. Causa usitatè allegatur ex Paulo, Galat. 3. Lex pædagogus noster fuit in Christum, ut ex fide justificaremur.

Vt enim boni pædagogi officia tria sunt: Docere Coërcere disciplina seu mores regere, & Castigare delinquentem: ita Lex primùm docet nos de de Deo, quod sit, de officijs Deo debitis, de ira Dei, peccato, iustitia, iudicio. Deinde, custodit & concludit nos tanquam carcere, non modò frenos & vincula injiciens vitiosis cupiditatibus & externis membris, ne pro libidine contra voluntatem Dei ruant: sed etiam accusans, perterrefaciens, & damnans nos propter peccatum, atq; in his terroribus & angustijs impellens & cogens nos confugere ad Filium Dei redemtorem & medicum, qui nos carcere legis, peccati & mor-

& mortis, quo conclusi tenebamur, liberavit. Hæc propria & genuina dicti Paulini sententia est, cum qua etiam usitata accommodatio non pugnat, congruens cum dicto: Nec scortatores, nec Idololatræ, nec adulteri (nec ulli in violatione externæ disciplinæ pertinaciter perseverantes) regnum Dei possidebunt.

In renatis verò, Disciplina, seu gubernatio morum iuxta legem Dei, quæ sit prælucente in corde vera agnitione Christi, & fide, est cultus Dei, & pars novæ obedientiæ, & quidem à spiritu sancto iuuatur & purior redditur, & præsentibus ac æternis præmijs compensatur.

Quæ sunt impedimenta Disciplinæ?

Tria præcipua. Primùm Naturalis infirmitas: seu caligo & cæcitas mentis: proclivitas voluntatis præcipitantis in motus Deo displicentes: & incendia pravorum affectuum. II. Externæ illecebræ, prava sodalitia, exempla multitudinis vitiosa, variæ & multiplices delictorum occasiones. III. Impulsiones Diabolorum.

DE PROMISSIONIBVS ET COMMINATIONIbus additis Decalogo.

In

In singulis Decalogi præceptis prodest has quinque quæstiones ordine considerari. Quæ virtutes flagitentur? Quomodo fieri possint? Quæ peccata prohibeantur? Quæ promissiones additæ virtutibus? & Comminationes pœnarum, quæ certissimè peccata comitantur.

Etsi autem non sunt additæ singulis Præceptis promissiones & comminationes in ipso Decalogo, tamen summa comprehensa est in hac concione addita primo præcepto: Ego sum Dominus Deus tuus, fortis Zelotes. Visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorũ, qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me & custodiunt præcepta mea. Item Leuit. 18. Qui fecerit hæc, vivet in eis. Rom. 10. Gal. 3. & Deut. 27. Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis.

His addantur promissiones præmiorum & comminationes pœnarum, de virtutibus & vitijs singulorum præceptorum traditæ, quarum pleræque in proverbijs Salamonis & Syracide collectæ sunt, & passim in Prophetarum concionibus de bonorum operum præmijs & peccatorum pœnis repetuntur.

Vt autem rectè intelligantur Promissiones & comminationes, prodest has sex commonefactiones in conspectu habere, quas nunc brevissimè recitabo:

PRIMO: Cùm Deus sit verax: certissimum est, comminationes ipsius non inania terriculamenta

menta, nec promissiones inanem sonitum esse, & ideò propositas, ut quoquo modo stultos demulceant. Firmissimè igitur statuamus, etiamsi sæpe eventus nobis non videntur respondere, tamen omnes divinas promissiones & comminationes, in ea forma & sententia qua Deus eas tradidit & interpretatus est, veras, certas, ratas, firmas, & immotas esse.

SECVNDO, accuratissimis limitibus discernenda sunt genera promissionum. Promissio Evangelij propter, remissionem peccatorum, imputationem iustitiæ, spiritum sanctum & vitam æternam omnibus credentibus GRATIS propter Christum promittit, non propter nostrum ullum meritum vel obedientiam. Promissiones verò legales nequaquam Gratis offerunt remissionem peccatorum & vitam æternam, & aliqua præmia spiritualia ac corporalia, sed annexam habent conditionem perfectæ obedientiæ, tanquam causam & meritum propter quod bona promissa sint exhibenda, ut dicitur: Qui fecerit hæc, vivet. Item, Sum misericors his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

TERTIO: Cùm autem nemo præstet perfectam obedientiam, quam Lex flagitat, quærunt anxiæ mentes, quomodo amplissimæ promissiones præmiorum singulis virtutibus additæ, nobis ratæ fiant, & quomodo pœnæ vitari possint? Ad hanc quæstionem respondet Paulus 2. Cor. 1. Omnes promissiones Dei in Christo sunt Amen, id est, ratæ ac firmæ, hoc est, verè &

rè & certò dantur propter Christum. Item Rom. 3. Legem stabilimus per fidem. Nam fide confugientibus ad Christum datur spiritus sanctus, qui inchoat obedientiam congruentem cum Lege Dei, quæ præmijs spiritualibus & corporalibus in hac vita & æterna ornatur, vt 1. Timoth: 4. dicitur: Pietas habet promissiones præsentis & futuræ vitæ. Item Matth. 5. Merces vestra erit copiosa in cœlis.

Dantur autem præmia in promissionibus oblata eo ordine & modo, quem Christus in Evangelio præscribit, Mar. 10. Recipient centuplum in hac vita, sed cum tribulatione, & post hanc vitam, vitam æternam, hoc est, præcipua præmia, & præcipuæ pœnæ differuntur in vitam æternam.

QVARTO: Discernendæ sunt promissiones in Evangelio traditæ. Prima, summa, & maximè necessaria est PROMISSIO GRATIÆ & reconciliationis ac vitæ æternæ seu bonorum spiritualium & æternorum, quæ Deus propter Christum certò & nominatim, & sine vlla conditione & exceptione promisit se daturum esse. Hæc præcipua Evangelij promissio semper rata & firma est credenti, etiam omnibus bonis corporalibus amissis. Ideoq; firmissima fide retinenda est, vt Iob. 13. dicitur: Etiamsi occiderit me, sperabo in eum. Psal. 73. Cùm contabescunt caro mea & cor meum, tu petra cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Rom. 4. Ideo ex fide gratis, vt firma sit promissio.

Aliæ sunt promissiones rerum corporalium necessariarum ad huius vitæ mortalis conservationem, ut vitæ, bonæ valetudinis, cibi, potus, defensionis, liberationis ex morbis, carcere, exilio, bello, peste, fœcunditatis agrorum, & similium, quæ panis quotidiani appellatione continentur, Has quoq; tradidit Deus propter sex causas. 1 Vt agnoscamus Deum auctorem & conservatorem esse etiam huius vitæ corporalis, nec casu spargi bona corporalia, nec nostra tantùm diligentia ea acquiri, sed verè à Deo dari. 2 Deinde, ut Ecclesia in hac vita conservetur. 3 Vt Fides & invocatio, in petitione, & exspectatione corporalium bonorum exerceantur. 4 Vt commonefaciant nos de Christo & promissione bonorum spiritualium. 5 Vt gratitudinem nostram Dei quotidie in usu bonorum corporalium declaremus. 6 Vt bona corporalia sint adminicula nostræ vocationis & instrumenta beneficentiæ & aliarum virtutum.

QVINTO: Hæ quoque promissiones bonorum corporalium veræ & ratæ sunt sicut sonant, & certò exhibentur bona sicut promissa sunt, videlicet additis his quatuor exeptionibus. 1. Ne modus aut tempus exhibenda bona & liberationes corporales Deo à nobis præscribatur, sed simpliciter ipsius sapientiæ & voluntati paternæ relinquatur. Ideoq; parata sit ad obedientiam voluntas nostra, si diutius nos exercere Deus velit, & liberationem certo consilio differat.

Cùm

2. Cùm promittantur bona bonis & obedientibus, non impeditur Deus de his promißionibus, quò minus impios & sceleratos severè puniat. 3. Cùm in pijs etiam & obedientibus seu vera Ecclesia multæ sordes peccatorum reliquæ sint: certo consilio Deus etiam pios & sanctos ærumnis & cruce vult exerceri: propter duodecim causas, quæ in loco de Ecclesia recitabuntur. 4. Non sunt rapiendæ promißiones corporales nostris consilijs sine vocatione divina. ut filij Ephraim (1. Paralip. 7.) invadentes terram promissam sine vocatione, interficiuntur. Abraham verò, etsi promißa ipsi erat terra, tamen nunquam eam occupavit. David, etsi promissum ipsi erat regnum, tamen non rapuit regnum donec vixit Saul, sed vocationem expectavit.

SEXTO: Comminationes & pœnæ, quæ immutabili ordine peccata comitantur, sanctæ sunt à Deo propter sex causas, quæ sunt: Iustitia DEI, cujus norma æterna & immota est punire & destruere ac delere sceleratos. Vt in pœnis conspiciamus discrimen virtutis & vitiorum, & agnoscamus DEum bonum, justum & virtutis amantem esse. Vt hæ breves pœnæ corporales sint commonefactiones de æternis pœnis. Vt pœnæ nos impellant ad pœnitentiam, ad vitanda peccata & emendationem vitæ. Vt tranquillitas publica conservetur. Vt exemplis horribilium pœnarum deterriti alij vitent delicta, quibus pœnæ attrahuntur.

Omnibus autem comminationibus pœnarum addit Deus conditionem pœnitentiæ, qua ſemper vel liberatio vel mitigatio calamitatum impetratur, ut Ieremiæ 18. dicitur: Si pœnitentiam egerit gens illa à malitia ſua, contra quam loquar: agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitavi, ut facerem ei, Et ideo differt Deus pœnas, ut homines ad pœnitentiam invitet. - Sap. 11. Diſſimulas peccata hominum, ut agant pœnitentiam.

QVARTVS LOCVS.

DE PECCATO, QVOD PER LEGEM DEI COgnoſcitur, accuſatur & damnatur.

Quid eſt Peccatum?

PECCATVM eſt, quicquid pugnat cum Lege DEI, quæ æterna & immota bonitatis & rectitudinis norma eſt. 1. Ioh. 3. ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, *peccatum eſt iniquitas, ſeu de-*

seu deflectio à regula legis divinæ, seu dissimilitudo cum lege, seu DISCREPANTIA A LEGE. Competit enim vocabulum ἀνομίας propriè peccato per se considerato in abstracto, non concreto, quod non ἀνομία sed ἄνομον est.

Sit & altera definitio pueris nota, quæ in locis traditur.

PECCATVM est defectus, vel inclinatio, vel actio, pugnans cum lege Dei, promerens iram Dei, & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter Filium mediatorem.

Qua est causa efficiens Peccati?

Non Deus, sed liberum arbitrium Diaboli & hominis. Toto enim pectore amplectenda est sententia, Deum non esse causam peccati, nec approbare peccatum, nec impellere ad peccandum, sed primi peccati causam esse liberam voluntatem Diaboli & primorum parentum, qui liberè & sua sponte averterunt se à Deo, & sapientiam, iusticiam, & libertatem voluntatis in creatione ipsis insitam, sibi & toti posteritati amiserunt. Deut. 32. Deus noster absq; vlla iniquitate rectus & iustus est. Ioh. 8.

Diabolus homicida est ab initio, & in veritate non stetit, cum mendacium loquitur, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater mendacij, Rom. 5. Per unum hominem peccatum intravit in mundum.

Externorum autem peccatorum tres sunt causæ. *I. Errores, seu cæcitas & caligo mentis humanæ, quæ lapsum primorum parentum secuta est. II. Pravæ cupiditates in voluntate & corde. III. Incitatio Diaboli.*

Materia in qua, *est Mens, Voluntas, Cor & potentiæ obtemperantes, & omnia membra externa.*

Forma, *est reatus, hoc est, obligatio personæ ad iram Dei & æternam damnationem.*

Fines & effectus sunt:

1 Ira Dei. 2 Æterna damnatio. 3 Mors corporis. 4 Omnes calamitates generis humani. 5 Tyrannis Diaboli. 6 Concupiscentia, quæ simul est peccatum, & pœna peccati.

Quæ sunt genera Peccati præcipua?

Duo. Peccatum originale & actuale.

Quid est Peccatum originale?

PECCATVM ORIGINIS est defectus, vel inclinatio, pugnans cum lege

lege Dei, nobiscum nascens & secuta lapsum Adæ, promerens iram Dei & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter filium Dei mediatorem. *Psal. 51. Ecce in iniquitatibus conceptus sum & in peccatis concepit me mater mea. Rom. 3. Omnes peccaverunt & privati sunt Gloria Dei, sicut Ioh 1. Esa. 9. totum genus humanum nominantur Tenebræ .i. privati & carentes luce veræ agnitionis Dei, vera iustitia & vita, quam Deus approbat. Rom. 8. Sensus carnis non obtemperat Legi Dei, ac ne quidē potest obtemperare. 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, nec potest intelligere, in his testimonijs, defectus seu privationem iustitiæ: & ἀδωμαρίαν obediendi DEO, nobiscum nascentem, propter quam natura filij iræ sumus, describi, manifestum est.*

PECCATVM ACTVALE est actio interior vel externa pugnans cum lege Dei. *ut in mente dubitationes Epicureæ vel Academicæ, & omnes falsæ opiniones de Deo, etsi non lingua vel calamo non proferantur: in voluntate, admiratio sui, neglectus & contemptus Dei, fiducia rerum carnalium, fremitus recusans placidè obedire Deo in ærumnis: in corde, iniusta odia, iræ, cupiditates, amor vitæ, voluptatem, opum, gloriæ, maior quàm ipsius Dei. Externæ actiones sunt blasphemi sermones, mendacia, periuria, cædes, adulteria, seditiones, furta, fraudes in contractibus, &c.*

Huic actuali peccato propriè congruit usitata definitio, sæpè ab Augustino repetita: Peccatum est cogitatum, concupitum, dictum vel factum contra legem Dei. *Ideoq; in scholis etiam,* peccatum cordis, *videlicet pravas cogitationes & effectus cordis, distinguunt à* peccato operis, *quod dicto vel facto committitur.*

SPECIES Peccatorum secundum ordinem præceptorum Decalogi rectiß. distribuntur, ut suprà in loco de lege, ea enumeravi, & mediocris catalogus Rom. 1. Gal. 5. 1. Cor. 6. & alibi recensetur.

Discerni etiam genera peccatorum actualium, in peccata commißionis, & omißionis ac negligentiæ affectatæ, possunt. sicut & iurisconsulti discernunt DOLVM, *seu Crimen, seu flagitium, videlicet factum, quo lex Dei contra conscientiam violatur: &* CVLPAM *Latam vel levem, cùm vel errore iudicij, vel subitis flammis affectuum, vel desideria & negligentia peccatur.*

Dic alteram Divisionem Peccati.

VENIALE PECCATVM est defectus, vel inclinatio, vel affectus, pugnans cum lege Dei, in renato, cui retinenti fidem & repugnanti pravis affectibus, spiritu, reatus remittitur.

Se-

Sedes materiæ de peccato in renatis & sanctis reliquo, est Rom. 7. 8. Non quod volo bonum, hoc facio: Video aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meæ, & captivum me facientem legi peccati. Nulla autem condemnatio est his, qui in Christo Iesu, non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum, & deinceps usq; ad clausulam, Si spiritu actiones carnis mortificabitis, vivetis. 1. Ioh. 1. Si dixerimus quòd peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas non est in nobis.

MORTALIA PECCATA *sunt, non tantum septem illa, quæ vulgo numerantur, Superbia, Invidia, Ira, Accidia, Avaritia, Gula, Luxuria sive Libido, quæ tamen plurimorum peccatorum actualium fontes & scaturigines sunt: sed* in non renatis omnia peccata originalia & actualia: àt in lapsis, qui antea fuerunt renati, sunt delicta contra conscientiam, seu, quæ fiunt à scientibus & volentibus, propter quæ amittit homo gratiam & Spiritum Sanctum, & fit reus iræ Dei & æternarum pœnarum, nisi rursus ad Deum convertatur.

Eph. 5. Hoc scitote, quod omnis scortator aut impudicus, aut avarus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei. Ne quis vos decipiat inanibus sermonibus. Propter hæc enim venit ira Dei in filios

inobedientes. Ezech. 33. Cùm receſſerit iuſtus à iuſtitia ſua & fecerit iniquitatem, morietur.

Quatuor peccata clamantia in cœlum *nominant, Homicidium voluntarium. Gen. 4. Sodomam. Gen. 19. Oppreſſionem pauperum, viduarum. Deut. 15. Exod. 22. Pſal. 95. Mercedem operario negatam. Exod. 24. Iacob. 5.*

Novem modi, quibus communicamus peccatis alienis, *hoc triſticho comprehenſi ſunt.*

Inquinat alterius vitijs ſe, qui male ſanus,
Conſulit, aſſentit, mandat, palpatue, receptat,
Participatuè, ſilet, non obſtat, non manifeſtat.

PECCATVM IN SPIRITVM SANCTVM eſt vel veritatem agnitam petulanter oppugnare: vel opera, quæ certo apparet ſpiritu Dei facta eſſe, odio Phariſaico tribuere Beelzebub, & dicere Diaboli opera eſſe: vel deſperare, hoc eſt, adimere Deo laudem miſericordiæ ſeu gratiæ exuberantis ſupra peccatum. *Alij ſex ſpecies recitant.*

Pneumatis eſt hoſtis, præſumens, ſpemq; relinquens,
Impugnans verum, doni fratris malus oſor,
Obdurans q; animum, ſimul ac ſpernens μετανοίαν.

Sed nos de peccato irremiſſibili ſtatuamus à poſteriore judicandum eſſe, &, Quantacunq; ſint noſtra peccata, ſciamus mandatum Dei eſſe, ut converſi credamus, omnia peccata

cata nobis remitti, & promissionem Gratiæ vniversalem ac gratuitam esse. *Matth.11. Venite ad me omnes. Rom.5. Gratia exuberat supra peccatum. Ioh.3. Omnis qui credit in Filium, habet vitam æternam.*

QVINTVS LOCVS

DE EVANGELIO, SEV PROmissione Remissionis peccatorum propter CHristum, & Fide justificante.

Quid est Euangelion?

EVANGELIVM est PROMISSIO de CHRISTO seu doctrina non natura nota, sed ex arcano consilio divinitatis per Filium prolata, in qua Deus immensa misericordia propter Christum filium suum GRATIS promittit remissionē peccatorū iusticiam, Spiritum S. & vitam æternā omnibus agenti

agentibus pœnitentiam; & fide hæc promissa bona amplectentibus.

Summa autem evangelij est hoc dictum Christi: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat sed habeat vitam æternam. *Vel Rom. 3. Iustificamur gratis, Dei gratia, per redemptionem in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatorium per fidem in sanguine eius.*

Quod est discrimen Legis & Evangelij?

Tria sunt præcipua & illustria discrimina. Primum, Lex est naturâ nota, *utpote insita mentibus humanis in prima creatione, quæ etiam post lapsum non prorsus extincta est. Rom 1. & 2.* Evangelium non est naturâ notum, sed à Filio DEI revelatum est, *Iohan, 1. Eph. 1. 3. Rom. 16. Gen. 3.*

Secundum. A Promissionibus. Lex promittit iustitiam & vitam, sed cum conditione perfectæ obedientiæ. Rom.

Rom.10. Qui fecerit hæc vivet in eis. Euangelion verò promittit remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam, GRATIS, propter solum Christum, non propter nostram obedientiam erga Legem. Rom.13,4.10.

Tertium ab effectibus. Lex neminem iustificat, neminem liberàt à peccato, neminem salvat, sed tantùm accusat, monstrat & auget peccatum, & damnat omnes homines propter peccatum. *Deut. 27. Maledictus omnis, Rom. 3. 4. 5. 8. Gal. 3.1. Cor.15.* Evangelion verò est potentia DEI ad salùtem omni credenti, & Gratis propter CHRistum donat credentibus remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam. Rom. 1.3.

Quòd est discrimen veteris & Novi Testamenti?

Idem ferè quod Legis & Evangelij.

Quid est novum Testamentum?

NOVVM

NOVUM TESTAMENTUM plane idem est quod Euangelion, seu promissio remissionis peccatorum, gratiæ Dei, spiritus sancti & æternæ salutis, propter Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, gratis credentibus donandæ, Matth. 26. Gal. 3. Ebre. 9. 2. Cor. 3.

Quid est Vetus Testamentum?

VETUS TESTAMENTUM proprie est promulgatio legis Mosaicæ, & promissio terræ Canaan, & certæ politiæ ac defensionis, à Deo facta Israëlitis servantibus legem: cui ceremonias & sacrificia Deus adjunxit, ut essent Typi personæ, sacrificij & beneficiorum Christi, propter quem solum credentes omnibus temporibus remissionem peccatorum & æternam salutem consecuti sunt.

Quod est discrimen Spiritus & Literæ?

SPIRITUS significat Christum ipsum, seu Spiritum Christi Sanctum, qui per ministerium

sterium Euangelij lucem veræ agnitionis Dei veram consolationem, iusticiam & vitam in cordibus accendit.

LITERA significat legem Mosaicam literis scriptam in tabulis lapideis, & omnem obedientiam seu conatum faciendi opera legis ceremonialia vel moralia, sine spiritu sancto, seu sine vera in Christum fide per Spiritum sanctum accensa. 2. Cor. 3. Rom 2. 7.

Hæc doctrina de discrimine Legis & Evangelij, lumen est in universa Ecclesiæ doctrina necessarium ad veram agnitionem Dei & beneficiorum Christi, ad veram invocationem Dei, ad fidem, ad veros cultus DEO *præstandos, ad veram consolationem animorum & æternam salutem. Et est norma ac regula, omnes controversias de Iustificatione & alijs gravissimis articulis præcipuè gubernans ac dijudicans. Ideò diligentissimè imis pectorum penetralibus hæc doctrina de discrimine Legis & Evangelij infigenda est, cui tantùm tribuit Lutherus, ut scripserit, eum perfectum Theologum esse, qui in docendo, & in doloribus conscientiæ, Legem ab Evangelio accuratè discernere possit.*

Extructa sunt autem hæc discrimina ex dictis, Ioh. 1. Lex per Mosen data est, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit unquam, Filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit.

Rom.

Rom,3. Nunc sine lege Iustitia Dei manifestata est, testificata per Legem & Prophetas, Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes, qui credunt, &c. Lege totam illam partem capitis tertij.

Rom.4. Si ex lege est hæreditas, aboletur promissio. Lex enim iram operatur. Ideo ex fide, gratis, ut firma sit promissio.

Rom. 8. Cùm impossibile esset Legi iustificare, eò quod non servabatur à carne, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, vt iustitia Legis impleretur in nobis.

Rom. 10. Moses describit Iustitiam Legis, quòd, qui fecerit eam homo, victurus sit per eam. Ceterum quæ ex fide est iustitia, sic loquitur, &c.

Gal.3. Totum caput & præcipue hæc sententia: Si ex Lege est hæreditas, non iam est ex promissione. Atqui Abrahæ, per promissionem donavit Deus. Quid igitur Lex?

Ephe. 3. Evangelium absconditum est à seculis in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum, per quem audemus accedere cum fiducia per fidem illius.

Philip. 3. Omnia habeo pro damno, ut Christum lucrifaciam, ut reperiar in illo non habens meam iustitiam ex lege, sed eam, quæ per fidem est Christi. Gen.

Gen. 12. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Non dicit, in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in uno, & in semine tuo, qui est Christus. At maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, Galat. 3.

Ieremiæ 31. Ecce dies veniunt, dicit Dominus & feriam cum domo Israel fœdus novum, &c. Confer Epistolæ ad Ebreos, caput octauum & nonum. Hæc testimonia quæ recitavi, fundamentum continent doctrinæ de discrimine Legis & Evangelij. Ideo ab auditoribus diligentissimè considerandæ & evoluendæ sunt.

Quod est Discrimen inter Iustitiam Legis & Evangelij?

Lex promittit iusticiam & vitam æternam, sed simul flagitat perfectam obedientiam tanquam causam. ideò iustitia Legis est vel perfecta omnium virium obedientia erga totam legem Dei, expers omnis peccati, qualis in nullo hominum, solo Christo excepto, extitit, vel est qualiscunq; obedientia externorum membrorum, præstans externa opera, quæ lex Dei flagitat, & nunquam satisfacit, legi Dei.

Evangelium verò GRATIS promittit remissionem

missionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam, non propter nostram obedientiam erga Legem, sed propter solum Filium Dei Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, quę sola fide amplectimur.

Quid igitur est Iustitia Evangelij, seu Iustificatio hominis coram DEO?

IVSTICIA CHRISTIANA est remissio peccatorum & imputatio justiciæ Christi, & acceptatio ad vitam æternam gratuita, non propter ullas virtutes aut opera nostra, sed propter solum Christum mediatorem donata, & fide apprehensa.

Quid est GRATIA DEI?

GRATIA est misericordia Dei gratuita, propter filium mediatorem promissa, *seu Gratuita remissio peccatorum propter Christum mediatorem.*

Quo-

Quomodo justificatur Homo coram Deo?

GRATIS, non propter ulla propria opera aut merita, sed tantum propter unicum mediatorem Jesum Christum, qui pro nobis victima & propiciator factus est, consequitur Homo in vera conversione remissionem peccatorum, & fit justus, hoc est, DEO placens & acceptus propter Christum justicia imputata, & fit hæres vitæ æternæ, cùm certò credit hæc bona sibi à DEO propter filium donari.

Quid est Fides justificans?

FIDES est notitia personæ ac beneficiorum Christi, ac totius doctrinæ à Deo traditæ: & assensus, quo amplectimur totam doctrinam, & in hac, promissionem gratuitæ reconciliationis, seu imputationis justiciæ propter Christum donandæ: & fiducia in Christo mediatore juxta promissionem acquiescens, & certò statuens sibi peccata remitti, se Deo placere, se recepi & exaudiri, propter solum Christum GRATIS, non propter propriam dignitatem.

Quomodo intelligenda est hæc Propositio, Sola Fide sumus iusti?

Corelativè intelligenda est, videlicet, quòd propter solum Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum accipiamus remissionem peccatorum, iustitiam, & vitam æternam, GRATIS non propter nostra merita.

Ideo autem hæc forma verborum (Fide iustificamur) vtitur scriptura, ut utrumque doceat, Quæ sit causa seu meritum Iustificationis, seu quæ sint beneficia Christi, videlicet, quod per & propter solum Christum donetur nobis remissio peccatorum, justitia & vita æterna. Deinde, quomodo nobis applicari & ad nos transferri debeant, videlicet Sola Fide amplectente promissionem & in Christo acquiescente.

Quid excludunt hæ particulæ, Gratis, sine lege, sine operibus Legis? Sola fide?

Non excludunt meritum Christi, nec

nec noſtram pœnitentiam, nec reliqua opera aut virtutes, ne adſint fidei aut ſequantur: ſed adimunt cæteris virtutibus ſeu operibus, meritum ſeu cauſam remiſſionis peccatorum, & transferunt cauſam in ſolum Chriſtum mediatorem fide apprehenſum.

Propter quas cauſas neceſſe eſt retineri particulas Excluſivas, Gratis Sola Fide ſine operibus Legis?

Propter quinq; cauſſas,

I. Quia non eſt aliud medium, quo promiſsionem Gratiæ & Chriſtum agnoſcere & apprehendere poſſumus, niſi ſola fides.

II. Ut Chriſto debitus & proprius honos tribuatur, videlicet, Quod ipſius obedientia ſola ſit meritum remiſsionis peccatorum, juſtitiæ & vitæ æternæ nobis donandæ, & quod noſtra opera non ſint meritum, propter quod recipiamur.

III. Ut conſcientiæ habeant certam & firmam conſolationem, nititur promiſsio gratiæ ſolo Filio Dei & non noſtris meritis, ideo dicitur: Sola fide, ut cor certò ſtatuat, De-

um nobis propicium esse propter Christum. Hanc causam Paulus Rom.4. recitat: Ideo ex fide, GRATIS, ut sit firma promissio.

IV. Ut illustrius sit discrimen Legis & Evangelij.

V. Ut vera invocatio præstari possit, quam necesse est niti solo mediatore Filio Dei non nostris virtutibus.

Iustificat nè sola Fides tantùm ratione principij, ut loquuntur, deinde verò post primam conversionem seu iustificationem, statuendum est, nos partim fide, partim propter nostra opera, seu propter fidem, spem & Caritatem coniunctim, iustos esse & Deo placere.

In principio, medio & fine, semper statuendum est, Nos propter solum Christum mediatorem fide justos esse, & Deo placere, & heredes esse vitæ æternæ, non propter ulla nostra opera aut virtutes, ut prolixe disputat Paulus, Gal.3. Non in seminibus tanquam in multis, sed tanquam in uno, & semine tuo, qui est Christus.

Rom.5. Iustificati fide pacem habemus apud Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & accessum habemus, fide in gratiam hanc, in qua stamus, id est, deinceps quoq; certò placemus Deo illa ipsa acceptione seu imputatione, qua propter filium accepti sumus, etiamsi nondum totam massam peccati perfectè deposuimus. Abacuc. 2. Iustus sua fide vivet.

Nec potest fides niti duabus rebus, Christo & nostris operibus. Alioqui prorsus incerta fieret, nec ullam

ullam firmam consolationem adferret. Rom. 4. Quia semper manent etiam in sanctis peccata in hac vita, pro quibus orant. Remitte nobis debita nostra. Ideo Christus est sacerdos in æternum pro nobis intercedens, & suam justiciam nobis applicans, nec est in aliquo alio salus.

Rom. 5. Quantò magis justificati salvabimur per eum, gloriantes in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, id est, confidentes propter mediatorem, & ipsi hanc gloriam tribuentes, quod propter eum & per eum, donemur vita æterna.

Rom. 6. Non estis sub lege, sed sub gratia, id est, quanquam manent reliquiæ peccati, tamen Lex jam non condemnat vos, sed recepti estis in gratiam, & placetis Deo propter mediatorem.

Ioh. 11. Ego vitam æternam do eis.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo Iesu ambulant.

Rom. 4. Credenti imputatur fides sine operibus. Col. 2. In ipso consummati estis, non in vestra munditie. Rom. 6. Donum Dei est vita æterna.

Quod est discrimen inter doctrinam Evangelij in articulo Iustificationis, & falsam Papistarum doctrinam?

Tria sunt præcipua discrimina.

I. Papistæ docent hominem mereri remissionem peccatorum, & esse iustum, non propter solum Christum, sola fide, sed etiam bonis operibus, seu proprijs virtutibus congruentibus cum lege DEI, Item operibus Monasticis, Missis, Ieiunijs. II. Cùm nemo sciat, an satis habeat bonorum operum, docent semper dubitandum esse, an habeamus remissionem peccatorum, & an simus in gratia. III. Docent hominem in hac vita posse Legi Dei satis facere, & hac legis impletione iustum esse, & vitam æternam mereri.

Econtra Evangelium docet. I. Remissionem peccatorum donari GRATIS, propter solum Christum mediatorem, non propter ulla nostra opera aut merita. II. Non manendum esse in dubitatione, sed omnes, qui in delictis contra conscientiam, seu sine fide in Christum vivant, debere certò statuere, se Deo displicere & reos esse iræ Dei & æternarum pœnarum, nisi ad Deum convertantur. Econtra omnes qui sentiunt pavores iræ Dei, & cupiunt converti ad Deum, & se emendare debere certò statuere, sibi remitti peccata, se in gratia esse, & Deo placere propter Christum mediatorem, ut expressè dicitur in Symbolo: Credo remissionem peccatorum. III. Hominem non posse in hac vita Legi Dei satisfacere, ut Roman. 7. & 8. clare dicitur: Sed iustitiam & vitam æternam donari credentibus GRATIS, propter Christum.

Quod

Quod est discrimen inter justificationem, Regenerationem, & Renovationem.

Justificatio est remissio peccatorum, seu absolutio à peccato & æterna morte, & reconciliatio cum DEO, qua persona coram DEO justa seu DEO placens & accepta & vitæ æternæ hæres est, propter CHRIstum mediatorem.

REGENERATIO est actio Spiritus Sancti qua per verbum Dei viventis & baptismum, ex filio iræ & mortis, generat filium DEI & hæredem vitæ æternæ.

RENOVATIO est actio Spiritus Sancti, qua in justificato habitans, veterem hominem seu peccatum, *in mente caliginem & dubitationem de DEO, in voluntate vacuitatem timoris & amoris Dei & omnes pravas inclinationes, in corde, incendia seu furias affectuum vitiosorum* expurgare & abolere incipit, & novum hominem seu Dei imaginem, per peccatum amissam, restituit & renovat, *accendens in mente lucem veræ noticiæ Dei, in volun-*

tate & corde novam justiciam, vitam & lætam obedientiam erga omnia mandata Dei, & relatam ad hunc finem, ut Deus celebretur.

Ex his definitionibus apparet, Regenerationem, *etsi naturæ peccato mortuæ vivificationem & renovationem propriè significat: tamen remissionem peccatorum sæpe simul complecti,* & velut totum esse, complectens duas partes, Iustificationem & Renovationem naturæ per Spiritum sanctum, quæ fons est Novæ obedientiæ & operum bonorum.

Quomodo fit Regeneratio hominis?

Omnes homines carnali generatione nascuntur polluti peccato, & filij iræ ac æternæ damnationis. Vt igitur filij Dei, hoc est, Deo placentes & hæredes vitæ æternæ fiant, necesse est eos ex Deo renasci, seu per verbum & Spiritum sanctum regenerari. Regenerantur autem, cum in vera conversione, propter Filium Dei, remissionem peccatorum in Evangelio promissam fide accipiunt, & Deo, reconciliati in locum filiorum & hæredum regni cælestis adoptantur, & donantur Spiritu sancto, qui reliquias peccati nobiscum nati, paulatim exspurgat, & novam lucem justitiam, ac vitam in cordibus credentium accendit.

DE

VI.
DE NOVA OBEDIENTIA, SEV BONIS OPERIBVS RENATORVM.

Quid est Nova Obedientia?

NOVA OBEDIENTIA est præ-
lucente vera agnitione Christi & fide, vitare omnia delicta Deo displicentia: & non solùm externis actionibus, sed etiam voluntatis & cordis affectibus, obedire præceptis Dei, hoc fine, ut Deus honore afficiatur, hoc est, ut testemur hunc verè esse Deum, cui obedientiam præstamus

Sunt autem ferè Synonyma vocabula: Nova obedientia, Cultus Dei, Bona opera, Virtus, Bonum propositum. Bona Conscientia, Sacrificium laudis, Iustitia inhærens, Incboata obedientia. Mortificatio actionum carnis.

Quid sunt Bona Opera?

BONA

Definitio causalis.

BONA OPERA, seu CULTUS Dei, sunt à Deo mandatæ actiones mentis, voluntatis, cordis & externorum membrorum, excitatæ per spiritum sanctum, & factæ in fide, hoc fine, ut Deo obedientia & honos præstetur.

VIRTUS est obedientia erga Deum juxta ipsius verbum.

BONUM PROpositum seu προαίρεσις est firmum decretum seu constans & perpetua voluntas non amplius consultò & sponte peccandi, sed libenter & promptè DEO obediendi.

BONA CONSCIENTIA est notitia Legis Dei, & judicium in mentibus nostris quo recte facta, hoc est, cum Lege Dei congruentia, approbamus, & nos recte fecisse, & propositum non delinquendi consultò & sponte adversus legem Dei, habere scimus, quam scientiam ordine divinitus sancito sequitur tranquillitas cordis, & spes auxilij & protectionis divinæ. 1. Timot. 1. Milita bonam militiam retinens fidem & Bonam Conscientiam.

SACRIFICIVM LAVDIS seu Eucharisticum, est opus à Deo mandatum, quod fit in nobis prælucente fide in Christum, & refertur ad hunc finem, ut Deus honore afficiatur, h. est, ut testemur hunc verè esse

Deum

Deum, quem sic colimus, nec est precium pro peccato nec meretur facienti vel alijs remissionem peccatorum sed est testificatio, quod sit Deus, & testimonium obedientiæ, seu gratiarum actionis. Talia sacrificia sunt omnia bona opera & adflictiones piorum: 1. Pet. 2. Psal. 49. Psal. 50. Psal. 106. Psal. 115. Rom. 12. Rom. 15.

Est ne Nova obedientia in renatis necessaria?

Ideò gratuita Dei misericordia nobis remittitur peccatum, & per Baptismum in nobis submergi & mortificari cœpit, & donati sumus spiritu sancto, ut deinceps non amplius peccemus, sed in novitate vitæ, hoc est, nova luce & iustitia & obedientia erga omnia mandata Dei vivamus, Rom. 6. 7. 8.

Deinde, ordo sapientiæ & iustitiæ divinæ æternus & immutabilis est, ut Homines à Deo creati, & per filium Dei redempti, Deo obediant, & peccata cum voluntate Dei pugnantia vitent, Rom. 8. Debitores sumus Eph. 2. Ipsius opus sumus, conditi ad bona opera.

Tertiò,

Tertiò, Mandata Dei severissima ubique repetuntur. *Ioh. 9. Noli amplius peccare. Ioh. 15. Hoc est mandatum meum, ut diligatis vos invicem. Rom. 9. Non regnet peccatum in mortali corpore vestro, ut obediatis illi in concupiscentijs eius, sed præbete membra vestra organa Iustitiæ Deo. Item Liberati estis à peccato, & servi facti iustitiæ. Coloss. 3. Eph. 4. 5, 6. 1. Tim. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. 1. Tess. 4. Hæc est voluntas Dei, &c. Plures causas postea in loco finium recitabimus.*

Quæ sunt species bonorum operum seu partes novæ Obedientiæ?

Species bonorum operum, seu Cultuum Dei, juxta seriem præceptorum Decalogi, commodissimè distribui possunt.

Vera agnitio Dei iuxta Evangelion, verus Timor Dei, vera Fiducia misericordiæ promissæ propter Christum mediatorem, Dilectio Dei, Spes vitæ æternæ, Patientia, Humilitas, Invocatio Dei facta in spiritu & veritate.

Iustitia universalis, Obedientia erga leges & Magistratus, Pietas erga parentes, Iustitia particularis. Beneficentia, Misericordia, Castitas, Ve-

tas, veritas, Sedulitas, diligenter & fideliter faciens suæ vocationis officia, &c. ut suprà in loco de Lege, catalogum virtutum, adiunctis definitionibus, recensuimus,

Quod est discrimen inter virtutes seu bona opera Ethnicorũ & Christianorum?

Quatuor sunt discrimina.

Primùm, multæ sunt propriæ Christianorum virtutes, Ethnicis ignotæ, ut Fides Christiana, Fiducia misericordiæ seu gratiæ Dei, propter Christum promissæ, vera invocatio Dei, Spes vitæ æternæ, & cæteræ in prima Decalogi Tabula expositæ: quarum ne quidem mentionem faciunt Cicero in officijs & Aristoteles in Ethicis, ex professo virtutum doctrinam explicantes.

Deinde, causis efficientibus differunt. Nam virtutes renatorum, non solis humanis seu liberi arbitrij viribus efficiuntur, ut Ethnicæ: sed à spiritu Dei sancto per verbum accenduntur & consummantur.

Tertiò, causa formali. Bona opera Christianorum sunt veri & serij motus cordis per spiritum sanctum accensi, quibus vera agnitio Christi & Fides, sine qua impossibile est Deo placere, præluceat. Bona opera seu virtutes Ethnice, sunt tantùm externi gestus seu gubernatio locomotivæ, sine spirituali motu cordis & sine fide.

Quartò

Quartò causis finalibus. Nam Christiani bona opera faciunt & Deo obediunt, ut Dei gloriam illustrent. Ethnici & horum similes Pharisæi & Hypocritæ, ostentatione vel aucupio gloriæ popularis aut potentiæ, & metu infamiæ & pœnarum virtutis officia colunt.

Qui sunt gradus bonorum operum seu cultuum Dei?

Tres sunt gradus præcipui.

Primus & summus gradus, & velut Anima & vita reliquorum bonorum operum, est verus Timor Dei, & Fides in Christum, ac obedientia cordis interior, *quam Deus in primo præcepto flagitat: quam unico veræ pietatis nomine vulgo appellare solemus.*

Secundus sunt externa honesta opera Moralia, *quæ in secunda Decalogi Tabula præcipiuntur, seu officia iustitiæ & dilectionis erga proximum.*

Tertius gradus sunt Ceremoniæ & sacrificia, *quæ non placent Deo, nec sunt cultus Dei per sese, nisi præluceat verus Timor Dei, & Fides ac obedientia moralis.*

Quæ

Quæ sunt causæ Efficientes, seu Quomodo fieri possunt bona opera?

Tres sunt causæ.

I. Verbum Dei, docens quæ opera DEO placeant, & Fides in Christum.

II. Spiritus sanctus accendens in mẽte lucem veræ agnitionis Dei & veræ fidei, & cogitationem præceptorum divinorum. deinde impellens & adjuuans voluntatem, ut obtemperet præceptis divinis, & juxta ea regat actiones externorum membrorum. Gal. 5. Fructus spiritus sunt Fides, dilectio, Rom. 8. Qui spiritui Dei aguntur, hi sunt filij Dei.

III. Mens & voluntas humana renata per Spiritum Sanctum, non repugnans spiritui sancto, & agnita sua imbecillitate petens à Deo auxilium & gubernationem: & cordis ac externorum membrorũ actiones regens, ut congruant cum voluntate Dei.

Quæ est causa formalis? seu, Quomodo placent DEO bona opera?

Opera fiunt bona & Deo placentia per Fidem in Christum. Id his quatuor articulis declarandum est.

I. Persona quæ facit bona opera, statuat se iustam esse, & Deo placere GRATIS propter CHRISTVM fide.

II. Agnoscat & deploret multiplicia peccata adhuc in nobis hærentia, *ut caliginem de Deo, dubitationes, pravas inclinationes, securitatem, superbiam, admirationem sui, &c. quæ impediunt, quo minus LEGI DEI possimus satisfacere.*

III. ET tamen statuat Dei voluntatem æternam & immotam esse, ut ei in bonis operibus serviamus, *& novam obedientiam cum ipsius lege congruentem inchoemus.*

IIII. Sciat hanc inchoatam obedientiam placere Deo, non propter propriam dignitatem, sed propter Christum mediatorem, ut 1. Pet. 2. dicitur: Offerte hostias spirituales, acceptas Deo per CHRISTVM.

Quæ sunt causæ Finales? seu cur facienda sunt bona opera?

Nequaquam eo fine facienda sunt bona opera, vt mereamur remissionem pecca-

peccatorum, iustitiam & salutem æternam. Nam hæc bona, propter solius filij Dei meritum, credentibus GRATIS donantur.

Sed alij sunt veri fines.

I. Gloria Dei. 1. Cor. 10. *Omnia ad gloriam Dei facite. Matth. Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, & glorificetur pater vester cœlis.*

II. Vt debitam obedientiam & honorem Deo præstemus. *Nam ordo iustitiæ divinæ immutabilis est, ut creatura rationalis Deo obtemperet, Rom. 8. Debitores sumus.*

III. Vt bona opera sint fructus iustitiæ & testimonia nostræ fidei & conversionis ad Deum. 1. Pet. 1.

IIII. Vt proximo, officijs iustitiæ, dilectionis, beneficentiæ, misericordiæ, serviamus & prosimus. *Tit. 3. Discant & nostri bonis operibus præesse ad necessarios usus ne sint infrugiferi.*

V. Vt bonis nostris operibus impios ad veram pœnitentiam, timorem Dei, fidem, invitemus. *1. Pet. 3. Vt qui non obtemperant verbo, per eorum conversationem sine verbo lucrifiant.*

VI. Vt retineamus gratiam Dei, Spiritum sanctum, & hereditatem regni cœlorum. Nam hæc bona per mala opera seu peccata contra conscientiam perduntur. *1. Cor. 6. Nec scortatores nec adulteri, regnum Dei possidebunt. Rom. 8. Si secundum carnem vixeretis, moriemini.*

VII. Vt pœnæ præsentes & æternæ vitentur. *Nam mala opera Deus regulariter etiam in hac vita punit. Iob. 9. Verebar omnia opera mea, sciens Domine quod non parcis delinquenti.*

VIII. Vt consequamur præmia spiritualia & corporalia, præsentia & æterna. 1. Tim. 4. Pietas promissiones habet præsentis & æternæ vitæ.

VII.
DE
SACRAMENTIS.

Quid est Sacramentum?

SACRAMENTVM est actio sacra, à Deo instituta, constans verbo & administratione elementi

elementi integri, & addita promissioni, quæ est Evangelij propria, ut promissionem gratiæ singulis applicet, & fidem in viventibus obsignet & confirmet.

Quot sunt Sacramenta Novi Testamenti? Duo.

Baptismus, & Cœna Domini.

Quid est Baptismus?

BAPTISMVS est actio seu ceremonia à Deo instituta, continens mersionem hominis in aquam, & integram pronunciationem verborum: Ego Baptizo te in nomine patris, & Filij, & spiritus sancti, quæ testatur Baptizatum à Deo recipi, & donari Spiritu sancto, & acceptari ad hæreditatem vitæ æternæ.

Quæ est sententia verborum: Ego baptizo te in nomine patris, & Filij, & Spiritus sancti?

Ego (inquit minister) mergo sive abluo te aqua, Et invoco super te verum Deum, qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & Filius ipsi coæternus, & Spiritus sanctus, & testificor, te ab hoc vero Deo recepi, & tibi peccata remitti, propter Christum, qui abluit te hoc baptismo, ut testetur tua peccata ipsius sanguine abluta esse, & sanctificat te Spiritu suo ad justitiam & vitam æternam. Quare tu vicissim hunc vnum verum Deum agnosces, invocabis & celebrabis.

Sunt ne Infantes baptizandi?

Sunt baptizandi. Quia ad ipsos pertinet promissio salutis, Talium est regnum cœlorum. Non est autem salus extra Ecclesiam, Ioh. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Ergo necesse est infantes per baptismum regenerati & inseri Ecclesiæ. Est autem Christus efficax in infantibus per baptismum. & operatur in eis fidem & alios motus pro ipsorum modo.

DE

DE COENA DOMINI.

Quid est Cœna Domini?

SAcramentum Altaris est verum corpus & verus sanguis Domini nostri IEsu CHRIsti, sub pane & vino nobis Christianis ad comedendum & bibendum à Christo ipso institutum. Vel:

COENA DOMINI est actio sacra, à Filio Dei instituta, in qua sumpto pane & vino, sumitur verum corpus & verus sanguis Domini nostri Iesu Christi, ut hoc pignore accipientes commonefacti de promissione Euangelij propria, fidem confirment & obsignent.

Ad quid instituta est Cœna Domini?

Primus & principalis finis est, Confirmatio fidei in conversis. Nam Sacramenta seu signa visibilia, ideo addita sunt promissioni remissionis peccatorum, iustitiæ, & vitæ æternæ ut nos commonefaciant de promissione, & sint testimonia seu sigilla promissionis

ut singuli promissionem sibi applicent per fidem in vero usu Sacramenti.

II. Κοινωνία & unio cum Christo arctissima.

III. Gratiarum actio pro omnibus beneficijs Christi.

IIII. Est symbolum seu nota confessionis & doctrinæ.

V. est neruus publici ministerij.

VI. Commonefacit de mutua dilectione. *Pueri veteres versiculos memminerint.*

Inflammat, meminit, sustentat, roborat, auget
Cœna, spem purgat, recreat, vitam dat, & unit,
Confirmatq; fidem, minuit, somitemq; remittit.

Qui sunt præcipui abusus Cœnæ Domini apud Papistas?

Primùm, mutilant sacramentum & alteram speciem laicis adimunt, contra expressa verba institutionis Christi.

Secundò: Fingunt se ipso opere consequi remissionem peccatorum, seu Sacramenta novæ legis conferre gratiam non ponentibus obicem.

Tertiò: Mutant Sacramenta in alios usus diversos ab institutione, ut ad circumgestationem & adorationem. cùm tamen nulla res extra usum à Deo ordinatum, sit Sacramentum.

Quartò: Transformant Cœnam Domini in sacrificium, quo fingunt se mereri remißionem peccatorum sibi & aliis, ex opere operato. Contrà firmißimè statuendum est, Christum uno sacrificio in ara crucis facto, meruisse toti Ecclesiæ remißionem peccatorum, quæ sola fide accipiatur.

Quintò: Transferunt Cœnam Domini ad mortuos ex purgatorio liberandos.

Sextò: Aliqui nunc disputant, Missam esse applicationem sacrificij Christi: quam tamen sciendum est, fieri propria fide, non propter opus alienum. Ex his erroribus, discrimen inter Missam Papisticam & nostrarum Ecclesiarum, facilè intelligi potest.

Quid est Sacrificium?

SACRIFICIVM in genere est ceremonia vel opus nostrum, quo Deo tribuimus honorem proprium divinitatis, seu quo testamur hunc verè esse Deum, quem sic colimus.

Quæ sunt Species Sacrificiorum?

Alia sunt Typica seu imagines: Alia sunt non vmbræ sed res. & hæc sunt duplicia. Vnum propiciatorium: Alia sunt ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΚΑ.

Quid est propitiatorium Sacrificium?

Est opus quod placat iram Dei adversus peccatum, & reddit Deum propicium, & meretur alijs remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam. Tale unicum est sacrificium Christi, *videlicet universa obedientia Christi, in tota vita, in omnibus actionibus, doloribus & morte.*

Quid est Sacerdos in Genere?

SACERDOS in genere est Persona à Deo ordinata, ut doceat Evangelium, & oret pro alijs, habens promissionem, quòd exaudiatur, & offerat sacrificia, quæ Deus instituit.

Quid est summus Sacerdos?

SVMMVS SACERDOS seu CHRISTVS est persona immediatè à Deo vocata, & vncta plenitudine Spiritus sancti, ut Evangelium proferat ex arcano sinu æterni patris, & deprecetur pro nobis, habens promissionem, quod certò exaudiatur, & offerat Sacrificium, videlicet seipsum, quo sacrificio meretur toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam.

Quid est εὐχαριστικὸν Sacrificium?

Definitio suprà in loco de Bonis operibus recitata est.

VIII

VIII. LOCVS

DE POENITENTIA:

Qui est repetitio & applicatio, seu praxis doctrinæ de Peccato, lege, & ira Dei adversus peccatum: de Remissione peccatorum propter Christum gratis in Evangelio credentibus promissa: & de Fructibus fidei, seu bonis operibus. Hos locos, qui summam Evangelij continent, & in tota doctrina Christiana præcipui sunt, ad usum transferre & singuli nobis Fide applicare, in exercitijs pœnitentiæ debemus.

Quid est Pœnitentia?

POENITENTIA, seu CONVERsio ad Deum, est Contritio, Fides, & Nova Obedientia. seu est serio expavescere agnitione iræ Dei adversus sua peccata, & dolere ob admissa peccata, & Fide confugere ad misericordiam Dei propter CHRISTVM promissam, & certò statuere sibi propter Christum peccata verè remitti, & prælucente hac fide, deinceps non amplius contra conscientiam peccare, sed omnia vitæ consilia & actiones ita regere, ut eum voluntate & verbo Dei congruant.

Qua

Quæ sunt partes Pœnitentiæ seu Conversionis ad Deum?

Tres sunt.

CONTRITIO, quæ est seriò expavescere conspectu iræ Dei adversus peccata per legem agnita, & dolere, quòd Deum offenderimus.

FIDES, agnoscens placatam esse iram Dei adversus nostra peccata, propter Christum pro nobis passum, mortuum & resuscitatum, & certò statuens sibi remitti peccata, & se placere Deo propter Christum.

NOVA OBEDIENTIA, quæ est prælucente fide in Christum obedire Deo juxta omnia ipsius mandata, hoc fine, ut Deus honore afficiatur & celebretur.

Quæ Causæ sunt, quibus ad pœnitentiam seriò agendam singuli excitari & impelli debent?

Manda-

I. Mandatum DEI severissimum. *Matth. 3. 4. Agite pœnitentiam. Ioel. 2. Convertimini ad me. Ezech. 20. 36. Displicebitis vobis.*

II. Æterna salus, agentibus pœnitentiã & Evangelio credentibus promissa.

III. Iuramentum Dei: Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat.

IV. Peccata multiplicia, in mente, voluntate, & corde etiam renatorum & sanctorum hærentia, quibus assidua pœnitentia & mortificatione opus, ut omnes sancti quotidiè orant: Remitte nobis peccata nostra, Psal. 32.

V. Calamitates privatæ & publicæ, Mors horribilis, qui totum genus humanum devorat & omnibus momentis impendet. Morbi, bella, incendia, fames, excidia urbium & gentum, exempla Diluvij & Sodomæ. Quæ sunt assiduæ conciones de ingenti ira Dei adversus peccata, & pœnitentia de peccatis serio agenda.

VI. Mors filij Dei, quæ omnium maximum illustre testimonium est horrendæ iræ Dei adversus peccatum, quæ nulla ratione alia placari potuit.

VII. Adventus filij Dei ad judicium, singulis horis expectandus.

VIII. Æterna damnatio, omnibus, non in hac

in hac vita ad Deum conversis proposita Luc. 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Rom. 2. Impœnitenti corde cumulas tibiipsi iram in die iræ & manifestationis justi iudicij Dei.

Quæ sunt cauſæ Efficientes Contritionem, ſeu Pœnitentiam de Peccato, quæ toto tempore vitæ Fidelium, quotidie exercenda eſt.

Quatuor sunt præcipuæ.

I. LEX DEI, docens, quid & quantum malum sit peccatum in nobis hærens, & æternas pœnas omnibus peccato pollutis. *Rom. 3. Peccatum non cognovi, nisi per Legem. Gal 3. Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in lege.*

II. Spiritus, sanctus per prædicationem Legis accendens in mente agnitionem peccati & iræ Dei, & incutiens voluntati & cordi serios dolores, propter admissa peccata. *Ioh. 16. Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato. Ierem. 13. postquam convertisti me Domine, egi pœnitentiam, confusus sum & erubui.*

Thren-

Thren. 5. Converte me Domine & convertar.

III. Omnes hominum calamitates, mors, morbi, bella, quæ sunt in mundo perpetuæ conciones pænitentiæ.

Ose. 5.6. In tribulatione sua mane consurgent ad me, & dicent: Venite revertamur ad Dominum, quia ipse insilixit nobis vulnus, & sanabit nos. Thren. 3. Humiliavit nos Dominus & abiecit nos, ut revertamur ad Dominum. Aggæi 2. Percussi vos sterilitate & grandine, & non fuit in vobis, qui reverteretur ad me.

IIII. Mens & voluntas hominis conuersa per spiritum sanctum, considerans legem Dei & propriam immundiciem, & sentiens veros dolores de admissis peccatis, neque ea repetens.

Quod est discrimen inter Pœnitentiam seu contritionem Iudæ & Petri?

Contritio Iudæ, Cain & similium, est Timor servilis, videlicet pavor & fuga & fremitus adversus Deum, sine fide ad Christum mediatorem confugiente.

Contri-

Contritio Petri, Davidis, Psal. 38. 51. 130; & omnium piorum toto vitæ tempore est Timor filialis, coniunctus cum fide, petente à Deo, & firma fiducia amplectente remissionē peccatorum propter Christum promissam.

Quid est Confessio?

CONFESSIO PECCATI est pars Contritionis, qua coram DEO peccata nostra agnoscimus & ex animo deploramus, & nos reos esse iræ Dei & æternæ damnationis propter peccatū confitemur, ac verè dolemus nos Deum offendisse, & petimus veniam ac remissionem peccatorum propter Christum.

Hæc confessio in omni conversione ad Deum, & quotidiana Invocatione necessaria est, *Psal. 32. Dixi confitebor adversus me iniustitiam meam Domino. Dan. 9. Peccavimus, impiè egimus, Psal. 51. Quia iniquitatem meam ego agnosco.*

Quotuplex est Confessio Peccati?

Alia est Publica, quæ fit vel à tota Ecclesia in Publicis calamitatibus & periculis, vel in publico cœtu Eccle-

tu Ecclesiæ, à singulis, qui rei enormium delictorum, quæ aliis nota sunt, coram presbytero, & tota Ecclesia, fatentur delicta, & veniam à Deo & Ecclesia petunt. Hic olim certis pœnis, ut pullati, nudis pedibus, ante fores templi vel alibi certis diebus consisterent, ante absolutionem castigare solebant, quas pœnas, Græci Ἐξομολογήσεις, Latini, Satisfactiones nominarunt, non quòd pro peccatis satisfacerent, aut remissionem culpæ & pœnæ æternæ mererentur, sicut postea finxerunt, sed explorabantur lapsi, an serio resipiscerent, & exemplum pœnæ delictorum aliis proponebatur, quo à similibus lapsibus deterrerentur.

Ab hoc vetere ritu, qui Absolutionem præcedebat, nomen satisfactionis, & enumeratio delictorum in confessione, orta est. Et hanc publicam pœnitentiam nominabant, de qua plerique Canones veteres loquuntur, quos ad privatam confessionem, & satisfactiones post Absolutionem, Monachi & inepti iuris Canonici interpretes postea detorserunt.

Alia est professio privata seu arcana, vel coram solo Deo, quam paulò antè definiuimus & sine qua peccatum non remittitur, vel coram ministro Ecclesiæ aut Sacerdote: Quæ est aut specialis enumeratio singulorum peccatorum, nusquam à Christo mandata: aut Generalis confessio, qua coram Deo & ministro Ecclesiæ expressa voce profitemur nos esse peccatores, reos iræ Dei & æternæ damnationis, & dolere vero corde, quod Deum offen-

um offenderimus, & petere vocem absolutionis nobis à ministro Christi annunciati.

Quid est Absolutio?

ABSOLVTIO est annunciatio remissionis peccatorum, qua minister Euangelij, in nomine Christi, peccatorem agentem pœnitentiam, & petentem veniam, à peccato, ira Dei & æterna condemnatione, in cœlo solutum & liberum esse, testatur.

Quid est Excommunicatio?

EXCOMMVNICATIO est denunciatio iræ Dei & æternæ damnationis, qua minister Evangelij, in nomine Christi, peccatores notorios, servato legitimo processu, pronunciat reos esse iræ Dei ac æternæ damnationis, eosque nominatim ex societate Ecclesiæ excludit, & Sathanæ tradit ad interitum carnis, ut spiritus saluus fiat. Matth. 18. 1 Corinth. 5. 6. 1. Tim. 5.

Quid sunt Claves?

CLAVES REGNI COELORVM sunt potestas seu ministerium solvendi & ligandi, seu remittendi & retinendi peccata, institutum à Christo & traditum Ecclesiæ, quo minister ecclesiæ, per vocem evangelij remissionem pecca-

peccatorum, donationem spiritus sancti & vitæ æternæ, multis & singulis agentibus pœnitentiam, & pœnitentibus veniam, in nomine Christi annunciat, & securos ac contumaciter in peccatis perseverantes ligat & excommunicat.

Propter quas causſas privatam Absolutionem in Ecclesijs retineri prodest?

Propter multas gravis. causas.

I. *Vt sit testimonium articuli de gratuita remissione peccatorum propter Christum donanda, quem Ethnici & Papistæ, docentes pro peccatis satisfaciendum esse nostris operibus & Novatiani, negantes veniam lapsis post baptismum, corrumpunt.*

II. *Vt rudiores petentes absolutionem in eo colloquio cum sacerdote, de multis maximis rebus, quarum consideratio in vera conversione necessaria est, de suis peccatis, de Lege Dei, de promissione gratiæ, de fide, de nova obedientia, commonefiant aut erudiantur, & pœnitentiam veram excsitent & augeant.*

III. *Quia semper in Ecclesia usitatum fuit, etsi recitatio singulorum omitteretur, tamen in genere etiam ore fateri sua peccata, & se reum esse, & dolere, quod Deum & Ecclesiam offenderint, ut de auditoribus Iohannis, & Nehemæ, & Dan. 9 scriptum est.*

IIII. Ne ignoti aut impij derisores, aut persequerantes in manifestis delictis, ad communionem admittantur, contra præceptum: Nolite sanctum dare canibus.

V. Propter disciplinam, ne polluti manifestis criminibus, sine præcedente confessione & reconciliatione cum Ecclesia offensa, recipiantur.

VI. Vt testimonium suæ contritionis & fidei seu pœnitentiæ veræ, coram ministro Ecclesiæ, tanquam vices Christi gerente, singuli cum vera humilitate edant. vt Dauid coram Propheta Nathan inquit: Peccavi Domino. Contrà, Saul non vult fateri peccatum, sed honorari coram populo.

VII. Vt refutentur fanatici, negantes Hominem posse remittere peccata cum Deus per ministerium hominum efficax sit, & Remissionem peccati, quæ fit per ministros verbi, ratam & divinam habere velit, sicut dicit Matth. 9. Filius Dei dedit potestatem hominibus super terram remittendi peccata. Matth. 19. 18. Tibi dabo claves regni cælorum, Quæcunq; peccata solveris super terram, erunt soluta in cælo. Ioh. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

II. & principalis, quia in privata absoluti- applicatio universalis promissionis Gratiæ ad emlibet, seorsim, ita ut quilibet absolutus, cerposit & debeat, certò iam sibiipsi peccata Christo, quia per ministrum ipsi, non ico illi, absolutionem sua voce pronunciaverit

ciaverit. Matth. 9. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.

Quæ est altera pars conversionis ad Deum?

FIDES certò & indubitatè credens Absolutioni, seu voci Evangelij, remissionem peccatorum propter Christum omnibus & singulis credentibus promittenti, sive in lectione aut concione Evangelij omnibus simul, sive per ministrum Evangelij seorsim annuncietur.

Quid est Fides?

Definitiones Fidei & Novæ obedientiæ, suprà in locis de Remissione peccatorum & Bonis operibus recitatæ, hoc loco repetantur.

Qui sunt præcipui Errores & Corruptelæ doctrinæ de Pœnitentia?

Primùm &, præcipuè taxanda est horren[da] curitas & impœnitentia maximæ partis ho[minum] quæ sine vllo dolore de peccatis, & sine u[llo] & iudicij divini omnibus peccatis frenos [laxat] sua sanctitate & operibus secura confi[dit]

II. Novatiani negant lapsos post baptismum per pœnitentiam ad Deum converti & veniam consequi posse, contra expressa testimonia. Luc. 15 Mat 18. 1 Ioh. 2. Ioel. 2. Apoc. 2. & exempla primorum parentum, Gen. 3. Aaronis Exod 32. Davidis 2. Reg. 11. 12. Petri Luc. 22. & Gal. 2. Incesti, 1. Cor. 5. 2. Cor. 7.

III. Papistæ docent contritionem mereri remissionem peccatorum: Quod toti doctrinæ de Christo, qui solus est agnus Dei tollens peccata mundi, repugnat.

IIII. Docent contritionem oportere sufficientem esse, cùm certum sit, nullos dolores ullius creaturæ quantumvis magnos, pares esse iræ Dei, nec posse compensare peccata.

IIII. Docent enumerationem omnium delictorum, etiam arcanorum & simul circumstantiarum omnium necessariam esse, nec remitti peccata non indicata in confessione: cùm tamen nusquam in Evangelio præcepta sit omnium enumeratio, & prorsus impossibilis sit, sicut dicitur: Delicta quis intelligit: Ab occultis meis munda me.

VI. Prorsus nihil dicunt de fide (quæ est fiducia misericordiæ propter Christum promissæ) in doctrina pœnitentiæ & pertinacissimè negant opus esse hac fide, qua tibiipsi certò credas remitti peccata propter Christum. Et quia nemo scit, an contritio fuerit sufficiens, docent semper dubitandum esse, an remissa sint nobis peccata, & an simus in gratia Dei. Quæ dubitatio cum tota doctrina Evangelij pugnat, & Deum arguit. Docent

VII Docent satisfaciendum esse pro peccatis, operibus indebitis, seu non mandatis lege Dei: unde efficitur, homines propriis operibus pro peccatis satisfacere, & posse implere legem Dei, imò plura & meliora posse facere, quam lex Dei præcipit. At tota Evangelij doctrina confirmat, unicam esse satisfactionem pro peccatis, Passionem & mortem Filij Dei pro nobis crucifixi & de operibus non mandatis hanc universalem Regulam tradit. Frustra colunt me mandatis hominum.

VIII Docent potestate Clavium pœnam peccati æternam converti in temporalem purgatorij, vel alias humanæ vitæ, quas nostris operibus redimi oporteat: cùm culpam aut mortem æternam propter solum Christum nobis remitti, & pœnas temporales potestate clavium nec imponi nec tolli, sed nostra pœnitentia mitigari sciamus.

IX Commentum de Purgatorio igne, in quo animæ post mortem crucientur, vel purgentur, vel meritis aliorum redimantur, partim ex Gorgia Platonis, partim ex apparitione spectrorum extructum, & superstitione ac quæstu confirmatum, planè Ethnicum est, & blasphemum contra Filium Dei, pugnans cum tota doctrina cœlesti: Quæ nusquam huius ignis purgatorij mentionem facit, sed contrà docet, omnes in vera fide Christi ex hac vita discedentes, rectà in cœlum migrare, ut ad latronem dicitur: Hodie mecum eris in Paradiso. Item, Beati mortui qui in Domino moriuntur.

Postremò, Nundinas indulgentiarum, quæ initiò satisfactionum Canonicarum relaxationes fuerunt, postea ad pœnarum purgatorij, & culpæ remissionem etiam translatæ sunt: tetras & impias impostoras, & nihil aliud, quam avaritiæ Romanæ aucupia esse, iam omnes norunt.

IX.
LOCVS DE ECCLESIA.

Credo Ecclesiam sanctam Catholicam, sanctorum communionem.

Quid est Ecclesia?

ECCLESIA seu POPVLVS DEI sunt homines Deo cari seu rectè Deum agnoscentes & colentes, & hæredes vitæ æternæ propter Christum.

ECCLESIA SANCTA CATHOLICA est communio sanctorum, seu vniversalis multitudo omnium piorum hominum, omnibus temporibus & locis viventium, qui Evangelion

gelion Christi amplectuntur, & in Christum credunt, ac propter eum Deo placent, & per Spiritum sanctum reguntur & sanctificantur ad vitam æternam.

Huius veræ Ecclesiæ membra sunt tantùm pij & sancti, non Hypocritæ, aut persecutores, qui nomen Ecclesiæ præ se ferunt.

Cùm autem in hac vita, semper admixti sint veræ Ecclesiæ aliqui non sancti, traditur vsitatè hæc definitio visibilis Ecclesiæ in hac vita.

ECCLESIA VISIBILIS, *est cœtus hominum amplectentium Evangelium Christi, & rectè vtentium sacramentis, in quo cœtu semper aliqui sunt, qui verè credunt, & à Spiritu sancto reguntur, & hæredes sunt vitæ æternæ. Simul tamen in externa consuetudine admixti sunt multi Hipocritæ, qui tamen veram Evangelij doctrinam non oppugnant, nec defendunt Idola, ut Matth. 22. Boni & mali ad convivium nuptiale introducuntur, & Matth. 13. Boni & mali pisces in sagena Ecclesiæ concluduntur.*

Huius visibilis Ecclesiæ VIVA MEMBRA *sunt, in quibus spiritus sanctus per Evangelion veram agnitionem Dei, veram fidem, vitam, dilectionem & cæteras virtutes accendit, quæ in alijs magis in alijs minus excitatæ & ardentes sunt.*

MORTVA MEMBRA *seu Hypocritæ dupplices sunt. Alij de doctrina cũ pijs in externa professione consentiunt, nec defẽdunt externa Idola, & mores*

honestè regunt. Sed tamen non renati sunt per spiritum sanctum, sunt sine vero timore Dei & sine fide. Hi propriè dicuntur mortua membra.

Alij sunt palam impij, defendentes manifestos errores & idola, & persecutores veræ Ecclesiæ & piorum. Hi etiamsi titulo Ecclesiæ dominantur: tamen non sunt membra veræ Ecclesiæ, ut tempore nati Christi viva membra ecclesiæ erant, Maria virgo, Zacharias, Elizabeth, Ioseph, Pastores, Simeon, Hanna. Sed Principes Sacerdotum & Phariſæi, nomen Ecclesiæ sibi arrogantes, & tamen Christum persequentes non membra Ecclesiæ, sed ex patre Diabolo erant. Iohan. 8.

Quid est Prædestinatio?

PRÆDESTINATIO est æternum decretum mentis divinæ, quo gratuita bonitate & misericordia, propter Filium elegit Ecclesiam æternam, seu homines ipsi placentes & hæredes vitæ æternæ: cuius Ecclesiæ membra sunt singuli, qui Evangelium Christi fide amplectuntur, & in hac fide usq; ad finem vitæ perseverant, iuxta dictum: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Esto fidelis usq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

Quæ sunt notæ monstrantes verã Ecclesiam in terris?

Tres sunt notæ.

Pura

I. Pura Evangelij doctrina de Christo. *Iohan. 10. Oves meas vocem meam audiunt. Vbicunq; enim non est vera notitia Christi & Evangelij, ibi nulla electorum Ecclesia, seu nulli homines Deo placentes & salutis æternæ heredes esse iudicentur. Ioh. 3. Qui non credit filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.*

II. Legitimus vsus Sacramentorum. *Mar. 16. Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit. 1. Cor. 11. Hoc facite in mei memoriam.*

III. Obedientia debita ministerio in his, quæ ad ministerium propriè pertinent.

Quomodo colligitur & regitur Ecclesia in his terris?

Per Ministerium Evangelij, *seu verbum Dei auditum, lectum, cogitatum per quod Christus ipse efficax est, & spiritu suo mentes & corda audientium ad Deum convertit, & vera agnitione Dei ac fide illustrat, consolatur, regit & iustificat ad vitam æternam. Rom. 10. Omnis qui credit in christum, saluus erit: Quomodo autem credent, de quo non audiverunt: Quomodo audient sine prædicante? Proinde fides ex auditu verbi Dei Existit: Psal. 119. Verbum tuum vivificat me, Psal. 103 In verbo tuo speravi. Act. 11. Loquetur tibi verba, per quæ salvaberis tu & domus tua.*

Quid

Quid est ministerium Evangelij?

MINISTERIVM EVANGELII est officium à Deo institutum, prædicandi in publico Ecclesiæ cætu verbum Dei, Legem & Evangelion de Christo, & legitimè administrandi sacramenta, annunciandi remissionem peccatorum, seu absolvendi agentes pœnitentiam, & excommunicandi contumaces, & ordinandi Ecclesiæ ministros, per quod ministerium Deus verè efficax est, ad salutem omni credenti. *Luc. 24. Matt. 19. 18. 28. Rom. 10. Eph. 4. 1. Tim. 5. 2. Tim. 2.*

Quid est Ordinatio?

ORDINATIO *Ministrorum in genere est ritus, quo coram tota Ecclesia publicum testimonium datur certæ personæ, quod legitimè vocata, & idonea sit ad docendum Evangelion, & administranda sacramenta.*

Quod est discrimen inter Ministerium Evangelij, & potestatem politicam?

Qua-

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primùm Objectis differunt. Magistratus politicus est custos externæ disciplinæ, & corpora ac fortunas defendit, & punit externa scelera. Ministerium Evangelij versatur circa Animas, nec tantum regit externos mores, sed arguit & sanat corda.

Deinde effectibus seu beneficijs. Per Ministerium Evangelij dat Deus æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à morte, & iustitiam ac vitam æternam. Politica potestas externa tantùm & corporalia bona, pacé, defensionem corporum, &c. impertit.

Tertiò, Pœnis. Magistratus coercet & punit inobedientes vi corporali seu gladio. Ministerium Evangelij solo verbo seu voce Legis, & legitima excommunicatione, arguit.

Quartò Magistratus politicus habet potestatem condendi novas leges non pugnantes cum naturalibus, quas petulanter violare est peccatum. Minister Evangelij non habet potestatem condendi nova dogmata, aut novos articulos fidei & novos Dei cultus: nec est peccatum violare traditiones Episcoporum extra casum scandali.

Quid est regnum Christi in his terris?

Re-

REGNVM CHRISTI est gubernatio Christi sedentis ad dexteram Patris, qua per Ministerium Evangelij, omnibus temporibus mundi, colligit sibi in genere humano & servat Ecclesiam, seu cœtum hominum, qui ipsum Dominum agnoscunt, & in eum credunt, cui cœtui remissionem peccatorum & æterna bona impertit, eumque solo verbo & spiritu sancto suo, non armis corporalibus gubernat, & oppressum cruce mirabiliter defendit, & tandem ex morte, ad vitam & gloriam æternam resuscitabit.

Ex hac definitione apparet, appellationem REGNI *Christi, copulare officium Sacerdotis ac Regis Christi, & Ecclesiam.* Significat enim regnum Christi *in sacris literis, plerumq;* Ecclesiam, seu cœtum hominum in Christum credentium, Christo Regi subditum & obedientem, *ut cùm dicimus, Regnum Christi in hac vita oppressum esse cruce & ærumnis*: alias officia Christi Regis, & beneficia omnia, quæ Ecclesiæ impertit, *ut cùm dicimus, Regnum* CHRISTI *esse, spirituale, hoc est, Beneficia, quæ* CHRISTVS *per Evangelion Ecclesiæ suæ impertit, non esse pecuniam, opes, potentiam, pacem corporalem, sed spiritualia & æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à peccato & morte, & lucem, sapientiam,*

Iustitiam

justitiam, vitam & gloriam æternam: aliàs modum collectionis & gubernationis Ecclesiæ *per verbum & Spiritum Sanctum, non arma corporalia*: aliàs Regem ipsum Christum *& Deum*: aliàs hæc omnia conjunctim complectitur.

Quod est discrimen inter Regnum Christi & regna hujus mundi?

REGNVM *mundanum seu politicum, est gubernatio, in qua unus homo seu Rex, supremum imperium tenens, certis legibus judicijs, & armis corporalibus, multitudinem hominum ipsi subiectam, regit, & honestam civium disciplinam, & singulorum corpora ac fortunas & pacem publicam defendit.*

Etsi autem differentias quatuor inter ministerium Evangelij, per quod regnum Christi in his terris administratur, & potestatem politicam seu regiam, paulò antè recitavimus: tamen plures adjungi possunt. Primùm enim inter Personas regum summa dissimilitudo est. Nam rex Christus est verè & natura Deus. Reges mundani tantùm sunt mortales & imbecilli homines. 2. Differunt modo gubernationis Regnum Christi est spirituale, h. e non, præsidijs & armis corporalibus, non gladijs & hastis, sed solo verbo Dei constituitur & gubernatur: Reges politici, legibus humanis & armis ac exercitibus subditos regunt & defendunt.

3. *Modo*

3. *Modo obedientiæ. Reges politici externorum membrorum obedientiam solummodo flagitant, & externa scelera tantùm puniunt. Rex Christus interiorem cordis iustitiam requirit.* 4. *Modo pœnarum. Reges mundani gladio, Ministri Christi solo verbo delicta puniunt.* 5. *Beneficia regni Christi sunt spiritualia & æterna, videlicet remissio peccatorum, liberatio à morte, iustitia, & vita æterna. Reges politici non hæc æterna, sed corporalia & momentanea bona, pacem politicam, defensionem, opes & similia suis subditis & amicis impertiunt.* 6. *Stabilitate. Omnia mundi regna quantumuis potentia & ampla, intereunt & extinguuntur, & redit in nihilum, quod fuit ante nihil. Christus verò Dominus regnat in monte Zion, ex hoc nunc & usq; in æternum. Cumq; Rex æternus sit, Ecclesiam quoq; ipsi subditam, non interire, sed in omni æternitate cum ipso vivere necesse est.*

Propter quas causas Ecclesia Christi, in his terris Cruci subjecta est?

Omnium calamitatum totius generis humani, Ecclesiæ & impiorum, causæ efficientes & impulsivæ communes

Quatuor sunt.

I. Peccatum commune totius generis huma-

humani, quod vult Deus aboleri, Ideo destruit naturam peccatricem morte & aliis calamitatibus.

II. Errores mentis humanæ.

III. Pravæ cupiditates.

IIII. Tyrannis Diaboli impellentis homines ad scelera, ut cumulet calamitates & pœnas.

Fines autem præcipui duo sunt.

I. Vt agnoscant homines, Deum esse sapientem & iustum, & veram ac horrendam esse iram DEI, adversus peccatum & iniustitiam.

II. Vt calamitatibus flectantur homines ad Timorem Dei, Modestiam, & frenandas cupiditates, quibus æruumnæ accersuntur.

Sed Causæ calamitatum {*Ecclesiæ peculiares*
Quatuordecim recensetur. quarum
Quatuor sunt impulsivæ.

I. Lapsus primorum parentum, & peccatum inde in omnes derivatum. *Rom. 5. Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors. Psal. 106. Consumpti*

sunt propter iniquitates suas. Psal 107. Propter viam flagitiorum suorũ & iniquitates suas adfliguntur.

II. Immundicies naturæ interior, *videlicet dubitationes de Deo, securitas carnalis, admiratio sui, ἀταξία omnium affectuum*, quam mundus negligit, hanc vult Deus ab Ecclesia agnosci & emendari. *Ierem. 46. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.*

III. Odium Diaboli *rabiosus insidiantis Ecclesiæ, quàm ceteris hominibus Gen. 3. 1. Pet. 5. Adversarius vester Diabolus, tamquam Leo rugiens circũit. Iob. 1.*

IIII. Certa delicta sanctorum in Ecclesia, quæ certis pœnis puniuntur, Mich. 7. *Iram Domini portabo, quia peccavi ei. Psal. 89. Visitabo in virga iniquitates eorum.*

Causſæ Finales decem.

Calamitates non ideò nobis imponit Deus, ut perdat nos, sed ut nobis benefaciat, & utilitates ac bona amplissima conferat. *Psal. 118. Bonum est mihi domine, quod afflixisti me. 1. Cor. 11. A Domino corripimur, ne cum hoc mundo dãmnemur.* κρινόμεθα ἵνα, εἰ μὴ κατακρινώμεθα.

I. Vt calamitatibus & ærumnis impij ad pœnitentiam vocentur, & in pijs pœnitentia crescat. *Psal. 83. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuũ Domine. Ose. 5. Thre. 3. Ier. 31. Castigasti me Domine, & eruditus sum quasi iuvencus indomitus, Converte me & convertar.*

Vt

II. Vt explorentur, exerceantur, & confirmentur virtutes sanctorum, Timor Dei, Fides, Inuocatio, Patientia, Confessio, quæ in rebus secundis fiunt langvidiores, & paulatim prorsus extinguuntur. Contra autem crescunt, cum ærumnis exercentur sancti. 2. *Paralip.* 20. *Cum ignoramus quid agendum sit, oculi nostri ad te Deus attolluntur Esa.* 26. *Domine, in Angustia quærimus te, cùm nos corripis clamamus anxiè.* 1 *Pet.* 1. *Paulisper contristati variis tentationibus, ut probata Fides vestra preciosior auro per ignem probato inveniatur, in laudem & gloriam Dei. Sa.* 28. *Vexatio dat intellectum. Rom.* 5. *Tribulatio patientiam parit, patientia probationem.*

III. Vt Ecclesia agnoscat iram Dei adversus peccatum commune totius generis humani, & adversus interiorem immundiciem, quem mundus negligit. Ier. 31 *Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.*

IV. Vt afflictiones sint testimonia immortalitatis piorum. *Norma n. iustitiæ Dei certa & immota est, ut pijs tandem benè sit, & malis malè.*

V. Vt sint testimonia certitudinis doctrinæ, & sint occasiones diligentius di-

scendæ doctrinæ. *Psal. 119. Bonum est mihi Domine, quod humliasti me, ut discerem iustificationes tuas*

VI. Vt pij efficiantur similes imaginis Filij Dei. *Rom. 8. 1. Pet. 4. Communicantes passionibus Christi gaudete, ut etiam in revelatione gloriæ eius gaudeamus exultantes.*

VII. Vt emendent peccata interiora, dubitationes, superbiam, securitatem, & vt caveant futuros lapsus. *Esa. 27. Hic est fructus afflictionis eius, ut auferatur peccatum eius. 1. Cor. 4. Etsi exterior noster homo corrumpitur, tamen interior renovatur quotidie.*

VIII. Vt appareat Ecclesiam obedire, non propter aliqua corporum commoda, sed propter solam gloriam Dei.

IX. Vt præsentia & auxilium Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur, ac ut nos immeditatè à solo Deo adiutos & liberatos esse appareat. *vt Daniel inter leones inquit: Mecum est Dominus, qui non derelinquit diligentes se. Psal. 119. Adiuva me & salvum me fac, ut sciant quia manus tua hæc: & quòd tu Domine feciſti illud. Deut. 8. Adflixit te, ne diceres, Fortitudo & robur manus meæ hæc omnia præstant.*

X. Vt amplissima præmia calamitosis promis-

promissa consequamur. Matth. 5. Talium est regnum cœlorum. 2. Cor. 4. Momentanea levitas afflictionis æternum pondus gloriæ parit.

Quæ sunt præcipuæ & efficaces Consolationes opponendæ cruci & calamitatibus?

Ethnicæ seu Philosophicæ consolationes sunt septem.

I. Necessitas ferendi mala, quæ dolendo tolli non possunt. feras, non culpes, quod mutare non potes.

II. Virtus anteferenda dolori.

III. Bona conscientia. est aliquid magnis crimen abesse malis.

IV. Exempla.

V. Collatio eventuum.

VI. Caussæ finales seu utilitates.

VII. Incerta spes liberationis. *Quia omnium rerum vissitudo est.* 2. Genes. 2.

Nec fera tempestas toto tamen horret in anno,
Et tibi crede mihi tempora Veris erunt.

Christianæ autem consolationis duodecim fontes sunt *ex quibus sex priores, etsi titulo cum Philosophicis congruunt, tamen res majores continent, & adduntur sex aliæ verè efficaces, & Philosophis ignotæ, sed in solo Evangelio patefactæ & Ecclesiæ propriæ.*

I. Necessitas obediendi Deo, *sub cuius manu potenti nos humiliari oportet, & nequaquam eius sapientiæ & iustitiæ repugnare, 1. Pet. 5. Iob. 1. Dominus dedit, Dominus abstulit. Psal. 118. Castigans castigavit me Dominus. Psal. 39. Obmutui & non aperiam os meum, quoniam tu fecisti.*

II. Dignitas virtutis, *& pietatis erga Deum ac confessionis, anteferendæ omnibus rebus secundis aut adversis. Matth. 10. Qui diligit patrem aut matrem, plus quàm me, non est me dignus.*

III. Bona conscientia & vulneratæ conscientiæ sanatio per fidem in Filium DEI. *1. Pet. 4. Nemo vestrum patiatur vt homicida, fur, aut facinorosus 1. Ioh. 2. Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Deum, IESVM CHRISTVM. Ita lapsis agentibus pœnitentiam Deus commutat pœnas in salutaria exercitia Fidei, patientiæ, invocationis: quæ non signa iræ, vt in Saule, sed paternæ castigationis, sicut in Davide sunt.*

IV. Exempla Filij Dei, *Abelis, Apostolorum, martyrum, & totius Ecclesiæ, quam oportet similem fieri imaginis filij Dei.*

V. Collatio eventuum, *Nam in rebus secundis omnes fiunt securiores & insolentiores.*

VI. Causæ finales seu Vtilitates *decem prius recitatæ sunt, quibus testimonia adiungantur.*

VII. Agnitio bonæ voluntatis DEI seu

sen benevolentiæ Dei erga nos, certò promissæ propter Christum, Ebr. 2, Prov. 3. Quem diligit Dominus, castigat, & flagellat omnem filium quem recipit.

IIX. Præsentia Dei in ærumnis. *Psal. 61. Cum ipso sum in tribulatione. Esa. 57. Habitabit cum contrito & humili spiritu. Esa. 43. Meus es tu: cùm transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cùm transieris per ignem non consumeris.*

IX. Promissio auxilij divini, *corroborantis corda in ærumnis, ut perferre onus possint. Nahum 1. Bonus dominus & confortans in tribulatione. 1. Cor. 10. Fidelis Deus, qui non sinit nos tentari supra vires.*

X. Promissio mitigationis calamitatum in hac vita, & certæ liberationis, vel in hac vita, vel in æterna. *Psal. 84, Mitigasti omnem iram tuam. Psal. 103. Sicut pater miseretur filiorum, Psal. 50 Invoca me, & eripiam ego te. Psal. 34. Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus liberabit eos Deus.*

XI. *Ad has promissiones cùm accedit fides statuens* DEVM *nobis adesse & mitigare calamitates: invocatio petens in ærumnis auxilium & liberationem: obedientia, spes auxilij & liberationis, patientia, &c. hæc omnia coniuncta, fiunt sacrificium* DEO *gratissimum. Psal 51, Sacrificium Deo spiritus contribulatus.*

XII. Postremus & præcipuus con-

solationis locus est Immortalitas Ecclesiæ, Resurrectio corporum & portus vitæ æternæ, in quo Ecclesia liberata ex omnibus miserijs suavissimè acquiescet, & divina luce, sapientia, iustitia, gloria, & læticia à Deo complebitur. 2. Cor. 4. Momentanea levitas afflictionis æternum pondus gloriæ parit. Rom. 8. Conglorificabimur, si tamen unà patiemur.

DECIMVS LOCVS DE IMMORTALITATE ECCLESIÆ, RESVRRECTIONE corporum, & Vita æterna.

Quid est Mors?

MOrs corporis est dissolutio Animæ & corporis, seu Amissio vitæ, & interitus ac dissipatio corporis qua propter peccatum redit in nihilum, quod fuit ante nihil.

MORS animæ SPIRITVALIS est Impietas seu peccatum non remissum, propter quod homo obnoxius est iræ Dei & æternis pœnis. Ioh. 5 Mortui audient vocem filij DEI, & audientes vivent, hoc est, Impij ad Deum convertentur, & nova iustitia ac vita donabuntur. Hanc primam ad Deum conversionem, seu fidem, quâ credens in Christum, à peccato & ira DEI

Dei liberatur, nominat Iohannes Resurrectionem primam. sicut & Mors prima, discessus animæ à corpore: Mors secunda, æterna damnatio.

Quid est mors piorum?

Est transitus animæ, ab omni peccato & miseriis hujus vitæ liberatæ, in æternam vitam, seu beatam consvetudinem Dei & Ecclesiæ cœlestis.

Quis est status Animarum post hanc vitam?

ANIMÆ PIORVM ex hac vita discedentium, non intereunt, nec somno opprimuntur sempiterno, sed supestitiis Dei conspectu & consuetudine, in tranquilla pace & gaudio fruuntur, donec completo numero salvandorum, redeant in domicilia corporum suorum, & perfecta beatitudine & gloria vna cum corporibus ornentur. Sap: 3. Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illas tormentum mortis: visi sunt oculis insipientium mori, at illi sunt in pace.

Recita testimonia de Immortalitate Animæ?

Mat. 10. Animam non possunt occidere. Luc. 23. Hodie mecum eris in parady-

so, *Math. 22. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est Deus Deus mortuorum, sed viventium. Matth. 17. Christus colloquitur cum Mose, qui annis 1500. ante, ex hac vita discesserat. Luc. 16. Lazarus & dives mortui vivunt. Apoc. 6. 7. Vidi animas interfectorum propter verbum Dei, & sunt coram throno Dei, & serviunt ei die ac nocte.*

DE RESVSCITATIONE MORTVORVM.

Qua, Deus extrema mundi die verbo suo omnipotenti, omnium hominum mortuorum corpora in vitam revocabit, & rursum animabus suis coniunget, ut vel pœnas scelerum æternas cum Diabolis sustineant, vel pietatis & rectè factorũ præmia in cœlis æterna percipiant.

Testimonia.

Sedes materiæ seu præcipuum testimonium est Decimum quintum caput prioris Epistolæ ad Corinth. 1. Thessal. 4. Ezech. 37.

Iob. 16. Scio quòd Redemtor meus vivit, & quòd in novissima die, de terra resurrecturus sum, & rursus circũdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum quem visurus sum ego ipse, & non alius. Reposita est hæc spes in sinu meo. Esai. *26. Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent.*

Dan.

Dan. 12. Qui dormiunt in pulvere terræ, evigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium sempiternum. Qui autem docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudierunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ioh. 11. resuscitatur Lazarus. Ego sum resurrectio & vita. Ioh 5 Veniet hora, cum omnes qui sunt in sepulchris, audient vocem filij hominis, & prodibunt, alij in resurrectionem vitæ, alij in resurrectionem iudicij.

DE EXTREMO IVDICIO.

Certò secuturum est EXTREMVM IVDICIVM, in quo filius Dei Dominus noster Iesus Christus, in forma naturæ humanæ à se assumptæ, omnes homines pios & impios, ex morte resuscitatos ante tribunal suum adducet, & impios ac damnatos, vnà cum diabolis, in æternum ignem abijciet, pios verò & electos in regnum cœlorum ante mundi conditionem ipsis paratum transferet. *Matth. 25. Cum venerit filius hominis in gloria sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ suæ, & judicabit. Nam eo in loco, non solum adventum* CHRISTI *ad judicium, sed etiam processus & forma*

iudicij

iudicij copiosè describitur. Act. 17. Deus constituit diem, in quo iudicabit mundum in iustitia.

Eccle. 12. Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium, etiam occulta, sive bona sive mala.

DE MORTE ÆTERNA.

MORS IMPIORVM ÆTERNA seu MORS secunda, erit horribilis pavor, anxietas & fuga, seu acerbissimi morsus & cruciatus cordis sentientis iram DEI, & supplicia corporum in ignibus viventium, in ustione sine conbustione, dolore sine extractione. Iohan. 3: *Qui non credit filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. Rom. 2. In revelatione iusti iudicij Dei, impijs ventura est indignatio & ira & afflictio & angustia super omnem animam hominis facientis malum. Mar. 9. Abijcientur in Gehennam Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur, Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum.*

DE VITA ÆTERNA.

Ioh. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum vnigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat Vitam æternam.

Iohan.

Iohan. 6. Hæc est voluntas Dei, vt omnis qui videt filium & credit in eum, non pereat, sed habeat Vitam æternam.

Ioh. 17. Hæc est vita æterna, ut agnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Quid est Vita æterna?

VITA ÆTERNA erit conspectus Dei, quo Ecclesia resuscitata ex morte & prorsus ab omni peccato liberata, coràm intuebitur essentiam & voluntatem totius divinitatis, æterni patris, filij & spiritus sancti, & nova ac perpetua luce, sapientia, iustitia, vita & lætitia æterna à DEO, qui erit omnia in omnibus, complebitur, & vicissim Deum celebrabit.

Laus Deo.

BREVIS

BREVIS EXPLICATIO PRECATIONIS DOMINICÆ.

Pater noſter.

PRæcipuus & ſummus DEI cultus, & optimum ac præſtantiſsimum hominis opus, cuius cauſſa & conditi à Deo, & per Filium redempti ſumus, & Spiritu divino ſanctificamur: atque adeò ſolius Eccleſiæ DEI proprium decus, & firmiſsimum totius vitæ piorum præſidium eſt, vera agnitio & INVOCATIO Dei. Quam vult Deus à nobis aſsiduè & religioſè exerceri, & bona ac liberationes in periculis à ſe peti & exſpectari, vt Deo honorem proprium divinitatis tribuamus, eumq; non inane nomen eſſe, nec negligere homines, ſed verè adeſſe nobis præſentem & opitulatorẽ, & in tantis miſeriis opẽ ferre invocantibus, agnoſcamus & profiteamur. Itaq; hunc invocationis cultum præcipuè à nobis Deus flagitat, & optimam ac perfectiſsimam

mam FORMAM PRECANDI ipse nobis per Filium suum Dominum nostrum Iesum Christum (Luc. 11. & Matth. 6.) præscripsit. *de qua, Tertulliani elogium provectiores meminerint. Oratio Dominica, quantùm substringitur verbis, tantùm diffunditur, sensibus. Neque enim propria tantum orationis officia complexa est, venerationem Dei, aut hominis petitionem: sed omnem penè sermonem Domini, omnem commemorationem disciplinæ: ut revera in oratione, Breviarum totius Evangelij comprehendatur.*

Qua sunt in recitatione Precationis Dominicæ à nobis considerandæ?

Sex loci.

I. QVIS SIT VERVS DEVS, quem compellamus, videlicet æternus pater Domini nostri Iesu Christi, unà cum filio suo & spiritu sancto, patefactus in Ecclesia misso hoc ipso filio mediatore, propter quem nos quoq; confugientes ad ipsum fide, paterna benevolentia cõplectitur, & nostras preces recipit, & exaudit. Hanc doctrinam continet copellatio Dei: Pater noster.

II. MANDATVM CHRISTI, quod præcipit invocationem, & quidem nominatim

natim recitationem huius formæ verborum à Christo traditæ, Luc. 11.

III. POENITENTIA seu conversio ad Deum vera, agnoscens & deplorans suam indignitatem & peccata, vt Daniel orans, primùm peccata sua confitetur.

IV. PROMISSIONES DEI amplissimæ, quod velit Deus & peccata agentibus pœnitentiam remittere & nostram invocationem recipere & exaudire, & bona optata, eo ordine & modo exhibere, quem in promissione expressit. Ideò dicimus PATER NOSTER. Pater est. Ergò paterna benevolentia & στοργὴ nos complectitur, ut Luc. 11. mul is verbis dicitur: Si vos, cum sitis mali, nostis bona dona dare filijs vestris: quantò magis pater vester cœlestis, dabit Spiritum sanctum petentibus. Psal. 103. Sicut pater miseretur filiorum, misertus est Dominus timentibus se. Et est noster pater, non solùm diligens suum vnigenitum filium, de quo inquit, Hic est filius meus dilectus, sed etiam propter eum NOS adoptivos filios amans, respiciens, curans, defendens, exaudiens, salvans.

V. FIDES addens Amen divinis promissionibus, & certò statuens sibi à Deo patre φιλοστόργῳ peccata remitti, & suas preces exaudiri, propter filium mediatorem.

RES

VI. RES PETENDÆ spirituales & corporales, æternæ & præsentes, quæ sapientissimo ordine, & admirabili brevitate, in septem petitiones, à Christo distributæ sunt, quarum tres primæ, bona spiritualia & æterna: sequens, Bona corporalia: tres reliquæ, Gratias Privativas, seu liberationes ex omnibus malis precantur.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Nomen significat notitiam seu agnitionem, invocationem & celebrationem.

Sanctificare significat sanctum, id est, purum, mundum, Deo placens facere, & dicare vsibus divinis.

Petimus igitur hac oratione, Sanctificetur nomen tuum:

I. Vt notitia seu agnitio Dei vera & pura in genere humano conservetur, & omnes falsæ opiniones de DEO, & dubitationes, ex nostris mentibus tollantur.

II. Vt vera de Deo doctrina & vox Evangelij latè spargatur, & deleantur omnia impura dogmata & hæreses, quibus nomen Dei contumelia afficitur.

III. Vt vera & munda invocatione & obedientia, sine maculis peccatorum, Deus colatur & celebretur, & Dei gloria, nostro nomini & famæ, & omnibus rebus humanis à nobis anteferatur.

SECVNDA PETITIO.

Adveniat Regnum tuum.

REGNVM DEI, in hac vita, est gubernatio Dei, qua non solùm naturam universam à se conditam, ac genus humanum imprimis custodit & conservat, & sceleratos punit, sed etiam per ministerium Evangelij, propter Christum, Ecclesiam sibi omnibus mundi temporibus colligit, cui remittit peccata, liberat eam ab æterna morte, sanctificat dato spiritu sancto, mirabiliter defendit & regit eam oppressam cruce in hac vita, reprimit Diobolos & tyran-

tyrannos & pravos naturæ impetus, & resuscitat eam ex morte ad vitam & gloriam æternam.

Est autem regnum Dei, vox relativa: cuius fundamentum est Rex: Terminus, Ecclesia, seu multitudo hominum ipsi obediens. Regis verò fundamentum est persona, Deus vel Christus: Terminus sunt officia & beneficia Christi Regis omnia, quæ per sanctissimum verbum suum Ecclesiæ impertit, (Rom. 14. Regnum Dei est Iustitia & Pax & gaudium in Spiritu sancto) Quæ ut nobis quoq; adveniant & tribuantur, & per continuos progressus augescant, & tandem in æterna vita consummentur, oramus.

Præcipua *igitur* bona, quæ hac oratione, Adveniat regnum tuum, à Patre cœlesti petimus, sunt, 1. Collectio & conservatio Regni Dei seu ecclesiæ æternæ, per ministerium Evuangelij & sacramentorum. 2. Gubernatio & consolatio membrorum Ecclesiæ per Spiritum sanctum & verbum. 2. Defensio adversus Diabolos & tyrannos. 4. Donatio iustitiæ, pacis, lætitiæ & aliorum spiritualium & æternorum

bonorum, quæ hic Rex, subditis sibi obedientibus impertit. 5. Destructio Regni Diaboli. 6. Resuscitatio impiorum ex morte ad gloriam & Regnum cœleste.

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.

Petimus, vt nostræ voluntates, nostra consilia, studia & actiones, cum voluntate & verbo tuo congruant. Flecte nostras voluntates, ut tibi in faciendis officijs vocationis, in privatis moribus, & tolerandis rebus adversis, obediamus, ut Angeli in cœlo tibi obediunt. da felices successus in vocatione Ecclesiastica & politica & œconomica, ut tibi grata fiant, & impedi omnes actiones publicas & privatas non congruentes cum tua voluntate. Psal. 143. Doce me facere voluntatem tuam Domine, Deus meus es tu: Spiritus tuus bonus deducat me in vitam rectam.

QVAR-

QVARTA PETITIO.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

PANIS quotidianus sunt omnia ad vitæ huius corporalis sustentationem necessaria, cibus, potus, vestitus, pax, bona valetudo, honesta disciplina, fertilitas terræ, hospitia, domus, defensio liberorum, coniugum, bonæ famæ.

Nominat autem PANEM, non delicias aut cupedia, non Cræsi opes, non Iri mendicitatem, sed mediocrem victum, naturæ sufficientem. Proverb. 30. Tribue tantùm victui meo necessaria.

NOSTRVM, non alienum, contenti sumus pane qui NOBIS datur, non concupiscamus aliena. Magnæ enim divitiæ sunt pietas cum αὐταρκεια, quæ præsentibus bonis contenta est.

QVOTIDIANVM, quo per singulos dies, in hac mortali & brevi vita, indigemus. Græcè ἐπιούσιον, non supersubstantialem, sed continuum,

nuum, ut Græci dicunt ἐπίουσαν ἡμέραν, *succedentem seu crastinum diem.*

HODIE. Quis scit an adijciat hodiernæ crastina summæ tempora Deus. Non igitur Ethnica differentia de futuris incertis angaris, sed in timore Dei & fide, fruere Hodiernis seu præsentibus bonis, Tu præsens cura, Domino committe futura. Et quamcunque Deus tibi fortunauerit horam, Grata sume manu, ac memineris brevem & fugacissimam ac vix DIVRNAM Hominis vitam esse, ἐφάμεροι σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωποι.

Vult *autem* Deus, Panem quotidianum seu bona ad sustentationem huius vitæ corporalis necessaria à se peti propter quatuor caussas.

Primùm, vt agnoscamus Deum datorem & conservatorem esse huius vitæ corporalis, nec casu offerri panem quotidianum, sed certo Dei consilio distribui.

Secundò, vt sciamus Deum in hac vita velle servare Ecclesiam, ipsum rectè agnoscentem, invocantem & in omni æternitate celebrantem.

Tertiò, vt fides invocatio & gratia-

rum

rum actio, in petitione exſpectatione, & vſu panis quotidiani exerceatur.

Quartò, vt commonefaciat nos de Chriſto, qui eſt panis vitæ æternæ, de remiſsione peccatorum & bonis ſpiritualibus, quorum petitio ſemper prælucere debet petitioni bonorum corporalium. Ideò ſtatim additur

QVINTA PETITIO,

Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris.

Qua, remiſsio peccatorum gratis propter filium Dei promiſsa, Fide à DEO petitur, & omnes ſancti agnoſcunt & confitentur, ſe ad huc habere peccata varia & multiplicia, quibus perpetua remiſsione opus ſit. *Pſal. 32. Dixi confitebor adverſum me injuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei. Pro hoc orabit te omnis ſanctus. 1. Ioh. 1. Si dicimus, quòd pecca-*

tum non habemus. Petimus autem à Deo remissionem debitorum (peccatorum nostrorum, ad reatum iræ Dei, & æternas pœnas solvendas nos obligantium) gratuita misericordia propter filium mediatorem, non propter nostram remissionem nobis dari, alioquin enim promissio remissionis non gratuita, nec certa, nec remissio, sed compensatio esset. *Vt autem cætera bona opera necessariò remissionem peccatorum comitantur vel sequuntur, ita vt remissio peccatorum & gratia non retineantur, nisi adsint, nec tamen sunt caussa remissionis peccatorum, sed effectus vel necessario coniuncta, sic mansuetudo quoq; seu misericordia, remittens alijs hominibus, sequi divinam condonationem debet, ut docet Parabola de Debitore, Matth. 18.*

Quare petentes à Deo condonationem debitorum, promittimus, Nos vicissim alijs, qui nos offenderunt, remissuros, & multas iniurias, publicæ tranquillitatis & Reipub. caussa, condonaturos esse. *Atq; huc tota doctrina de remissione peccatorum divina & humana, & de mansuetudine & misericordia, referri potest.*

SE-

SEXTA PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Tentatio significat aliàs solicitationem seu impulsionẽ ad quæcunq; peccata & lapsus, factam à Diabolo, vel carne, seu viciosis inclinationibus & affectibus nostræ naturæ corruptæ, vel alijs mundi illecebris externis, rebus secundis vel adversis. Aliàs calamitates & miserias, quibus vel punimur, vel probamur.

Ne inducas, id est non sinas nos à Diabolo vel nostra carne, vel mundi minis aut illecebris impelli ad peccata & lapsus tibi displicentes, sed guberna nos spiritu sancto tuo, & da nobis victoriam contra Diabolum, à dextris & sinistris nos oppugnantem, Eph. 6.2. Cor. 6.

SEPTIMA PETITIO.

Sed libera nos à malo.

Libera nos ex omnibus malis, privatis & publicis, præsentibus & æternis, mitigato ærumnas in hac vita, & tandem liberatos ex hac valle lachrymarum, donato vita & lætitia æterna.

Quia tuum est Regnum.

In fine adduntur causſæ Impulsivæ & finales, propter quas exspectamus bona in septem petitionibus prioribus petita.

Tuum est regnum) Tu es Rex & Pater noster, ideo vis bona promissa dare.

Et potentia) Potes nobis dare bona promissa, quia es omnipotens.

Et gloria) Causſa Finalis, propter quam petuntur bona, sit Gloria Dei, videlicet, ut, cùm Deus exaudit, testetur sibi curæ esse ecclesiam: ut blasphemi refutentur, qui disputant, non esse Deo curæ res humanas, non exaudiri Ecclesiæ preces: ut Fides piorum confirmetur: ut cùm hæc beneficia recitantur, multi agnoscant Deum & invitentur ad Timorem DEI & Fidem: ut Gratiarum actione Deus celebretur.

Amen) Epiphonema FIDEI. Certum sit & eveniat quod petimus. Hæc nostra precatio non est inanc murmur, sed certò statuimus exaudiri nostras preces, & certò impetrari optata bona iuxta promissiones,

AMEN.

Regula Vitæ.

PHILIP. MELANCH.

NVllius est felix conatus & utilis unquam,
Consilium si non detq; juvetq; Deus.
Tunc juvat ille autẽ, cùm mens sibi conscia re-
Mandati officij munera justa facit. (cti
Et simul auxilium præsenti à numine Christi
Poscit, & expectat non dubitante fide.
Sic procedet opus faustum populisq; tibiq;
Navis & aura tuæ vela secunda vehet.
Invictamq; Dei dextram vis nulla repellet,
Omnia cogentur cedere prona Deo.
Ipsa etjam quamvis adamanti incisa feruntur,
Cum petimus, cedunt fata severa Deo.
Nec DEus est numen Parcarum carcere clausum,
Quale putabatur Stoicus esse Deus.
Ipse potest Solis currus inhibere volantes,
Ipse velut scopulos flumina stare jubet.

Preca-

PRECATIO ex 2. Paralip. 20.

IN tenebris nostra & densa caligine mentis,
Cùm nihil est toto pectore consilij:
Turbati erigimus DEus ad te lumina cordis,
Nostra tuamq; fides solius orat opem.
Tu rege consilijs actus pater optime, nostros,
Nostrum opus ut laudi serviat omne tuæ.

Ex dicto Danielis.

TE maneat semper servante ecclesia Christe
Insertosq; ipsi nos tua dextra tegat.
Tres velut in flamma testes Babylonide servas,
Rex ubi præsentem te videt esse Deum.

E dicto Genesis 1. Spiritus Dei fovebat aquas.

SPiritus ut Domini nascentia corpora fovit,
Cùm manus artificis conderet ipsa DEI:
Sic foveat cœtus. qui Christi oracula discunt,
Accendatq; igni pectora nostra suo.

FINIS.

ROSTOCHII

Typis Stephani Myliandri,

Anno M DC. VII.

Sumptibus
Hermanni Sulekenavis ac bi-
blipolæ Stockholmij.

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730494985/phys_0196
DFG

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730494985/phys_0198
DFG

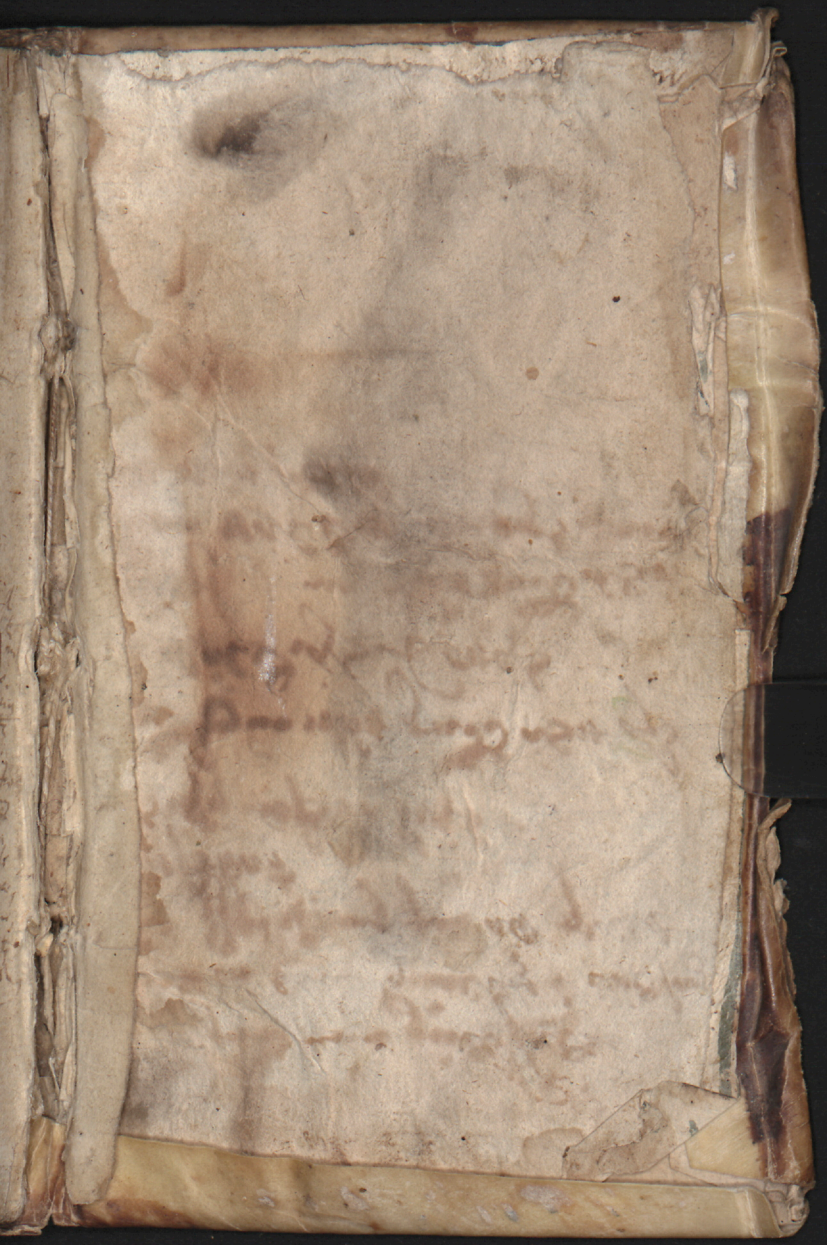

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730494985/phys_0199
DFG

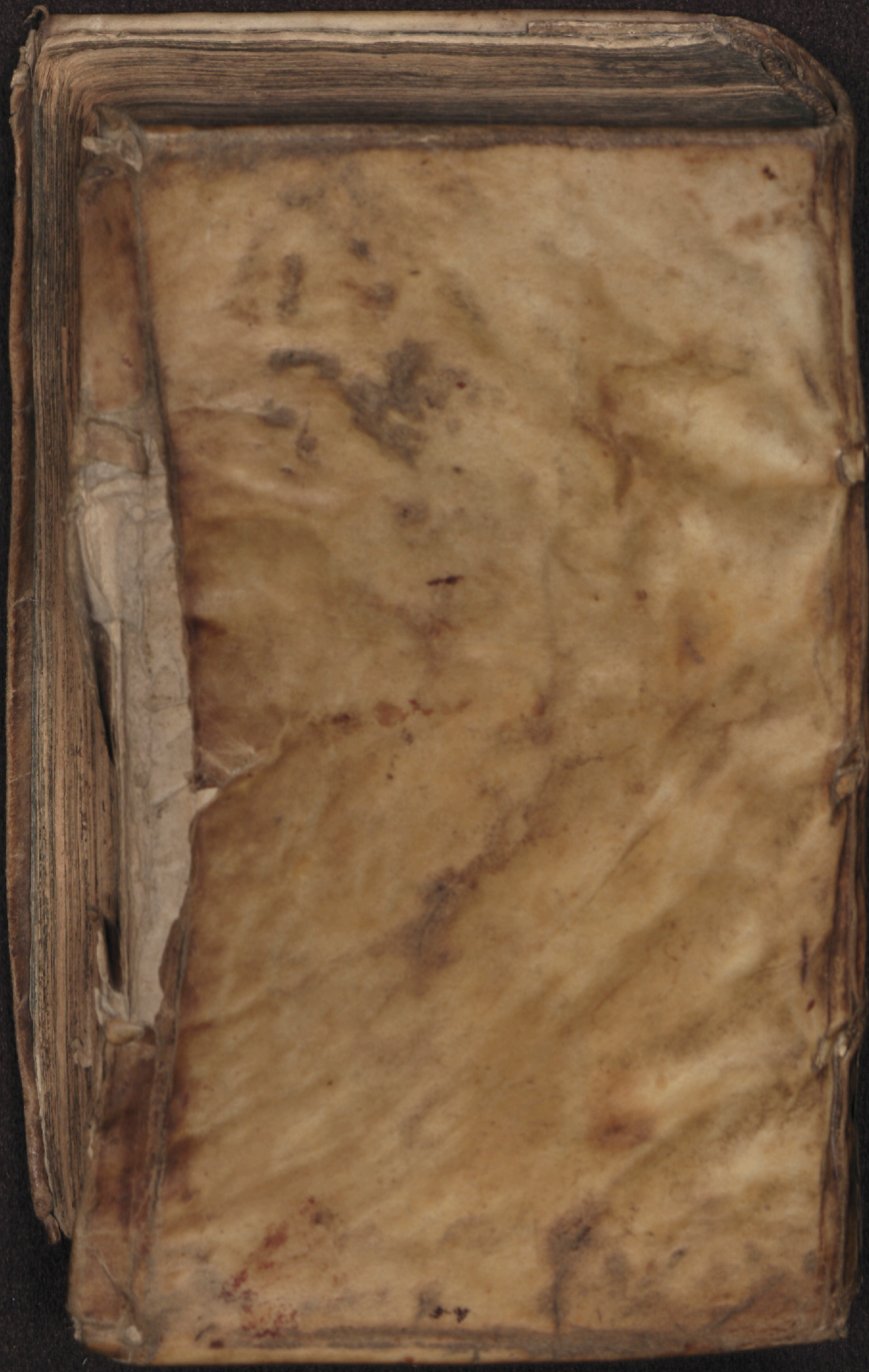

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730494985/phys_0200
DFG

PRECATIO
ralip. 2

INtenebris noſtræ & denſa
Cùm nihil eſt toto pec
Turbati erigimus DEus ad
Noſtra tuamq́, fides ſol
Tu rege conſilijs actus pate
Noſtrum opus ut laudi

Ex dicto Dar

TE maneat ſemper ſerv
Inſertosq́, ipſi nos
Tres velut in flamma teſt
Rex ubi præſentem te

E dicto
Geneſis 1. Spiritu
bat aqua

SPiritus ut Domini naſc
Cùm manus artifici
Sic foveat cœtus. qui Chr
Accendatq́, igni pecto

FIN

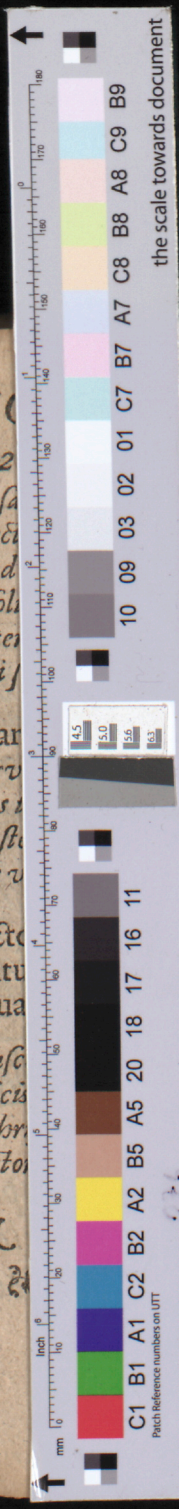

Universitäts Bibliothek Rostock
http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn730494985/phys_0201
DFG